

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

BOŞANMA SONRASI ERGEN YAŞANTILARI ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE
BOŞANMA SONRASI ERGENLERİN YAŞAM DENEYİMLERİ

Deniz BETTEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye ... En İyiyeye ...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

BOŞANMA SONRASI ERGEN YAŞANTILARI ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE
BOŞANMA SONRASI ERGENLERİN YAŞAM DENEYİMLERİ

DEVELOPMENT OF ADOLESCENT POST-DIVORCE EXPERIENCES SCALE
AND LIFE EXPERIENCES OF ADOLESCENTS AFTER DIVORCE

Deniz BETTEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

Öz

Bu araştırma, ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarını belirlemeyi ve bu yaşantıları çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma grubunu; büyükşehir statüsünde olan bir ilin merkez ilçelerinden seçkisiz olarak belirlenen devlet liselerinde, 2019-2020 eğitim-öğretim yılı içerisinde öğrenimlerine devam eden ve ebeveynleri resmi olarak boşanmış 672 ergen oluşturmaktadır. Araştırma da katılımcılara ait kişisel bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” ve boşanma sonrası yaşantıları belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen “Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma doğrultusunda toplanan verilerin istatistiksel analizleri için SPSS 20 ve LISREL 8.0 paket programları kullanılmıştır. Öncelikle geliştirilmekte olan ölçme aracının geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Daha sonra, ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının cinsiyete göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem *t* testi; algılanan aile gelir düzeyine, şu anda birlikte yaşadığı kişiye, kardeş varlığına/sayısına, ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye ve birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığına göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla ise tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda; geçerliği ve güvenirliği kanıtlanmış bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Aynı zamanda yapılan diğer analizlerle, ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının; cinsiyete ve ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark göstermediği; algılanan aile gelir düzeyi, şu anda birlikte yaşadığı kişi, kardeş varlığı/sayısı ve birlikte yaşamadığı ebeveyni görme sıklığına göre ise istatistiksel açıdan anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgular ilgili literatür ışığında tartışıp yorumlanarak, gerekli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: ergen, boşanma, boşanma sonrası yaşantılar, içselleştirme problemleri, dışsallaştırma problemleri, ebeveyn ilişkileri, kaçınma

Abstract

The present study aims to determine the experiences of adolescents after divorce and to examine these experiences in terms of selected variables. The study group composed of 672 adolescent whose parents are officially divorced and are continuing their education at high school level in academic year of 2019-2020 in Turkey. The study group is randomly selected among several central districts of a metropole. In this study researcher have prepared "Personal Information Forms" for gathering categorical data of the adolescences who their parents has been divorced. In addition the researcher also developed and used the "Adolescent Post-Divorce Experiences Scale" during the study. SPSS 20 and LISREL 8.0 softwares were used for statistical analysis of the data gathered from the study. Validity and reliability of studies of the scale were conducted. Independent samples *t* test was used to determine whether the divorced adolescents' experiences differed significantly according to gender; Univariate analysis of variance (ANOVA) was also used to determine whether there is a significant difference according to perceived family income level, the person he\she currently lives with, the presence\number of siblings, the time elapsed after his/her parents' divorce and frequency of seeing his\her parent. As a result; a culturally sensitive measurement tool has been developed and its validity and reliability evidence has been provided. At the same time, other statistical analyzes have shown that adolescents whose parents have been divorced; no statistically significant difference were found according to gender, and time elapsed after divorce of parents; Although it was found that there was a statistically significant difference according to perceived family income level, the person living with him\ her, the presence\number of siblings and the frequency of seeing the parents he\ she does not live with. The findings have been discussed and interpreted in the light of related literature and suggestions have been presented.

Keywords: adolescent, divorce, experiences after divorce, internalizing problems, externalizing problems, parental relationships, avoidance

Sevgili aileme...

Teşekkür

Benim için özel olan bu konuda çalışmam için beni cesaretlendiren ve motive eden, zorlandığımı hissettiğim her anda bana büyük bir destek ve anlayışla yaklaşan, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşarak hem akademik hem de kişisel gelişimime büyük katkı sağlayan tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Tuncay ERGENE'ye katkıları için teşekkürü bir borç bilirim.

Tez savunma sınavımda yer alarak tezimi ayrıntılı bir şekilde değerlendiren ve bilimsel katkılarıyla bana yol gösteren değerli hocalarım Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM'a, Prof. Dr. Şerife IŞIK'a, Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer KOÇTÜRK'e ve bu sürecin her aşamasında hem akademik hem de manevi olarak desteğini benden esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Olcay YILMAZ'a çok teşekkür ederim.

Tanıdığım günden bu yana hem kişisel hem de mesleki gelişimimde büyük katkısı olan ve her zaman manevi desteğini yanımda hissettiğim çok değerli hocam Doç. Dr. İbrahim KEKLİK'e çok teşekkür ederim.

Tez konumuyla ilgili bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen, bu konuyu seçme aşamasında beni cesaretlendiren ve tüm pozitifliğiyle beni destekleyen değerli hocalarım Dr. Ayşegül Sayan KARAHAN'a ve Dr. Fatma KIRIMLI'ya gösterdikleri tüm ilgi ve destek için çok teşekkür ederim.

Tezimin istatistiksel analizlerinde danıştığım her konuda beni sabırla dinleyen ve geri bildirimlerde bulunan Arş. Gör. Haydar KARAMAN' a tüm yardımları için çok teşekkür ederim.

Tezimde en zorlandığım kısım olan veri toplama sürecinde; araştırmama katılma konusunda gönüllülük gösteren katılımcılara, bana kolaylık sağlayan okul yöneticilerine, her bir öğrenciyle ayrı ayrı görüşerek verilerimi toplamama yardımcı olan okul psikolojik danışmanlarına ve bu süreçte bana yardımcı olan ismini tek tek sayamadığım herkese çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans sürecimde bana her türlü kolaylığı sağlayan ve desteği gösteren Başkent Üniversitesi PDR Merkezi'nde birlikte çalıştığım sevgili iş arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Her zaman her koşulda benden desteğini sakınmayan, gücümün tükendiğini hissettiğim her an yanımda olan Bünyamin ATAY'a ve tez çalışmamın başından

itibaren ilgi ve desteklerini hiç esirgemeyen ve beni her zaman bıkmadan dinleyen canım arkadaşlarım Mücahit AKKAYA'ya ve Mehmet Can KATMER'e her şey için çok teşekkür ederim.

Tezimi tamamlamam için her aşamada bana fazlasıyla yardımcı olan ve devam edemeyeceğimi hissettiğim her anda yeniden toparlanmamı sağlayan, büyük bir sevgi ve sabırla tüm hayatım boyunca beni her konuda destekleyen, hayatımı kolaylaştırmak ve güzelleştirmek adına her şeyi yapan, bana ailenin ne kadar önemli olduğunu gösteren ve en önemlisi yanımda oldukları için her zaman çok şanslı hissettiğim sevgili aileme, annem Nigar KASAPÇOPUR'e, babam Mehmet Naci BETTEMİR'e ve kardeşim Suay BETTEMİR'e sonsuz teşekkür ederim.

İçindekiler

Öz.....	ii
Abstract.....	iii
Teşekkür.....	v
Tablolar Dizini.....	ix
Şekiller Dizini.....	xi
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	xii
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	5
Araştırma Problemi.....	6
Sayıtlılar.....	7
Sınırlılıklar.....	7
Tanımlar.....	8
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	11
Aile Kavramı.....	11
Boşanma Kavramı.....	15
Boşanma ve Çocuk.....	21
Boşanma Sonrası Yaşantıların Değerlendirilmesi.....	31
İlgili Araştırmalar.....	39
Bölüm 3 Yöntem.....	43
Araştırma Modeli.....	43
Araştırma Grubu.....	43
Veri Toplama Araçları.....	46
Veri Toplama Süreci.....	50
Verilerin Analizi.....	51
Bölüm 4 Bulgular ve Yorumlar.....	54

Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeğinin Geçerliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	54
Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeğinin Güvenirliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	62
Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	63
Bölüm 5 Sonuç, Tartışma ve Öneriler.....	73
Sonuç.....	73
Tartışma.....	74
Öneriler	84
Kaynaklar	89
EK-A: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	105
EK-B: Veli Onay Mektubu.....	107
EK-C: Kişisel Bilgi Formu	108
EK-Ç: Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği Örnek Maddeleri	109
EK-D: Etik Komisyonu Onay Bildirimi	110
EK-E: Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni	111
EK-F: Etik Beyanı	112
EK-G: Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu.....	113
EK-H: Thesis Originality Report.....	114
EK-I: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı	115

Tablolar Dizini

Tablo 1 TÜİK Verilerine Göre 2010-2019 Yılları Arasındaki Boşanma Dağılımları.....	17
Tablo 2 Türkiye Aile Yapısı Araştırması Verilerine Göre Medeni Durum Açısından Çocuk Dağılımları.....	18
Tablo 3 Literatürde Ebeveynleri Boşanmış Çocuklara Yönelik Geliştirilen Bazı Ölçekler.....	38
Tablo 4 Araştırma Gruplarının Bazı Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	45
Tablo 5 BSEYÖ'den Elde Edilen Özdeğerler ve Varyans Değerleri.....	56
Tablo 6 Açıklayıcı Faktör Analizi Madde-Faktör Yükleri.....	58
Tablo 7 Boyutların Adlandırılması ve Boyutlara İlişkin Maddeler.....	59
Tablo 8 Doğrulayıcı Faktör Analizi Model Uyum İndeksleri.....	61
Tablo 9 BSEYÖ'nün Tümü ve Boyutlarına İlişkin Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları.....	62
Tablo 10 BSEYÖ'nün Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları.....	63
Tablo 11 Ergenlerin Cinsiyete Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları.....	64
Tablo 12 Ergenlerin Algılanan Aile Gelir Düzeyine Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	65
Tablo 13 Algılanan Aile Gelir Düzeyine Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri.....	65
Tablo 14 Ergenlerin Şu anda Birlikte Yaşadığı Kişiye Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	66
Tablo 15 Şu Anda Birlikte Yaşadığı Kişiye Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri..	67
Tablo 16 Ergenlerin Kardeş Varlığına/Sayısına Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	68
Tablo 17 Kardeş Varlığına/Sayısına Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri.....	68
Tablo 18 Ergenlerin Ebeveynlerinin Boşanması Üzerinden Geçen Süreye Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	69
Tablo 19 Ergenlerin Birlikte Yaşamadıkları Ebeveynlerini Görme Sıklığına Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	70

Tablo 20 Birlikte Yaşamadığı Ebeveynini Görme Sıklığına Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri.....	70
---	----

Şekiller Dizini

Şekil 1. Açıklayıcı faktör analizi yamaç-birikinti grafiği.....	56
Şekil 2. Doğrulayıcı faktör analizi modeli	60

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

ASAGEM	:Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼
EUROSTAT	:Avrupa Birliği İstatistik Kurumu
TMK	:T¼rk Medeni Kanunu
T¼İK	:T¼rkiye İstatistik Kurumu

Bölüm 1

Giriş

Bu bölüm; problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, araştırma problemi, sayıtlar, sınırlılıklar ve tanımlar kısmından oluşmaktadır.

Aile; zamana ve koşullara bağlı olarak yapısal ve işlevsel açıdan değişebilen ve toplumun en küçük birimi olarak kabul gören bir kurumdur. Zaman içerisinde gerçekleşen değişimler karşısında aile kurumu ya kendini koruyarak devam etmekte ya da dengesi bozularak yeniden bir denge kurma sürecine girmektedir. Bu süreç içerisinde aile, çocuğun bireysel ve toplumsal açıdan gelişimi yönündeki temel işlevini yerine getirmek durumundadır. Her aile ortamında, bu temel işlevin tam anlamıyla yerine getirildiğini ifade etmek güçtür. Aileyi oluşturan eşler arasında farklı sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunlar eşlerin ve özellikle aile içerisinde gelişmekte olan çocukların yaşamında kısa ve uzun vadeli etkilere neden olabilmektedir. Tüm aile üyelerini etkileyecek olan bu sorunlar karşısında aile birliği, devam edemeyecek ve işlevlerini yerine getiremeyecek düzeye geldiğinde ise eşlerin boşanması bir seçenek olarak ortaya çıkmaktadır.

Problem Durumu

Boşanma, aile içerisinde yaşanabilecek çeşitli sorunların varlığında ortaya çıkan bir durumdur. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne (ASAGEM, 2009) göre; tüm aile üyelerini etkileyen bu sorunların sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturulamaması üzerine boşanmalar gerçekleşmektedir. Hukuki açıdan değerlendirildiğinde, Türk Medeni Kanunu (TMK, 2001) boşanmanın; *“zina, hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı, evlilik birliğinin sarsılması gibi yasal çerçevede belirlenmiş nedenlerin kanıtlanması durumunda hâkim tarafından verilen hukuki bir karar”* olduğunu belirtmektedir. Kısaca, yasal yollarla kurulan evlilik birliğinin aynı şekilde hukuki olarak bitirilmesi söz konusudur (Özgüven, 2017). Boşanma hukuki olarak gerçekleştirilen bir durum olsa da aynı zamanda sosyal ve psikolojik doğurguları da olan bir süreçtir. Boşanma sadece eşleri değil tüm aile bireylerini etkileyebilmekte ve aynı zamanda aile bireylerinin yaşamlarında yeni sorunlar oluşturabilmektedir (Keskin, 2013). Bu nedenle,

boşanmanın tüm aile bireylerinin hayatlarının belirli noktalarına kaçınılmaz olarak yansiyabilecek bir durum olduğu göz ardı edilmemelidir.

Boşanma, bireylerin sıklıkla tercih ettiği bir seçenek olmamakla birlikte, sayısı günden güne artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun yayımladığı "Evllenme ve Boşanma İstatistikleri"ne (TÜİK, 2009, 2019) ilişkin veriler incelendiğinde; 2009 yılında Türkiye'de 591.742 kişinin evlendiği, 114.162 kişinin boşandığı; 2019 yılında ise 541.424 kişinin evlendiği, 155.047 kişinin ise boşandığı görülmektedir. Bu istatistiki veriler incelendiğinde; son on yıl içerisinde evlenme oranlarında %9 oranında bir düşüş, boşanma oranlarında ise %36 oranın da belirgin bir artış olduğu gözlenmektedir. Boşanma oranlarında gözlenen bu artışın birçok nedeni olabileceği gibi, bu nedenlerden en önemlisi Türkiye'de boşanmaya karşı değişen görüşlerin var olduğu söylenebilir. Boşanma geçmişte olmaması gereken bir durum olarak görülürken, artık herkesin yaşayabileceği, normal bir durum olarak görülmeye başlanmıştır (ASAGEM, 2011a). Normal bir süreç olarak görülmesi ve boşanma oranlarının artması, boşanmanın beraberinde getirdiği yaşantıları da değiştirmiştir. ASAGEM tarafından yapılan "Tek Ebeveynli Aileler Araştırması (2011b)" boşanan erkeklerin neşeli, mutlu ve güçlü; kadınların ve çocukların ise özellikle tartışmanın ve şiddetin hakim olduğu bir aile ortamından geliyorsa boşanma sonrasında rahatlama, huzur ve mutluluk yaşadıklarını göstermiştir. Toplumda olumsuz bir anlam yüklenmekle birlikte boşanma, eşler ve aynı zamanda çocuklar için de her zaman olumsuz bir durumu oluşturmamaktadır. Özellikle çocuklar sağlıklı bir aile ortamı olduğunda bundan olumsuz etkilenebilecek ve boşanma ile birlikte aslında hayata daha güçlü bir şekilde devam etme şansı da bulabileceklerdir (Erdur-Baker ve Doğan, 2018; Wolf, 2002). Bu yüzden, boşanma hem çiftler hem de çocuklar açısından yeni birçok fırsatı da beraberinde getirebilecek bir durum olarak da değerlendirilmektedir.

Olumlu bir durum olabileceği gibi çocuklar boşanmadan olumsuz bir şekilde de etkilenebilirler. Boşanma sonrasında çocuk, gelişimi için önemli olan aile içi ilişkilerden uzak kalmaktadır. Bu durum da yaşı fark etmeksizin çoğu çocuk için yıpratıcı bir süreci oluşturabilmektedir (Güler, 2014). Fakat özellikle ergenlik dönemindeki çocuklar boşanmadan daha fazla olumsuz etkilenebilmektedir (ASAGEM, 2013b). Ergenlik dönemi, çocuğun birçok farklı yaşantıyı deneyimlediği bir dönem olarak, gelişim dönemi itibarıyla zorlu bir süreci oluşturmaktadır. Aynı

zamanda bu dönem gelişmekte olan çocuğun, farklı alanlarda değişim yaşadığı ve özerkleşmeye doğru ilerlediği bir geçiş dönemidir (Gerdald ve Gerdald, 2013). Bu nedenle; bu geçiş döneminde, kendisine rehberlik edecek bir aileye ihtiyaç duyması, boşanmayı ergen için zorlu bir süreç haline getirecektir (Cerit, 2007). Bu süreçte yeterli aile desteğini alamayan ergen özellikle psikolojik olarak birçok problem yaşayacaktır. Yapılan araştırmalar boşanmadan sonra ergenlerin genel olarak içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri yaşadıklarını göstermiştir (Chung ve Emery, 2010; Emery ve Peris, 2004; Siyez, 2006; Yee, 2002). Aynı zamanda, bu dönemin en önemli sosyal destek kaynaklarından biri olan arkadaşlık ilişkilerinde de problemlerin yaşandığı görölmektedir (Amato, Kane ve James, 2011). Bu tarz problemler ergenlik döneminde çocuğun daha farklı alanlarda da problemler yaşama riskini arttırmaktadır. Bu yüzden ergenlerin boşanma sürecini ve sonrasını daha hafif bir zararla atlatabilmesi için ebeveynlerin bu süreci etkin bir şekilde yönetmeleri gerekmektedir. İyi yönetilmiş boşanma süreci; ebeveynlerin işbirliği doğrultusunda, boşanmayla birlikte oluşan değişimler karşısında tekrar yapılanmanın sağlandığı ve pozitif ebeveyn-çocuk ilişkilerinin oluşturulduğu bir süreçtir (Amato vd., 2011). Fakat ne yazık ki boşanmanın yarattığı duygularla birlikte ebeveynler birçok yanlış tutum içerisine de girebilmekte ve çocuklarla olumsuz ilişkiler kurarak bu süreci uygun olmayan bir şekilde yönetebilmektedir (Özgüven, 2017). Bu durumda da ergenin boşanmadan olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır.

Göröldüğü üzere, boşanma ergen için farklı yaşantıları beraberinde getirmektedir. İlişkilerinde farklılıklar yaratırken aynı zamanda kişisel olarak da birçok değişime neden olabilmektedir. Kültürel açıdan bakıldığı zaman, genel olarak bu yaşantıların olumsuz olarak değerlendirildiği görölmektedir. Fakat anne ve babası boşanmış çocukların diğer çocuklara kıyasla daha fazla problem yaşadıkları görölse de boşanmış aile çocuklarının bir kısmının da boşanma sonrasında problem yaşamadıkları da bilinmektedir (Emery, 2013). Bu nedenle, boşanma sonrasında çocuklara yapılacak psikolojik yardım süreçlerinde bu durum göz önünde tutulmalıdır. Boşanma sürecine ilişkin çocuklara yönelik önleyici-koruyucu çalışmaların yapılması adına boşanma ile ilgili çalışan meslek elemanlarına bazı sorumluluklar düşmektedir. Özellikle ruh sağlığı meslek elemanları, bu çocuklara yönelik yapılacak psikolojik yardım süreçlerini doğru bir şekilde planlamalı ve çocuğa uygun müdahalelerde bulunmalıdır. Aynı zamanda sadece meslek

elemanlarına değil, devletin kurumlarına da büyük sorumluluklar düşmektedir. Devlet kurumları, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (1989) bulunan; *“Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.”* maddesi doğrultusunda boşanmış aile çocukları için gerekli politikaları üretmelidir. Bu konuda hem hizmet sunacak meslek elemanlarının bu süreci doğru bir şekilde yürütebilmesi ve uygun müdahalelerde bulunabilmesi, hem de devlet kurumlarının çocuğun yararı gözetilerek gerekli politikaları üretebilmesi adına ebeveynlerinin boşanması sonrasında çocuğun neler yaşadığının bilinmesi gerekmektedir. Fakat ulusal literatürde boşanma sonrasında bu çocukların yaşantılarına odaklanan yeterli çalışmaya rastlanılamamıştır. Bir devlet kurumu raporu olan T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayımlanan “10. Kalkınma Planı Özel İhtisas Raporları” içerisinde yer alan “Çocuk Çalışma Grubu Raporu'nda (2014)” da yurt içinde boşanmış aile çocuklarına yönelik yapılan çalışmaların çok sınırlı düzeyde olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, yapılacak çalışmaların öncelikle çocukların ebeveynlerinin boşanmasıyla birlikte sahip oldukları yaşantıları doğru bir şekilde belirlemesi ve hangi müdahalelerin uygulanacağına yönelik ihtiyacı doğru bir şekilde analiz etmesi gerekmektedir. Literatürde boşanmış aile çocuklarıyla ilgili yer alan çalışmaları genel olarak nitel çalışmalar oluşturmaktadır. Her boşanma olayı farklı birçok faktörden etkilendiği için çocukların yaşantılarını sadece nitel çalışmalarla belirlemek ve genellemek yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte nitel araştırmalarla kıyaslandığında nicel çalışmalar daha az zamanda daha fazla çocuğa ulaşmayı sağladığından diğer bir deyişle nicel çalışmaların daha ekonomik olmasından dolayı bu yaşantıları belirleyebilecek nicel ölçme araçlarının da geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle gelişim dönemi açısından birçok riske açık olan ergenlik dönemi çocuğunun boşanma gibi bir durum karşısında mutlaka psikolojik destek alması ve boşanmadan sonra ne gibi yaşantılarla karşı karşıya kaldığının bilinmesi gerekmektedir. İlgili literatürde, 15-18 yaş arasındaki ergenlerin ebeveynlerinin boşanma sonrası yaşantılarını belirlemeye yönelik herhangi bir ölçme aracına rastlanılamamıştır. Tüm bu açıklamalar göz önüne alındığında, ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarını belirlemek amacıyla, güncel çalışmalara dayanan bir ölçme aracını geliştirmenin ve bu yaşantıları çeşitli değişkenler açısından incelemenin literatürdeki bu boşluğu tamamlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ergenlik dönemi, çocuğun birçok yeni yaşantıyı deneyimlediği ve bu nedenle de birçok tehlikeyle karşı karşıya kaldığı; aynı zamanda aileden uzaklaştığı fakat bu değişiklikler karşısında aile desteğine de ihtiyaç duyduğu bir dönemdir (Siyez, 2006). Bu dönemde boşanma gibi aile desteğinin kesilmesine neden olabilecek durumların yaşanması, zorlu bir dönemde olan ergenlik dönemi çocuğunu çeşitli yaşantılarla karşı karşıya bırakacaktır. Boşanma bazen ergen açısından hayatı daha da zorlaştırabilecek bir durum iken bazen de ergen için rahatlama getirebilecek bir durum olabilmektedir. Fakat boşanmaya yüklenen anlamın dışında, bu süreç içerisinde çocuklar yanlış aile tutumları, ekonomik durumlar gibi konulardan dolayı yıpranabilmektedir. Her ne kadar boşanma çocuk için olumlu bir durum olabilse de ebeveynleri boşanmış çocukların boşanmamış ailelerde yetişenlere kıyasla tehlikelere daha açık olduğu görülmektedir (Kelly, 2000). ASAGEM tarafından yapılan “Türkiye Ergen Profili Araştırması (2013b)” da boşanmış ebeveyne sahip ergenlik dönemi çocuklarının birçok tehlikeyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu araştırmaya göre boşanmış aile çocuklarının diğer çocuklara göre; maddi durum yetersizliğinden dolayı okul terki, arkadaş sahibi olamama, gelecek kaygısı, olumsuz aile ilişkileri, eve geç gelme ve sürekli dışarı çıkma gibi ev kurallarına uymama, ev işleri ve çalışıp eve para getirme ile ilgili ağır sorumluluklar, içe kapanma, şiddet ve kavga, intihar eğilimi, spor yapma ve tiyatro gibi sosyal etkinliklerde bulunamama, madde kullanımı gibi durumları daha fazla yaşadıkları görülmüştür. Tüm bunlar ergenlik döneminde risk faktörlerine daha açık olan boşanmış aile çocuklarını hem bireysel hem de toplumsal olarak riskli hale getirmektedir. Yapılan araştırmalarda suça karışan ergenlerin aile üyeleri arasındaki ilişkilerinin yetersiz olduğu ve genel olarak bu çocukların boşanmış ailelerden geldikleri görülmektedir (Akduman, Akduman ve Cantürk, 2007; Gültekin, 2007). Bu nedenle ailenin desteğini alamayan birçok ergen bu dönemde suça karışabilmekte bu da toplumsal sorunlara neden olabilmektedir.

Günden güne artan boşanma sayısı ile artış gösteren ergenleri sadece boşanma durumu değil, boşanmanın beraberinde getirdiği birçok faktör de etkileyebilecektir. Bu nedenle bu çocukları korumak ve diğer çocuklardan ayırmamalarını sağlamak, boşanma sürecini daha az yıpratıcı atlatabilmelerine ve bu doğrultuda sağlıklı bir şekilde yetişkinliğe adım atabilmelerine yardımcı olmak ve

olası toplumsal sorunların önüne de geçmek adına gerekli önleyici ve koruyucu çalışmaların yapılması, psikolojik yardım süreçlerinin doğru bir şekilde planlanması ve bu doğrultuda gerekli politikaların oluşturulması gerekmektedir. T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın 2014-2018 yılları arasını kapsayan "10. Kalkınma Planı (2014-2018) (2013)" ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun "Aile Çağrı Programı (TÜBİTAK, 2018)" gibi bazı resmi raporlarda bu gerekli politikaların geliştirilebilmesi için boşanmış aile çocuklarının boşanma ile birlikte sahip oldukları yaşantılarını belirleyen çalışmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Fakat Türkiye'de hem devlet desteğiyle hem de bireysel olarak yapılan bu çalışmalar oldukça sınırlıdır. Ulusal literatürde bu yaş grubu üzerinde bu yaşantıları belirleyebilecek ölçme araçlarına rastlanılmadığı için genellikle nitel çalışmalar yapılmıştır. Bu da araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrasındaki yaşantılarını belirlemek ve bu yaşantıları da çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla yapılan bu çalışmanın ilgili literatüre, ebeveynleri boşanmış ergenlere, topluma ve devlet kurumlarının çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma Problemi

Bu araştırmanın iki temel problemi vardır.

1. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçme aracı geçerli ve güvenilir midir?
2. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantıları farklı demografik değişkenler dikkate alındığında değişmekte midir?

Araştırmanın bu iki genel problemi çerçevesinde aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır.

Alt problemler.

1. Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği'nin (BSEYÖ) *geçerliliği* ne düzeydedir?
2. Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği'nin (BSEYÖ) *güvenirliliği* ne düzeydedir?

3. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin *cinsiyete* göre boşanma sonrası yaşantıları istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde farklı mıdır?
4. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin *algılanan aile gelir düzeyine* göre boşanma sonrası yaşantıları istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde farklı mıdır?
5. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin *şu anda birlikte yaşadığı kişiye* göre boşanma sonrası yaşantıları istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde farklı mıdır?
6. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin *kardeş varlığına/sayısına* göre boşanma sonrası yaşantıları istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde farklı mıdır?
7. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin *ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye* göre boşanma sonrası yaşantıları istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde farklı mıdır?
8. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin *birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığına* göre boşanma sonrası yaşantıları istatistiksel bakımdan anlamlı düzeyde farklı mıdır?

Sayıtlar

Araştırmanın temel sayıtları aşağıda sıralanmıştır:

1. Araştırma grubunu oluşturan ergenlerin, kişisel bilgi formu ve boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğini samimi ve gerçek durumlarını yansıtacak şekilde cevapladıkları varsayılmıştır.
2. Ölçeğin uygulandığı ergenlik dönemindeki çocukların, ebeveynlerinin boşanmaları sonrasında yaşamı tehdit eden bir yaşantı geçirmediikleri varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Araştırmanın temel sınırlılıkları aşağıda sıralanmıştır:

1. Bu araştırma; 2019-2020 akademik yılında, büyükşehir statüsünde olan bir ilin merkez ilçelerinden seçkisiz olarak belirlenen devlet liselerinde öğrenim gören 15-18 yaş arası ergenler ile sınırlandırılmıştır. Araştırma bulguları ancak benzer özelliklere sahip katılımcılara genellenebilir.

2. Araştırmanın temel amaçlarından biri de ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarını çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Bu doğrultuda ele alınan değişkenlerden birisi olan *şu anda birlikte yaşadığı kişi* değişkeni kişisel bilgi formunda daha fazla kategoriye ayrılmasına rağmen çocukların verdiği cevaplar sadece anne, baba ve akrabalar ile sınırlı kalmıştır.
3. Araştırma için gerekli olan verilerin toplanması amacıyla 68 okul belirlenmesine rağmen her okuldan veri toplanamamış ve veri toplama süreci 53 okul ile sınırlı kalmıştır.

Tanımlar

Ergen. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi içerisinde yer alan, yeni yaşantılar deneyimleyen ve bu süreç içerisinde ebeveyn desteğine ihtiyaç duyan bireylerdir (Santrock, 2012a). Bu araştırma kapsamında, ebeveynlerinin resmi olarak boşanması sonrasında olumlu/olumsuz yaşantılara sahip olduğu düşünülen 15-18 yaş arası bireyler olarak ele alınmıştır.

Boşanma. Yasal olarak belirlenmiş “*zina, hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı, evlilik birliğinin sarsılması*” gibi sebeplerin kanıtlanması durumunda mahkemenin yasal olarak evlilik birliğini sonlandırmasıdır (TMK, 2001). Sadece bu şekilde anlık bir durumu ifade etmemekle birlikte psikolojik, sosyal, ekonomik konulardaki birçok alanı etkileyebilen bir süreçtir (Amato, 2000).

Boşanma sonrası yaşantılar. Bu araştırma kapsamında “Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği” ile elde edilen puan düzeyi olarak ele alınmıştır ve ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasından sonra sahip olduğu düşünülen içselleştirme problemleri, dışsallaştırma problemleri, ebeveyn ilişkileri-(anne), ebeveyn ilişkileri-(baba), akranlardan kaçınma, boşanmaya olumlu bakış şeklindeki yaşantıları olarak ele alınmıştır.

İçselleştirme problemleri. Depresyon, anksiyete, sosyal içe çekilme gibi kişinin kendi içinde yaşadığı problemlerini belirtmektedir (Achenbach ve Rescorla, 2001). Bu çalışmada “Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği”nin içselleştirme problemleri alt boyutundan alınan puan düzeyi olarak değerlendirilmektedir.

İçselleştirme problemleri alt boyutundan alınan yüksek puanlar ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasından sonra yüksek düzeyde içselleştirme problemleri yaşadıklarını göstermektedir.

Dışsallaştırma problemleri. Saldırganlık, şiddet, kurallara uymama gibi çocuğun davranışsal olarak sergilediği yıkıcı davranışlar dışsallaştırma problemlerini oluşturmaktadır (Achenbach ve Rescorla, 2001). Aynı zamanda; madde kullanımı, okul terki, antisosyal davranışlar ve kendine zarar verme davranışları da problemlerli davranışlar içerisinde yer almaktadır (Gençtanırım-Kuru, 2010). Bu araştırmada “Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği”nin dışsallaştırma problemleri alt boyutundan alınan puan düzeyi olarak değerlendirilmektedir. Dışsallaştırma problemleri alt boyutundan alınan yüksek puanlar ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasından sonra yüksek düzeyde dışsallaştırma problemleri yaşadıklarını göstermektedir.

Ebeveyn ilişkileri-(Anne). Bu araştırmada “Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği”nin ebeveyn ilişkileri-(anne) alt boyutundan alınan puan düzeyi olarak değerlendirilmektedir. Ebeveyn ilişkileri-(anne) alt boyutundan alınan yüksek puanlar ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasından sonra anneleri ile olan ilişkilerinde yüksek düzeyde olumsuz yaşantılara sahip olduklarını göstermektedir.

Ebeveyn ilişkileri-(Baba). Bu araştırmada “Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği”nin ebeveyn ilişkileri-(baba) alt boyutundan alınan puan düzeyi olarak değerlendirilmektedir. Ebeveyn ilişkileri-(baba) alt boyutundan alınan yüksek puanlar ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasından sonra babaları ile olan ilişkilerinde yüksek düzeyde olumsuz yaşantılara sahip olduklarını göstermektedir.

Akranlardan kaçınma. İstenmeyen bir durum karşısında çocuğun kendini akranlarından uzaklaştırması ve bu şekilde sosyal hayatını sınırlandırmasıdır (Metin-Aslan, 2016). Bu araştırmada “Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği”nin akranlardan kaçınma alt boyutundan alınan puan düzeyi olarak değerlendirilmektedir. Akranlardan kaçınma alt boyutundan alınan yüksek puanlar ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasından sonra yüksek düzeyde akranlarından kaçındığına işaret etmektedir.

Boşanmaya olumlu bakış. Bu araştırmada “Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği”nin boşanmaya olumlu bakış alt boyutundan alınan puan düzeyi

olarak değerlendirilmektedir. Boşanmaya olumlu bakış alt boyutundan alınan yüksek puanlar ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasını olumlu olarak değerlendirdiğini gostermektedir.

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Bu bölüm; aile, boşanma, boşanma ve çocuk, boşanma sonrası yaşantıların değerlendirilmesi gibi konuların yer aldığı kuramsal çerçeveden ve ilgili araştırmalar kısmından oluşmaktadır.

Aile Kavramı

Aile ve ailenin işlevleri. Yapı ve işlevi açısından birçok ortak noktaya sahip olsa da, her toplum için farklı anlamlar ifade etmesi ailenin net bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Genel olarak bir aile tanımı yapmak gerekirse; aynı evi paylaşan ve aralarında belirli bağlar ile ekonomik işbirliği bulunan bireylerin oluşturduğu bir yapı olarak tanımlanabilmektedir (Gladding, 2012). Bir başka tanıma göre ise; biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan etkileşim içerisinde olan, çeşitli rollerle birbirini etkileyen bireylerin oluşturduğu bir kurumu ifade etmektedir (Özgüven, 2017). Aile aynı zamanda üyelerinin gereksinimlerini karşılamak için stratejiler de oluşturan bir yapıdır (Nazlı, 2001).

Çeşitli tanımlarının yapılabilmesinin yanı sıra aile, temel bazı işlevlere sahiptir. Çocuk sahibi olma ve çocuğun yetiştirilmesi, sevgi ve saygı gibi duygusal gereksinimlerin doyurulması, sosyalleşme, toplumsal denetim sağlama, paylaşma, eğitim ve ekonomik açıdan destek olma, neslin devamını sağlama, ait olma, bireyin barınma, beslenme ve cinsellik vb. temel ihtiyaçları gibi bireyin ve toplumun birçok biyolojik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Kır, 2011; Özgüven, 2017). Aile toplumu oluşturan bireyi şekillendirmekte ve bireyin birçok ihtiyacına cevap vermektedir. Bu nedenle neslin devamı ve gelişimi için aile sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra ailenin önemli işlevlerinden biri de kendi içerisinde bir denge oluşturması ve bu dengeyi sürdürmesidir (Özgüven, 2017). Fakat süreç içerisinde yaşanan zorlu yaşam olayları ailenin dengesini sarsabilmektedir. Bu zorlu yaşam olayları karşısında bazı aileler değişimlere adapte olabilirken bazıları ise bu yaşantılardan olumsuz etkilenmektedir (Gladding, 2012). Bu gibi durumlarda aileler özellikle çocuğu sağlıklı bir şekilde yetiştirme gibi temel işlevlerini yerine getirememekte ve ailenin yapısında değişiklikler görülebilmektedir.

Ailenin çocuğun gelişimine etkisi. Aile kurumu, yaşadığı zorluklar karşısında değişime uğrayarak birçok işlevini yitirmiştir. Fakat ne olursa olsun aile, çocuğun yetişmesi ve gelişmesine dair temel görevini göz ardı etmemelidir (Kabaoğlu, 2011). Bu sebeple çocuk sahibi olma, sağlıklı bir şekilde çocuğun yetiştirilmesi ve neslin devam etmesinde aileye büyük bir sorumluluk düşmektedir.

Aile, doğumundan itibaren çocuğu hayata hazırlayan ilk öğrenme ortamını oluşturmaktadır (ASAGEM, 2011a). Sağlıklı bir aile çocuğa sosyalleşmeyi, toplumsal değerleri ve kuralları öğretir (Yavuzer, 2006), ahlak eğitimi verir ve örnek bir rol model olur (Yörükoğlu, 2006), çocuğun sağlıklı bir kişilik kazanmasına ortam sunar (Türkarlan, 2007), beslenmesini, barınmasını, güvenliğini ve psikolojik gereksinimlerini karşılar (Kır, 2011), ilk eğitimini vererek çocuğu mesleki ve ekonomik olarak yaşama hazırlar (Özgüven, 2017). Kısacası sağlıklı bir aile, çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için temel birçok ihtiyacı karşılamaktadır.

Sağlıklı bir gelişim için ebeveynin çocuğun ihtiyaçlarını karşılaması ve sağlıklı bir ilişki kurması yanı sıra ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkileri de önemlidir. Aile ortamında çocuklar, ebeveynlerin birbirlerine karşı olan tutumlarını gözlemledikleri ve kendilerince yorumladıkları için, ebeveynlerin birbirleriyle sağlıklı bir ilişki kurması ve doğru bir rol model olması gerekmektedir (Yörükoğlu, 2006). Aksi takdirde, çocuk bu olumsuz tutumları öğrenecek ve normalleştirecektir. Sağlıksız bir ilişki kuran ebeveynler bazen ailenin yapısının değişmesine neden olabilecek ve çocuğun gelişimi açısından bazı temel görevleri ihmal edebileceklerdir.

Aile türleri. Dünyada ve Türkiye’de standart yapının çok ötesinde birçok aile yapısı mevcuttur. Evrensel olarak bakıldığı zaman; *“çekirdek aile, tek ebeveynli aile, tekrar evlilikle oluşan aile, çifte kariyerli aile, çocuksuz aile, eşcinsel bireylerin oluşturduğu aile, yaşlı aile, çok kuşaklı aile, asker aileleri ve aile reisinin büyük anne/baba olduğu aileler”* şeklinde farklı farklı aile türleri bulunmaktadır (Gladding, 2012). Türkiye’de ise bu aile türlerine çok fazla rastlanılmamakla birlikte daha geleneksel bir yapı hakimdir. Türkiye’de aile genel olarak; değer gören ve toplumsal cinsiyet rollerinin daha baskın olduğu, daha ataerkil bir yapıya sahiptir (ASAGEM, 2011a). Özgüven (2017) Türkiye’deki aile türlerini; aynı evi paylaşan birkaç kuşağın oluşturduğu geniş aile, sadece anne-baba ve çocuğun oluşturduğu çekirdek aile, tarımdan endüstrileşmiş bir üretime geçişin yaşandığı, nüfus artışının gerçekleştiği, yaşam tarzının hızlı bir şekilde değiştiği toplumlarda oluşan geçiş ailesi olmak üzere

üç şekilde sınıflandırmıştır. Fakat Türkiye'deki bu aile türleri zaman içerisinde değişiklik göstermektedir. ASAGEM tarafından yapılan "Türkiye Aile Yapısı Araştırması (2013b)" incelendiğinde; ataerkil bir yapıda çözülme eğilimi doğrultusunda geniş ailelerin oranında (%16) düşüş, çekirdek aile (%15) ve tek ebeveynli ailelerin oranında (%53) ise belirgin bir şekilde artış görülmektedir. Bu durum ilerleyen süreçlerde Türkiye'deki aile yapısının daha fazla değişeceğini ve tek ebeveynli ailelerin oranında daha fazla bir artış olacağını öngörmektedir.

Görüldüğü üzere, aile yapısı günden güne kuşaklararası farklılıklarının yanı sıra daha farklı değişimler göstermektedir. Boşanma gibi nedenlerle tek ebeveynli ailelerin sayısı artarken beraberinde boşanma ve tekrar evlenme gibi karmaşık aile yapılarında da artışı meydana getirmektedir (Onur, 2000). Değişmekte olan bu yapı birçok nedenden kaynaklandığı gibi birçok farklı sonucu da beraberinde getirecektir. Bireysel ve toplumsal açıdan, özellikle tek ebeveynli aile yapısının nelerden kaynaklandığı ve sonucunda ne gibi sonuçları beraberinde getirdiğinin iyi anlaşılması gerekmektedir. Araştırma konusunu, boşanma yoluyla oluşan tek ebeveynli aileler oluşturduğu için aşağıda bu tip ailelerin durumuna daha ayrıntılı bir biçimde yer verilmiştir.

Boşanma yoluyla oluşan tek ebeveynli aileler. Tek ebeveynli aile; çocuk/çocukların sorumluluğunu tek başına üstlenmiş tek bir ebeveynin bulunduğu ailedir (Gladding, 2012). Bu tip bir aile yapısı birçok faktörün ortaya çıkmasıyla oluşmaktadır. Ebeveynlerden birinin vefat etmesi veya evi terk etmesi, ebeveynlerin boşanması veya tercih durumu gibi faktörler tek ebeveynli aileleri meydana getirmektedir (Çelebi ve Demir, 2017). Günümüzde tek ebeveynli ailelerin sayısı günden güne artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun "İstatistiklerle Aile (TÜİK, 2015, 2018)" adında yayımladığı veriler incelendiğinde, Türkiye'de 2015 yılında; 337.416 tek ebeveynli ailenin baba ve çocuklardan; 1.352.785 tek ebeveynli ailenin ise anne ve çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Toplam hane halkı içerisinde baba ve çocuklardan oluşan ailelerin oranı (%1.6), anne ve çocuklardan oluşan ailelerin oranına (%6.2) kıyasla çok daha azdır. 2018 yılında ise; 447.751 tek ebeveynli ailenin baba ve çocuklardan, 1.630.436 tek ebeveynli ailenin ise anne ve çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Toplam hane halkı içerisinde yine baba ve çocuklardan oluşan ailelerin oranı (%1.9), anne ve çocuklardan oluşan ailelerin oranına (%7) kıyasla çok daha azdır. 2015 yılında toplam hane halkı içerisinde

1.690.201 tek ebeveynli aile; 2018 yılında ise toplam hane halkı içerisinde 2.078.187 tek ebeveynli aile bulunmaktadır. 2015-2018 yılı içerisinde tek ebeveynli ailelerin oranında % 23'lük bir artış gözlenmektedir.

Tek ebeveynli ailelerin sayısının artması birçok nedenden kaynaklanmakta ve birçok sonucu da beraberinde getirmektedir. Özellikle diğer tek ebeveynli ailelerin aksine boşanma yoluyla oluşanların sayısının artmasının önündeki en büyük engel damgalanmadır. Eskiden boşanma psikolojik ve toplumsal açıdan bir sorun olarak görülerek engellenmeye çalışılan bir durumu oluşturmaktaydı (Şen, 2015). Bu yüzden bu tip aileler ve boşanmış bireyler, aile olmamayı ifade eden 'parçalanmış/dağılmış aile, boşanmış, terk edilmiş kadın, babasız aile' (Çelebi ve Demir, 2017; Özdemir, 2006); boşanmış aile çocukları ise 'boşanmış aile çocuğu, sorunlu çocuk' (Kahraman, 2016; Özdemir, 2006) şeklinde etiketlenmekteydiler. Fakat bu tür damgalayıcı yaklaşımların artık değişmeye başladığı görülmektedir. Eskiye kıyasla, boşanma toplum tarafından daha normal karşılanmakta, bu yargılayıcı terimler daha az kullanılmakta ve tek ebeveynli aileler daha az damgalanmaktadır (Alkış, 2016; ASAGEM, 2011b; Kabaoğlu, 2011; Uzun, 2013). Bu durum da çiftlerin artık boşanma kararını daha rahat alabilmesini sağlamaktadır.

Boşanmaya bakışın değişmesi aile bireylerinin boşanmaya karşı verdiği tepkilerde de değişiklik meydana getirmiştir. Boşanma karşısında ebeveynler ve çocuklar mutluluk, huzur, rahatlama gibi duygular yaşadıklarını da belirtmişlerdir (ASAGEM, 2011b). Özellikle, boşanmanın çocukları her zaman kötü etkileyeceği görüşünün aksine, çocuğun sağlıklı bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin hakim olduğu bir aile ortamında, sevgi ve sıcaklık almadan büyümesi çocuk için farklı birçok sorunu da beraberinde getirecektir (Özgüven, 2017). Bu nedenle, çocuklardaki sorunlar sadece boşanma durumuyla oluşmamakla birlikte çocukların kötü bir aile de büyümektense doğru yürütülecek bir boşanma süreciyle daha sağlıklı bir gelişim gösterecekleri düşünülmektedir.

Görüldüğü üzere literatürde ağırlıklı olarak boşanmanın olumsuz bir durum olduğunu gösteren görüşlerin yanı sıra boşanmanın olumlu bir durum olabileceğini de gösteren görüşler de bulunmaktadır. Bu yüzden boşanma tek başına değerlendirilmemeli ve sadece olumsuz bir durum olarak algılanmamalıdır. Çünkü boşanmaya karşı olan damgalayıcı bu olumsuz etiketlemeler, sürecin tümünü anlayabilmemizi de engellemektedir.

Boşanma Kavramı

Boşanma ve boşanmanın nedenleri. Boşanma aile yapısında gerçekleşen bir değişim sürecidir. Türk Dil Kurumu'na (2019) göre; *“Boşanma, eşlerden birinin boşanma ilamı almasıyla evlilik birliğinin son bulması”* demektir. Evlilik birliğinin hukuki olarak bitirilmesi (Özgüven, 2017), devamında da yasal bir takım sonuçları olan aslen eşlik durumunun sonlandırılması (Büyükşahin, 2009) anlamına gelmektedir. Fakat boşanma sadece bu şekilde anlık bir durumu ifade etmemekle birlikte hayatın birçok bölümünü etkileyebilecek bir süreci kapsamaktadır (Amato, 2000). Bu yüzden boşanmayı sadece hukuksal açıdan tanımlamak doğru değildir çünkü boşanma aynı zamanda psikolojik, sosyolojik, ekonomik, kültürel birçok durumu da içinde barındırmaktadır. Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde boşanma; aile birliğinin bölünmesini ve aile üyelerinin derinden sarsılmasını sağlayabilecek bir durumdur (Arpacı, Tokyürek ve Şanlı, 2013).

Psikolojik olarak, boşanmanın sadece kötü bir durum olarak değerlendirilmesi sürecin bütünüyle kavranmasını engelleyebilmektedir. Bu yüzden boşanma her zaman kötü bir durum olarak görülmemelidir. Çünkü iyi giden bir evliliğe sahip olduğunu düşünenler için fazlasıyla stres verici bir durumu oluştururken, kötü giden bir evliliğe sahip olduğunu düşünenler için ise hayatta yeni bir şans olarak değerlendirilebilir (Kalmijn ve Monden, 2006). Aynı zamanda, kişisel gelişim sağlayarak kişinin çeşitli kazanımlar edinmesini sağlayan bir süreci de oluşturabilir (Amato, 2000). Bu nedenle boşanmaya karşı verilen tepki kişiden kişiye göre değişiklik göstermektedir.

Bireysel farklılıkların fazla olması boşanma nedenlerinde de birçok farklılığı beraberinde getirmektedir. Literatürde boşanma nedenlerini belirlemek amacıyla yapılan birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Bu araştırmalar incelendiğinde, sıklıkla karşılaşılan boşanma nedenlerini; sadakatsizlik ve uyumsuzluk (Amato ve Previti, 2003), dayak-kötü muamele, alkol ve kumar (ASAGEM, 2011a), yakın çevrenin evliliğe müdahalesi, duygusal ilişkide sorunlar, ekonomik sorunlar, şiddet (ASAGEM, 2014), kök ailenin müdahalesi, ilgisiz ve sorumsuz davranma (Aylaz ve Sağlam, 2017), toplumsal cinsiyet rolleri çatışması, eşin sorumsuzluğu (Cohen ve Finzi-Dottan, 2012), iletişim kopukluğu, eşin parayı idare edememesi, cinsel sorunlar (Hawkins, Willoughby ve Doherty, 2012) ve en önemlisi günümüzde büyük

etkisi olan sosyal medya (Şentürk-Dızman, 2019; Valenzuela, Halpern ve Katz, 2014) gibi nedenlerin oluşturduğu bilinmektedir. Görüldüğü üzere boşanma, tek bir nedenle açıklanamayacak kadar karmaşık bir süreçten oluştuğu için bu nedenler dışında birçok etken evlilik birliğini sona erdirmektedir.

Türkiye’de yasal açıdan değerlendirildiğinde ise boşanma, TMK’da (2001); boşanma nedenleri, dava, karar ile yargılama usulüyle ilgili maddeler çerçevesinde ele alınmıştır. Boşanma nedenleri; “*zina, hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı ve evlilik birliğinin sarsılması*” şeklinde altı grupta toplanmış ve 161-166. maddelerde bu nedenlere yer verilmiştir. Yasalarla belirlenmiş bu nedenlerin varlığının ispatlanması üzerine eşler mahkemeye başvurduğu takdirde hâkim boşanmayı gerçekleştirmektedir (Sayan-Karahan, 2012).

Boşanmayı meydana getiren bu birçok neden ve boşanma algısına yönelik değişimler, boşanmayı kolaylaştırdığı gibi boşanma oranlarında da artışa neden olmaktadır.

Boşanmada sayısal veriler. Boşanma sayısını günden güne arttıran birçok faktör bulunmaktadır. Boşanma artışı iki temel etken çerçevesinde açıklanabilir. Biri yukarıda sayılan boşanmaya neden olan ekonomik sorunlar, aldatma gibi durumların artış göstermesi iken; diğer etken de bireyselleşmenin önem kazanması, kadının iş hayatına girmesi, modernleşme, refah ve tüketim artışı, ekonomik bağımsızlık, kentleşme, kitle iletişim araçları ve sosyal medya kullanımı, sanayileşme, kadın hakları, eğitim düzeyinin yükselmesi, kadın haklarındaki ve boşanma algısındaki değişim gibi değişen ve insanlığın yaşamını etkileyen bu faktörlerin toplumun birçok unsurunu değiştirdiği gibi aile yapısını da değiştirmesidir (ASAGEM, 2009; ASAGEM, 2014; Aydın ve Baran, 2010). Bu değişimler her aileyi farklı şekilde ve düzeyde etkilemektedir. Bu değişimlerin olası zararlarını en aza indirmek için hem risk altında olan hem de boşanmış ailelerin belirlenerek önleyici ve koruyucu çalışmaların yapılması yararlı olacaktır. Bu doğrultuda öncelikle bu bireylerin sayılarını ve dağılımlarını gerçekçi sayısal verilerle görmemiz gerekmektedir. Bu amaçla birçok kurum aile üzerine araştırmalar yaparak bize sayısal veriler sunmaktadır.

Aile yapısının değişmesiyle artan boşanma hızını dünya ve Türkiye açısından incelemek gerekirse; 2012 yılında en çok boşanma, %4.1 oranla Belarus; en az %0.3 oranla Bosna-Hersek'te görülmüştür. Türkiye ise %1.6 oranla diğer ülkelerden geri kalmakta ve listenin sonuna doğru yer almaktadır (Nationmaster, 2018). Avrupa Birliği İstatistik Kurumu (EUROSTAT, 2018) tarafından yayımlanan verilere göre ise üye olan Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde 2010 yılında kaba boşanma oranı %2.0, boşanan kişi sayısı 946. 247 iken; Türkiye'de ise kaba boşanma oranı %1.6, boşanan kişi sayısı ise 118.568 civarındadır. 2015 yılında ise üye olan AB ülkelerinde kaba boşanma oranı %1.9, boşanan kişi sayısı 946.457 iken; Türkiye'de ise kaba boşanma oranı %1.7, boşanan kişi sayısı ise 131.830 civarındadır. İstatistiki bu veriler incelendiğinde Türkiye'de boşanma oranının birçok ülkeye kıyasla daha az olduğu görülmektedir. Fakat yine de Dünya genelinde ve Türkiye'de boşanma hızı git gide artış göstermektedir.

Türkiye açısından boşanma oranlarını incelemek gerekirse, boşanmaya yönelik istatistiki veriler TÜİK tarafından "Evlenme ve Boşanma İstatistikleri" ismiyle yayımlanmaktadır. TÜİK (2010, 2019) tarafından yayımlanan 2010-2019 yılları arasına ait boşanma verilerine Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1

TÜİK Verilerine Göre 2010-2019 Yılları Arasındaki Boşanma Dağılımları

Yıl	Kaba Boşanma Hızı (‰)	Boşanan Çiftlerin Sayısı
2010	1.62	118.568
2011	1.62	120.117
2012	1.64	123.325
2013	1.65	125.305
2014	1.70	130.913
2015	1.69	131.830
2016	1.59	126.164
2017	1.60	128.411
2018	1.76	143.573
2019	1.88	155.047

Tablo 1 incelendiğinde; TÜİK (2010-2019) verilerine göre, son yıllarda boşanma oranlarında küçük bir düşüş görülse de 2018 yılında boşanma sayısının tekrar belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir. Son beş yıl açısından değerlendirildiği zaman boşanma oranlarında %18 oranında bir artışın olduğu da

gözlenmektedir. İstatistiki verilerde göre gözlenen bu yukarı ivme boşanma sayısının günden güne artış göstereceğini de öngörmektedir. Boşanma artışı hızla gerçekleşmesine rağmen boşanmayı geciktirici bazı unsurlar da bulunmaktadır. Bu unsurlardan en önemlisi çocuk faktörüdür. Boşanma oranlarına çocuk açısından bakmak gerekirse, “Türkiye Aile Yapısı Araştırması (ASAGEM, 2011a)” verilerine göre medeni durum açısından hayatta olan çocuk sayılarının dağılımları Tablo 2’de yer verilmektedir.

Tablo 2

Türkiye Aile Yapısı Araştırması Verilerine Göre Medeni Durum Açısından Çocuk Dağılımları

Çocuk Sayısı	Evli (%)	Boşanmış (%)
0	8.1	21.7
1	16.7	35.4
2	33.2	24.2
3	20.3	10.2
4+	21.7	8.5

Tablo 2 incelendiğinde, Türkiye Aile Yapısı Araştırması (ASAGEM, 2011a) verilerine göre; dört ve daha fazla çocuğa sahip olan boşanmış bireylerin oranının (%8.5), evli bireylerin oranından (%21.7) daha az; hiç çocuğu olmayan boşanmış bireylerin oranının (%21.7) ise evli bireylerin oranından (%8.1) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda, çocuğun ve çocuk sayısının boşanma kararını olumsuz etkileyen bir unsur olduğu görülmektedir. Literatürde rastlanılan bazı araştırmalarda çocuk faktörünün boşanma kararını olumsuz etkileyen ve boşanmayı geciktiren bir etken olduğu bulgusunu destekler niteliktedir (ASAGEM, 2009; Doğan, 2016; Girase, Haralkar, Mulaje ve Mangulikar, 2016).

Görüldüğü üzere çocuk, boşanma kararının verilmesinde belirleyici unsurlardan birisidir. Nasıl ki çocuk boşanma kararını etkileyebiliyorsa, boşanma da çocuk üzerinde farklı etkiler yaratabilmektedir. Bu nedenle boşanmada çocuğun konumunun doğru bir şekilde anlaşılması gerekmektedir.

Aile mahkemeleri. Aile sisteminde yaşanabilecek sorunların uzman bir mahkemede, aile bireylerinin yararı gözetilerek, önleyici ve koruyucu bir çerçevede ele alınması bu sistemin korunması adına önemlidir. Bu nedenle, 2003 yılında, “4721 sayılı Türk Medeni Kanunu” ile birlikte, “4787 sayılı Aile Mahkemelerinin

Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun” çerçevesinde, özel olarak aile hukuku işlerine bakmakla yükümlü aile mahkemeleri oluşturulmuştur (ASAGEM, 2014).

Aile mahkemeleri; velayet ve nafaka ile ilgili konular, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin düzenlenmesi, evlat edinme gibi konulardaki davalara bakmakta ve bu davalarda da uzmanların görüşlerine yer vermektedir (Çoklar ve Polat, 2006). Aile mahkemeleri bünyesinde ruh sağlığı meslek elemanları dâhil birçok alandan uzman bulundurmaktadır. Ruh sağlığı meslek elemanı olarak; *“Her aile mahkemesine Adalet Bakanlığınca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı atanır.”* (Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, 2003, m.5). Bu uzmanların, aile bireylerinin psikolojik ve sosyal gereksinimlerini belirlemek ve karşılamak amacıyla tanımlanmış belirli görevleri bulunmaktadır. Aile mahkemelerinde psikolog, bireylerin duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını belirlemekte, bunların düzeltilmesi ve geliştirilmesine ve kişinin uyum sürecine katkıda bulunmaktadır; pedagog, çocukların gelişimi ve sorunları üzerinde durmakta ve çocukların uyum süreciyle ilgilenmektedir; sosyal hizmet uzmanı ise bireylerin sosyal gereksinimlerini belirlemekte ve bu gereksinimlerin giderilmesine yönelik çalışmaktadır (Filiz, 2011).

Aile mahkemelerinde ruh sağlığı uzmanları, kendilerine özel tanımlanmış görevler dışında genel görevlere de sahiptir. Bu görevler şöyle sıralanabilir; *“Davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek, mahkemenin gerekli gördüğü hâllerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek, mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak.”* (Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, 2003, m.5).

Aile mahkemelerinde bulunan ruh sağlığı uzmanları her davadan da sorumlu değildir. Mesleki yeterlikleri çerçevesinde, genelde ebeveynlerin velayet gibi ortak kararlar alamadığı ve sorunları çözemediği çekişmeli boşanma davaları gibi tarafların uzlaşmadığı ve hâkimin gerekli gördüğü davalarda bulunmakta (Kayma-Güneş, 2007) ve aile bireyleriyle görüşmeler yaparak süreç hakkındaki görüşlerini, değerlendirme raporu ile mahkemeye sunmaktadır (Uçar, 2011). Bu gibi davalarda

özellikle çocuk için sürecin iyi yönetilmesi adına bu uzmanların gerekliliği büyük önem taşımaktadır.

Boşanmada velayet durumu. Velayet; fiziksel ve psikolojik olarak daha tam anlamıyla belirli bir olgunluğa erişmemiş çocuğun haklarını korumak, yararını gözetmek ve onu yetiştirmek amacıyla verilen hak ve görevler bütünüdür (Çelikel, 2012). Yasal olarak velayetin tanımı verilmemekle birlikte TMK'da (2001) 335-351. maddeler arasında sadece velayetin içeriğine ve kapsamına yer verilmektedir. Yasalar çerçevesinde çocukların hakları korunarak velayetin sınırları çizilmiştir. TMK'da (2001) yer alan; *“Ergin olmayan çocuk, ana ve babasının velâyeti altındadır. Yasal sebep olmadıkça velâyet ana ve babadan alınamaz.”* (m.335/1) ve *“Evlilik devam ettiği sürece ana ve baba velâyeti birlikte kullanırlar.”* (m.336/1) gibi maddeler velayetin ebeveynler tarafından birlikte kullanılmasına yönelik bir hakka sahip olduklarının göstergesidir. Velayetin birlikte kullanılması yani ortak velayet, çocuklar üzerinde alınacak kararlar ve sorumluluklar konusunda ebeveynlerin uzlaşmasını içermektedir (Çelikel, 2012).

Velayetin ortak kullanılması gerektiği yasal olarak belirtilmişse de bazı durumlarda bu söz konusu olamamaktadır. Ebeveynlerin vefat etmesi, birbirlerinden ayrılması ve boşanması üzerine velayet hakkını tek taraf kullanmaktadır (Çelikel, 2012). TMK'da (2001) bu durum şöyle açıklanmıştır: *“Ortak hayata son verilmiş veya ayrılık hâli gerçekleşmişse hâkim, velâyeti eşlerden birine verebilir.”* (m.336/2). *“Velâyet, ana ve babadan birinin ölümü hâlinde sağ kalana, boşanmada ise çocuk kendisine bırakılan tarafa aittir.”* (m.336/3). Görüldüğü üzere yasal olarak velayet hakkının sınırları çizilmiştir. Fakat yasal olarak velayet hakkının kime ait olduğunun belirtilmesi dışında çocuğu boşanma gibi zorlu bir süreçten geçen ebeveynlerin yanlış tutumlarından korumak adına da bazı düzenlemeler yapılmıştır.

Çocuğun yararı ilkesini sadece mahkeme gözetmemeli, anne ve baba da çocuk için en uygun ortamı yaratmaya çalışmalıdır. Boşanmadan sonra anne ve baba, ebeveynlik rollerine devam ederek çocuk için ilişkilerini sürdürmeli ve çocuğun bu olaydan en az şekilde etkilenmesi sağlanmalıdır. Fakat genelde anne ve baba birbirlerine karşı olan olumsuz tutumlarını çocuğa da yansıtarak çocuğun bu olaydan daha da kötü etkilenmesine neden olmaktadır (Özgüven, 2017). Bu süreç içerisinde ebeveynlerden biri, diğerini cezalandırmak amacıyla çocukla görüşürmemekte (Şen, 2015), anne ve baba kendini haklı çıkarmak için birbirini suçlamakta,

birbirlerinden intikam almak için çocuğu kullanmakta, çocuğu kendi taraflarına çekmeye çalışmakta, çocuğu memnun etmek için istediği her şeyi yapmakta ve çocuğu karşı tarafa göndermemekle tehdit etmektedir (Özgüven, 2017) ve ebeveynler çocuklardan eşleriyle aralarındaki problemleri çözmek için yardım isteyebilmekte, çocuklarıyla evlilikte yaşadıkları problemler hakkında konuşabilmektedir (Cox, Paley ve Harter, 2001). Ebeveynler bu yanlış tutumlarıyla sadece birbirini cezalandırmamakta aynı zamanda çocuğun gelişimini de birçok yönden olumsuz etkilemektedirler.

Tüm bu nedenlerden dolayı bazen çocuk için en doğru olanın ortak velayet olduğu düşünölmektedir. Ortak velayet; çocuklarının sorumluklarının ortak bir şekilde alınmasını, her iki ebeveynin evinde de çocuğun eşit derecede kalmasını kapsamaktadır (Breivik ve Olweus, 2006). Literatürde ortak velayete ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Çatışmalı bir ebeveyne sahip olması ve çocuğun her iki ebeveynin evi arasında gidip gelmesi çocuk için yıpratıcı bir süreci oluşturacağı için ortak velayet çocuk için olumsuz bir durum olabileceken, çocukların sorumluluklarının ortak bir şekilde ele alınması açısından da bu durum olumlu sonuçları beraberinde getirebilecektir (Amato ve Fowler, 2002; Bauserman, 2002). Bu doğrultuda; çocuğun velayetini kimin aldığından çok, ebeveynlerin çocuğa karşı nasıl bir tutum izlediğinin ve boşanma sürecini nasıl yönettiğinin de önemi görölmektedir.

Boşanma ve Çocuk

Çocuklar açısından boşanma süreci. Boşanma, yasal olarak evlilik birliğinin sona ermesinin yanı sıra öncesinde ve sonrasında yıpratıcı bir hal alan uzunca bir süreci oluşturmaktadır (Özgüven, 2017). Kimi durumda bu yıpratıcı süreç içerisinde çiftler genellikle kendilerine odaklanmakta, çocukların yanında tartışmakta ve çocuklarını ihmal edebilmektedirler (Korkut, 2019). Ebeveynlerin bu süreçte çocuklarına karşı olan bu tutumları çocuklar için boşanmayı katlanılmaz bir hale getirmektedir. Ebeveynler çocukların bu süreci en az zararla atlatabilmeleri için çaba göstermelidir. Çünkü çocuklar için iyi bir boşanma süreci, ebeveynlerin hem birbirleriyle hem de çocukla pozitif ve olumlu ilişkiler kurdukları bir süreçtir (Koerner, Wallace, Lehman ve Raymond, 2002).

Boşanma sürecinin çocuk üzerindeki etkilerini net bir şekilde belirlemek mümkün değildir. Her boşanma olayında farklı faktörler etkili olmaktadır. Fakat genel olarak bu süreçte ebeveynlerin boşanmaya yükledikleri anlam, çocuğa bu durumu açıklama şekilleri, boşanma sonrasında kendilerinin ve çocuklarının hayatlarını yeniden yapılandırma biçimi bize çocuğun boşanma karşısındaki durumu hakkında ipucu vermektedir (Korkut, 2019). Bu yüzden çocuklarda sorun yaratan kısmın sadece boşanma olmadığı, boşanma sürecinde ebeveynlerin bu süreci kötü yönetmesinin de olduğu görülmektedir. Çocuklar açısından; iyi ve sağlıklı bir boşanma süreci, sürekli tartışmanın ve kavganın olduğu zoraki sürdürülen evliliklere göre çok daha iyidir (ASAGEM, 2009; Erdur-Baker ve Doğan, 2018). Literatürde yer alan çalışmalar genellikle boşanmış aile çocuklarının boşanmadan olumsuz etkilendiklerini ve psikolojik sorunlar açısından daha fazla risk altında olduklarını gösterse de bu konuda genelleme yapmak çok zordur. Çünkü boşanmadan nasıl, ne şekilde ve ne düzeyde etkilendiği kişiye, duruma, çocuğun yaşına gibi birçok faktörden etkilenmektedir.

Boşanma durumu çocuğu her ne şekilde etkilerse etkilesin bu süreçte dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de boşanma kararının çocuğa nasıl açıklanacağıdır. Boşanma kararı çocuğa açıklanırken birçok yanlış tutum sergilenmektedir. Genellikle bu süreçte ebeveynler arasında bir şeyler olur, çocuklar bunu anlamlandıramaz ve gerekli bilgiyi de alamazlar (Wallerstein ve Lewis, 2004). Bazen de bilgilendirilmesi gerekenden fazla bir şekilde bilgilendirilirler. Bu dengeyi iyi ayarlamak gerekmektedir. Çocuk boşanmayla ilgili bilmesi gereken şey kadar bilmeli, ebeveynler sorumluluğu alarak çocuğun kendini suçlamasının önüne geçmeli, boşanma nedeni ve bundan sonraki yaşamın nasıl olacağı konusunda bilgilendirilmeli (Güler, 2014), boşanmayla birlikte annesinden ve babasından birini tamamen kaybetmeyeceği, ihtiyaçlarının karşılanacağı ve her zaman sevileceği anlatılmalı (Özgüven, 2017) ve bu süreçte çocuğun boşanmayla ilgili düşünceleri ve duyguları göz önüne alınmalıdır (Rogers, 2004).

Boşanma çocuğun hayatında birçok değişikliğin olduğu ve bu değişiklikleri anlamlandırması gereken bir süreçtir. Bu süreç ebeveynlerden birinin evden ayrıldığı, yeni eve taşınıldığı, ikinci evliliklerin yapıldığı ve günlük alışkanlıkların değiştiği bir süreçtir (Amato, 2010). Boşanma nedeni dışında, çocuğun hayatında meydana gelebilecek birçok değişikliği çocuklar anlamlandıramayabilir. Bu yüzden

çocukların hangi durumlardan nasıl etkilendiği belirlenmelidir. Bu süreçler aile sisteminin de yeniden yapılandırılmasını beraberinde getirmektedir. Boşanma yaşantısı geçiren çiftler bu süreç içerisinde yas sürecine girebilmektedirler (Fiyakalı, 2008). Tıpkı çiftlerde olduğu gibi çocuklar da yas süreçlerine benzer aşamalardan geçebilmektedir. İlk olarak ebeveynlerinin boşanmasını inkâr etme, boşanmaya neden olan faktörlere kızgınlık hissetme, anneyi ve babayı tekrar bir araya getirmeye çalışma, depresyon-çöküntü ve en son boşanmayı kabullenme aşamalarından geçebilmektedirler (Özgüven, 2017). Bu süreçler içerisinde de çocuklar çeşitli boşanma yaşantıları deneyimlemekte ve çeşitli düzeyde bundan etkilenmektedirler. Görüldüğü üzere de çocukların boşanmadan olumlu/olumsuz etkilenme düzeyleri bu çeşitli faktörlere göre değişebilmektedir.

Çocukların boşanma sonrası yaşantıları. Boşanma her yaş grubuna farklı şekillerde yansır. Çocuğa boşanma süreciyle ilgili yardımda bulunurken çocuğun yaşının göz önüne alınması, boşanma süreciyle nasıl baş ettiği konusunda bize fikir sunacaktır (Rogers, 2004). Çünkü çocuklar yaşlarına göre boşanmaya farklı anlamlar yüklemekte ve bunun sonucunda farklı boşanma yaşantıları deneyimlemektedirler. Bu nedenle boşanma yaşantılarını değerlendirilirken çocuğun yaşı ve özellikle içerisinde bulunduğu gelişim dönemi özellikleri dikkate alınmalıdır. Gelişim dönemleri açısından ele alırsak çocuğun gelişimindeki ilk dönem bakıcısı tarafından temasın gerekli olduğu ve çocuğun temel güven duygusunu kazandığı bebeklik dönemidir (Sommers-Flanagan, 2009). Bu dönemde boşanma ile fiziksel olarak bir ebeveyninden ayrı kalacak olan çocuğun yaşamın ilk yıllarında kazanması gereken güven duygusunu kazanması zorlaşacaktır (Şentürk, 2006). Bu da ebeveynlerine muhtaç olan bu çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyecektir. Okul öncesi dönemde bulunan çocuklar ise bilişsel açıdan daha sınırlı kapasiteye sahip oldukları için boşanmadan daha fazla zarar görebilirler (Rogers, 2004). Bilişsel anlamda daha yetersiz olan bu çocuklar boşanmayı anlamlandıramayabilirler ve boşanmadan kendilerini sorumlu tutabilirler (Şen, 2015). İkinci çocukluk dönemi ise çocukların okula başladığı bir dönem olduğu için çocuklar boşanma karşısında akademik, akran ilişkileri gibi konularda değişiklik yaşayabilirler (Yavuzer, 2003). Ergenlik dönemi ise çocukluktan yetişkinliğe geçişin yaşandığı ve bu geçiş sürecinde ailenin rehberliğine ihtiyacın duyulduğu bir dönemdir (Santrock, 2012a). Bu dönemde boşanma ile ebeveyn desteğinden

mahrum kalabilen çocuğun sağlıklı bir şekilde yetişkinliğe adım atma ihtimali yüksektir. Yetişkinlik dönemine gelindiğinde ise boşanma nedeniyle, kişi eğitim hayatını devam ettiremez, kendisini evliliğe hazır hissetmeyebilir ve romantik ilişkilerinde güçlük yaşayabilir (Wallerstein ve Lewis, 2004).

Görüldüğü üzere boşanma, farklı gelişim döneminde olan çocukları farklı şekillerde etkilemektedir. Araştırma grubu ebeveynleri boşanmış ergenlerden oluştuğu için bu yaş grubunun boşanma ile birlikte deneyimlediği yaşantılara aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Ergenlik dönemi ve boşanma. Ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçişin sağlandığı ve bu süreçte bağımsızlığın arttığı bir yaşam dönemidir (Gerald ve Gerald, 2013). Bu geçiş dönemi biyolojik, sosyal, psikolojik birçok alandan değişimi de beraberinde getirmektedir. Bu dönemde meydana gelen değişimlere bakmak gerekirse, bunlardan birisi ergenlerin bilişsel kapasitelerinin ve farkındalıklarının artmasıdır. Bu dönemde çocuklar problem çözme öğrenirler, mantık yürütmeye başlarlar ve çoğunlukla geleceğe yönelik düşüncelere sahiptirler (Santrock, 2012b). Aynı zamanda çocuklar duygusal açıdan da değişim gösterirler. Bu dönem çocuklarının duyguları hızla değişir ve duygularını uçlarda yaşarlar. Sıklıkla alay konusu olduklarını ve küçümsediklerini düşünebilir ve utanç gibi duygular yaşayabilirler (Gerald ve Gerald, 2013). Aynı zamanda ergenlik döneminde çocuklar yeni birçok yaşantıyı deneyimlemesi nedeniyle, davranışsal açıdan da değişimler yaşamakta ve birçok risk faktörüyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu dönemde ergenlerin; madde kullanma, kendine ve başkalarına zarar verme, okulu bırakma gibi birçok riskli davranışı sergilediği de görülmektedir (Gençtanırım-Kuru, 2010). Kısacası, ergenlik dönemi çocukların kişisel olarak birçok değişimi bir arada yaşadığı bir dönemi oluşturmaktadır.

Bu dönemde kişisel değişimlerin yanı sıra ergenlerin ilişkilerinde de değişimler meydana gelmektedir. Ergenler bir taraftan ebeveynlerinden ayrılarak bağımsızlaşmaya çalışır bir taraftan da akranlarıyla daha fazla zaman geçirerek onlar tarafından onaylanmak için uğraşırlar (Gerald ve Gerald, 2013; Santrock, 2012b). Aynı zamanda akranlarıyla yarış haline girerler ve sürekli kendilerini kıyaslarlar (Sebastian, Burnett ve Blakemore, 2010). Tüm bunlar ergenlerin yaşamında akranlarının çok fazla söz sahibi olduğunu göstermektedir. Ergenler bu

dönemde yakın ilişki ihtiyaçlarını genellikle akranlarıyla etkileşimde bulunarak karşılarlar.

Ergenlik döneminde çocuk için akranlarıyla olan ilişkiler ön planda olsa da ebeveynler ergenler için önemli bir rehber ve destek kaynağıdır (Siegler, 2006). Bu dönemde ebeveynler, ergenlerin kimlik gelişimlerinde yardımcı olurlar ve çeşitli becerileri edinmeleri ve sorumluluk almaları konusunda onlara rehberlik ederler (Cerit, 2007). Bu açıdan ebeveynlerin bu dönemde çocukları üzerindeki rolü azımsanmayacak kadar önemlidir. Aynı zamanda bu dönemde, diğer aile üyeleri olan kardeşlerle olan ilişkiler de göz önüne alınmalıdır. Bu süreçte kardeşler birbirlerini rakip olarak görebilir ya da birbirlerini duygusal olarak destekleyebilirler (East, 2009). Bu da ergenin yaşantıları doğrultusunda değişiklik gösterebilmektedir.

Ergen gelişiminde ebeveyn-ergen ilişkilerinin yanı sıra ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkileri de önemlidir. Ebeveynlerin birbirlerine karşı olan tutumları veya evlilik sorunlarını gözlemleyen çocuk, bunlardan hem doğrudan hem dolaylı bir şekilde etkilenebilmektedir. Bu gözlemleri sonucunda ergen, ebeveynlerinin tutumlarını daha mantık çerçevesinde sorgulamakta ve ideal bir ebeveynin nasıl olması gerektiği konusunda karşılaştırmalar yapmaktadır (Santrock, 2012b). Ebeveynlerin bu evlilik sorunları boşanma gibi bir süreci de beraberinde getirebilecektir. Bu da çocukların ergenlik döneminde tamamlaması gereken bu gelişim görevlerini sekteye uğratabilecektir. Kimlik arayışı, yakın ilişkilerde başarı, bireyselleşme ve özerklik kazanma gibi ergenlik döneminde kazanılması gereken becerilerin boşanmış aile çocuklarında daha zor kazanıldığı görülmektedir (Arifoğlu, Richard, Razi ve Öz, 2010).

Tüm bunlardan yola çıkarak; ergenlik döneminin çocuğun kişisel (bilişsel, davranışsal, duygusal) ve sosyal açıdan çeşitli değişimler yaşadığı ve kapasitesinin daha fazla geliştiği bir dönem olduğu görülmektedir. Bu dönemde boşanma gibi yaşanacak ailevi sorunlar, ebeveynlerin kendilerine yönelmesine ve desteğe ihtiyaç duyan çocuktan uzaklaşmasına neden olabilecektir. Bu durumda çocuk zorlu gelişim dönemi görevlerinin yanı sıra daha fazla zorlanabileceği yaşantılar deneyimleyecektir.

Boşanmanın her zaman olumsuz bir yaşantıyı beraberinde getirdiği söylenemez. Fakat temelde boşanmanın istenmeyen bir durum olduğunun

varsayılması ve zorlu gelişim görevlerinden geçen çocuğun boşanmayla birlikte daha çok yıpranmasının daha olası olduğunun düşünülmesi, ebeveynleri boşanmış ergenlerin gelişim dönemi özellikleri çerçevesinde psikolojik olarak desteklenmesine ihtiyaç duyulabileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle, özellikle boşanma gibi hassas bir konuyla ilgili yapılacak yardım sürecinin uygun bir şekilde planlanması gerekmektedir. Bu açıdan ergenlere doğru müdahalelerin yapılabilmesi için boşanma ile ilgili sorunlarının doğru bir şekilde belirlenmesi ve güçlü taraflarının da ortaya çıkarılarak uygun müdahalelerle desteklenmesi önemlidir. Psikolojik yardım sürecinde uygun müdahalelerin sorunun öğeleriyle doğru bir şekilde örtüşmesi gerekmektedir (Jerremalm ve Johannson, 1981). Bu da çocuğun ebeveynlerinin boşanması sonrasında ne gibi yaşantılara sahip olduğunun doğru bir şekilde belirlenmesini beraberinde getirmektedir.

Hackney ve Cormier (2008) psikolojik yardım sürecinde danışanın yardım aldığı sorunun öğelerini; duygusal, davranışsal, bilişsel ve ilişkisel olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu doğrultuda; ergenlik döneminde duygusal, davranışsal, bilişsel ve ilişkisel alanlarda değişim yaşayan çocuk ebeveynlerinin boşanmasından sonra da bu alanlarda çeşitli değişimler yaşayabilecektir. Bu açıdan bakıldığında ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantıları bu temelde değerlendirilmiştir.

Aşağıda bu yaşantılara daha ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

1.İçelleştirme problemleri. Depresyon, anksiyete, sosyal içe çekilme gibi kişinin kendi içinde yaşadığı problemlerini belirtmektedir (Achenbach ve Rescorla, 2001). Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde ise ebeveynlerinin boşanması sonrasında çocukların çeşitli içselleştirme problemleri yaşadıkları görülmektedir. Boşanmış aile çocuklarının, boşanmamış ailelerin çocuklarına kıyasla; daha yüksek düzeyde depresyon ve kaygı yaşadıkları ve daha düşük düzeyde özsaygıya ve özgüvene sahip oldukları görülmektedir (Atindanbila ve Winifred, 2012; Chung ve Emery, 2010; Hetherington, 2003; Yee, 2002). Aynı zamanda bu çocukların; yalnızlık, değersizlik ve güvensizlik (Krider, 2002), öfke (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011; Mahon, Yarcheski ve Yarcheski, 2003; Yee, 2002), daha olgun ve yaşlı hissetme (Dennison ve Koerner, 2006), stres (Chung ve Leè, 2006), gelecek kaygısı (Meriç, 2007) ve terk edilme korkusu (Chung ve Emery, 2010) gibi duygulara da sahip oldukları görülmektedir.

Daha fazla sorgulamaya başlayan ergenlik dönemindeki çocuklar; genellikle boşanmadan doğrudan etkilenmek yerine hatalı algıları nedeniyle etkilenebilirler (Kim, Jackson, Conrad ve Hunter, 2008). Bu çocuklar genellikle, gelecekle ilgili kaygılanırlar ve gelecekte kendilerine ne olacağına dair olumsuz düşüncelere sahiptirler (Pedro-Carrol, 2005). Bunun yanı sıra; ileride kötü bir evliliğe sahip olacakları ve eşleri tarafından terk edilecekleri gibi evliliğe karşı olumsuz düşünceler de geliştirebilirler (Dennison ve Koerner, 2006; Fagan ve Churchill, 2012). Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde ise ebeveynlerinin boşanması sonrasında çocukların bu içselleştirme problemlerinin yanı sıra çeşitli dışsallaştırma problemleri yaşadıkları da görülmektedir.

2.Dışsallaştırma problemleri. Saldırganlık, şiddet, kuralları çiğneme gibi çocuğun davranışsal olarak sergilediği yıkıcı davranışlar dışsallaştırma problemlerini oluşturmaktadır (Achenbach ve Rescorla, 2001). Madde kullanımı, antisosyal davranışlar ve erken yaşta cinsel deneyimler de problemlerle davranışlar olarak değerlendirilmektedir (Siyez, 2006). Boşanmayla birlikte yaşanabilecek ebeveyn kontrolündeki azalma ergenleri öfke, saldırganlık ve antisosyal davranışlarda bulunmaya itmektedir (Dmitrieva, Chuansheng, Greenberger ve Gilrivas, 2014). Boşanmış aile çocuklarının, boşanmamış ailelerin çocuklarına kıyasla; okulda disiplin suçu (Sun, 2001; Sun ve Li, 2001), sapkın davranışlar (Emery ve Peris 2004; Rebellon, 2002), saldırganlık ve dürtüsellik (Stacks ve Goff, 2006), kurallara karşı gelme (Meriç, 2007), suça sürüklenme (Akduman vd., 2007), obezite (Menning ve Stewart, 2008), kendine zarar verme ve intihar eğilimleri (Xing, Tao, Wan, Xing, Qi, Su, Pan ve Huang, 2009), uyuşturucu kullanımı (Hemovic ve Crano, 2009), okul terki (Song, Benin ve Glick, 2012), erken cinsel yaşam ve evden ayrılma (Fagan ve Churchill, 2012), madde bağımlılığı (Arkes, 2013; Kivimaki, Kekkonen, Valtonen, Tolmunen, Honkalampi, Tacke, Hintikka, Lehto ve Laukkanen, 2014), şiddet eğilimi ve riskli sosyal çevre edinme (Çelebi ve Demir, 2017) gibi yaşantılara daha fazla sahip oldukları görülmektedir.

3.Ebeveyn ile ilişkiler-(Anne). Boşanmayla birlikte çocukların velayeti genel olarak anneye verilmekte ve çocuklar genel olarak anneleriyle yaşamaktadırlar (ASAGEM, 2014). Bu durum çocukların ve annelerinin yaşamında belirli sorunları beraberinde getirmektedir. Bu sorunlardan en temelini annenin ve çocuğun yaşam standartlarının düşmesi oluşturmaktadır. Boşanmayla birlikte, genellikle annelerin

babalardan daha az mali gelirinin olması, babaların nafakayı ödememesi veya sürekli geciktirmesi, evin değiştirilmesi gibi stres verici olaylar yaşam standartlarını düşürmektedir (Amato ve Cheadle, 2005). Son zamanlarda boşanmış babalar çocuklarıyla ilgili daha fazla sorumluluk almaya başlasa da yine de annelerin çocuk üzerinde çok daha fazla sorumluluk aldıkları bilinmektedir (Pleck ve Masciadrelli, 2004). Boşanmanın getirdiği olumsuz duygularla başa çıkmaya çalışan annenin düşen yaşam şartlarıyla bir de çocuk üzerinde daha fazla sorumluluk hissetmesi bu süreçte anne-çocuk ilişkisini olumsuz yönde etkileyebilecektir. Boşanmanın getirdiği olumsuz süreçle başa çıkmaya çalışan anne bu süreçte çocuklarına gereken ilgiyi gösteremeyebilir. Çocuklarına daha az şefkat gösterebilir ve dengesiz davranabilir, çocuklarıyla daha az iletişim kurabilir, çocuklarını daha sert biçimde disipline edebilir ve çocuklarını ihmal edebilir (Fagan ve Churchill, 2012).

Bunun yanı sıra yapılan bazı araştırmalar da boşanmadan sonra annelerin babaya kıyasla çocuğa karşı daha sıcak ve destekleyici davrandığını göstermektedir (ASAGEM, 2013b; Chung ve Emery, 2010). “*Tek ebeveynli aileler araştırması’nda* (ASAGEM, 2011b)”, genel olarak çocuklar da kendilerine en iyi ebeveynlik yapacak kişinin anneleri olduğunu ifade etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığı zaman, boşanmanın etkisiyle annenin ve çocuğun birbirlerine daha fazla destek olabildikleri ve ilişkilerini de olumlu yönde ilerletebildikleri görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan bir başka araştırmada; velayeti almayan annelerin velayeti almayan babalara göre yine de çocuklarını daha sık gördükleri ve çocuklarıyla daha fazla aktivitede bulduklarını göstermektedir (Gunnoe ve Hetherington, 2004). Bu durumun da baba yerine anneye daha fazla ebeveynlik rolünün yüklenmesine sebep olan toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

4.Ebeveyn ile ilişkiler-(Baba). Velayetin genel olarak anneye verildiğini düşünürsek boşanma ile birlikte baba ve çocuk arasındaki temas niteliğinde ve miktarında azalma görülmektedir (ASAGEM, 2014). Bu da baba-çocuk ilişkisini kötü yönde etkilemektedir (Kenyon ve Koerner, 2008). Boşanma durumunun yanı sıra çocukla baba ilişkisini kötü etkileyen unsurlardan biri de annenin yanlış tutumlarıdır. Çocuklar anneleriyle daha çok zaman geçirdikleri ve annelerinin babaları hakkındaki düşüncelerine daha çok maruz kaldıkları için boşanmadan dolayı babayı daha fazla suçlama eğilimine girebilmektedirler (Jennings ve How, 2001). Ayrıca boşanmadan sonra annelerin, çocuklarını babalarına göndermedikleri de görülmektedir. Bu gibi

nedenlerle babalar zamanla çocukların yaşamlarından ayrılabilirler (Amato ve Cheadle, 2005). Boşanmanın yansımaları dışında annelerin bu yanlış tutumları da çocukların babaya bakışını değiştirmekte ve baba-çocuk ilişkisini olumsuz etkileyebilmektedir.

Fakat bu zorlu süreç içerisinde çocukla olan ilişkilerinin sıklığını ve niteliğini ayarlayabilen babalar da bulunmaktadır (Marsiglio, Amato, Day ve Lamb, 2000). Yapılan bir araştırmada 1976'da velayeti alamayan babaların çocuklarını haftada en az bir kere görme oranı %18 iken 2002 yılında bu oran %31'e yükselmiştir. Çocuklarını hiç görmeyen babaların oranı ise 1976'da %37 iken, 2002 yılında bu oran %29'a düşmüştür (Amato, Meyers ve Emery 2009). Buna göre boşanma ile birlikte baba-çocuk temasının tamamen kopacağına dair fikirlerde tam anlamıyla doğru değildir.

Boşanmadan sonra çocuklarıyla sağlıklı bir ilişki kuran ve babalığın getirdiği sorumlulukları ihmal etmeyen babalar çocukların boşanma ile daha rahat baş etmesini sağlamaktadır (Hawkins, Amato ve King, 2007; Kelly, 2007). Böylelikle, bu durum çocuğun tüm hayatını olumlu bir şekilde etkilemektedir. Bu çocukların akademik başarıları daha yüksektir (Amato ve Fowler, 2002), daha az dışsallaştırma problemleri gösterirler (Breivik ve Olweus, 2006) ve daha az depresyon yaşarlar (Marsiglio vd., 2000). Babalarıyla yeterli temas kuramayan çocuklar ise ebeveynlerinin kendilerini sevmediğini düşünebilir ve babalarıyla daha çok zaman geçirmeyi isteyebilirler (Kelly, 2007; Laumann-Billings ve Emery, 2000).

5.Akranlardan kaçınma. Boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin en önemli sosyal destek kaynaklarından biri de akranlarıdır (Lee ve Choi, 2007). Ergenlik döneminin temel özelliklerinden biri de bu dönemde çocukların ebeveynlerden uzaklaşması ve akran ilişkilerini arttırmasıdır (Amato vd., 2009). Fakat boşanma ile birlikte çocuklar en büyük sosyal destek kaynaklarından biri olan ve yaşamlarının önemli bir kısmını oluşturan arkadaşlık ilişkilerini kaybedebilmektedirler. Bu süreçte çocuklar; arkadaşlarının desteğini hissetmeyebilirler ve daha az sayıda arkadaş edinebilirler (Fagan ve Churchill, 2012), içe kapanırlar ve akranlarından uzaklaşabilirler (Majzub ve Mansor, 2012), daha çok kendi gibi ebeveynleri boşanmış çocuklarla arkadaşlık edinebilirler (Majzub ve Mansor, 2012; Özgüven, 2017), utandıkları için arkadaşlarına söyleyemeyebilirler (Korkut, 2019), ilişkiye kendini daha az adanmış arkadaşlar edinebilirler (Erdur-Baker ve Doğan, 2018) ya

da tüm bunların aksine arkadaşlarıyla daha fazla zaman da geçirebilirler ve daha fazla paylaşımda bulunabilirler (ASAGEM, 2011a; Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011).

6.Boşanmaya olumlu bakış. Ebeveynleri boşanmış her çocuk boşanmadan sonra sorun yaşamamaktadır (Amato vd., 2011). Boşanma ile birlikte çocukların olumsuz yaşantılardan kurtulması ve olumlu değişimler yaşaması boşanmaya yönelik pozitif bir bakış açısı sağlayacaktır. Çocuğun olumsuzluklardan kurtulması, önceki ev ortamı ile fazlasıyla ilişkilidir. Çocukların boşanmadan sonra ne gibi yaşantılara sahip olacaklarının belirleyicilerinden biri boşanmadan önceki aile ilişkilerinin kalitesidir (Amato, 2000). Çocukların nasıl bir aile içerisinde büyüdüğü boşanma karşısından farklı tepkiler vermesini sağlayacaktır. Çatışmanın ve şiddetin bulunduğu bir aile ortamı varsa çocuklar boşanmayla birlikte, mutluluk, huzur, rahatlama gibi pozitif duygular yaşayabilmektedir (ASAGEM, 2011b).

Çocuklar bu süreçte kendileri dışında özellikle anne için olmak üzere ebeveynleri açısından da boşanma durumunu değerlendirerek tepki vermektedir. Yapılan nitel bir araştırmada çocukların annelerinin babaları tarafından yapılan kötü muamele ve baskılarından kurtulması sebebiyle de boşanmayı olumlu olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir (Sancaklı, 2014). Bu durumda çocuğun boşanmanın ailesi için doğru bir karar olduğu düşüncesine sahip olmasına neden olacaktır. Bunun yanı sıra çocuklar boşanmadan sonra bazı olumlu değişimler algılamaktadırlar. Bu süreçte; eskisine göre ebeveynlerin çocuğun yaşamına daha fazla dahil olmaları, çocukla daha fazla ilgilenmeleri, çocuğa karşı sorumluluklarını ihmal etmemeleri kısaca pozitif bir ebeveyn-çocuk ilişkisi kurmaları çocuğun boşanmaya karşı pozitif bir anlam yüklemelerini de sağlamaktadır (Amato vd., 2011). Görüldüğü üzere boşanma durumundan daha çok, çocukların boşanma öncesinde ve sonrasındaki yaşantıları çocukların boşanmaya yükledikleri anlamları etkilemektedir.

Görüldüğü üzere, ebeveynlerinin boşanması sonrası ergenlik dönemi çocukları çok farklı yaşantılara sahip olmaktadır. Yapılan birçok meta-analiz çalışması (Amato ve Keith, 1991; Amato, 2001; Reifman, Villa, Amans, Rethinam ve Telesca, 2001), ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrasında bu benzer yaşantılara sahip olduğunu göstermiştir. Amato ve Keith (1991) tarafından 92 araştırmanın incelenerek yapıldığı ve ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış çocukların karşılaştırıldığı bu konu hakkındaki en kapsamlı meta-analiz

çalışmasında, anne ve babası boşanmış çocukların boşanmamış çocuklara kıyasla daha fazla duygusal ve davranışsal problemler, sosyal geri çekilme, benlik saygısında düşüş yaşadıkları ve daha düşük anne-baba ile ilişki kalitesi ve temas sıklığı gibi sorunlarla karşılaştıkları görülmüştür. Aynı zamanda boşanma öncesindeki çatışma vb. gibi aile ilişkilerinin kalitesini belirleyen durumların varlığında çocukların boşanma sonrasında daha olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Amato (2001) tarafından bu meta-analiz çalışması, güncel 67 araştırma ele alınarak güncellenmiştir. Bu araştırmaya göre de anne ve babası boşanmış çocukların boşanmamış çocuklara kıyasla daha fazla duygusal ve davranışsal problemler sergiledikleri ve sosyal ilişkilerin kalitesinde düşüş yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca bu araştırmada boşanma öncesindeki çatışma vb. gibi aile ilişkilerinin olduğu evliliklerin daha fazla boşandığına ve çocuğu daha fazla etkilediğine dair kanıtlar yetersiz bulunmaktadır. Bazı boşanmalarında çatışma ortamından kaçmak yerine artan kişisel gelişim doğrultusunda gerçekleşebileceği düşünülmektedir. Bu durum da git gide çocuğun boşanmayı farklı bir açıdan değerlendirmesini sağlayacaktır. Yine bu yıllarda yapılan 35 araştırmanın ele alındığı bir başka meta-analiz çalışması da bu yaşantıları desteklemektedir (Reifman, Villa, Amans, Rethinam ve Telesca, 2001). Görüldüğü üzere literatürde yer alan birçok çalışma çocukların boşanma sonrasında; içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri yaşadıklarını, sosyal ilişkilerinde ve anne-baba ile olan ilişkilerindeki kalitede düşüş gibi yaşantılara sahip olduklarını göstermiştir.

Boşanma Sonrası Yaşantıların Değerlendirilmesi

Boşanmış ebeveyne sahip çocuklar üzerinde özellikle veri toplama sürecinin getirdiği güçlükler nedeni ile yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Literatür incelendiğinde boşanma üzerine yapılan çalışmaları genellikle nitel çalışmalar oluşturmakla birlikte ölçek geliştirme çalışmalarına sınırlı sayıda rastlanılmıştır. Literatürde rastlanılan boşanmış ebeveyne sahip çocuklara yönelik yapılan ölçek geliştirme çalışmalarından bazıları şöyle sıralanabilir: “*Aile Hikayesi Testi (Family Story Test; Kelly ve Berg, 1978)*, *Çocukların Ebeveyn Boşanmasına Yönelik İnançları Ölçeği (Children's Beliefs About Parental Divorce Scale; Kurdek ve Berg, 1987)*, *Boşanma Sonrası Ebeveyn Çatışması Ölçeği (The Post-Divorce Parental Conflict Scale; Sonnenblick ve Schwarz, 1992)*, *Yardımcı*

Ebeveynlik Davranışı Anketi (The Co-Parenting Behavior Questionnaire; Mullett ve Stolberg, 1999), Çocukların Boşanmaya Uyumu Envanteri (The Child Divorce Adjustment Inventory; Portes, Lehman ve Brown, 1999), Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri (Arifoğlu, Şanlı-Richard, Razi ve Öz, 2010), Boşanma Yönelik Acı Duygular Ölçeği (Painful Feelings About Divorce Scale; Shanholtz, Brown, Davidson ve Beck, 2018) ve Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği (Şahin, 2019). Bu ölçekler aşağıda kısaca tanıtılmıştır.

Aile hikâyesi testi (Family story test). Kelly ve Berg (1978) tarafından, ebeveynleri boşanmış, 9-15 yaş arasındaki çocukların boşanma karşısında verdikleri tepkileri ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Aile hikâyesi testi; anlaşılmayan ve ayrılık yaşayan bir ailenin çeşitli evrelerini içeren, hikâye/resim şeklinde oluşturulmuş, yapılandırılmış-projektif bir testtir. Test 13 kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler şu şekildedir: *“kendini suçlama (self-blame), anneyi suçlama (blaming mother), babayı suçlama (blaming father), terk edilme korkusu (fear of abandonment), yeniden birleşme umudu (hopes of reunification), babanın bilgi almak için çocuğu kullanması (father using child for information), annenin bilgi almak için çocuğu kullanması (mother using child for information), aşağılayıcı baba (father degrading), aşağılayıcı anne (mother degrading), babanın kötü olarak görülmesi (father seen as bad), annenin kötü olarak görülmesi (mother seen as bad), olgunluk hissetme (feelings of maturity), başkalarının alay ettiğini hissetme (feelings of ridicule from others).* Her kategori de dört soru olmak üzere toplam 52 soru vardır. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları için Hoyt güvenirlik analizi ve test tekrar test güvenirliği analizinden yararlanılmıştır. Hoyt güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin güvenirlik katsayısı .71; test tekrar test analizi sonucunda ise ölçeğin güvenirlik katsayısı .73 olarak hesaplanmıştır (Kelly ve Berg, 1978).

Çocukların ebeveyn boşanmasına yönelik inançları ölçeği (Children's beliefs about parental divorce scale). Kurdek ve Berg (1987) tarafından 6-17 yaş arasındaki çocukların ebeveynlerinin boşanmalarına yönelik inançlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Evet / Hayır şeklinde cevaplanmaktadır. Ölçek 36 maddeye sahiptir ve ölçekten en yüksek 36 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınacak yüksek puanlar, çocukların ebeveynlerinin boşanmaları hakkında işlevsiz düşüncelere sahip olduklarını göstermektedir.

Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında yapılan, yapı geçerliğini belirlemeye yönelik açımlayıcı faktör analizinde, altı faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu boyutlar şu şekildedir: “*akran alay etmesi ve kaçınma (peer ridicule and avoidance), yeniden birleşme umudu (hope of reunification), terk edilme korkusu (fear of abandonment), kendini suçlama (self-blame), babayı suçlama (paternal blame), anneyi suçlama (maternal blame).*” Bu altı boyutun madde faktör yüklerine baktığımız zaman .00 ile .83 arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Benzer ölçekler geçerliği için ise “*Çocuklar İçin Sürekli Kaygı Envanteri (Trait Anxiety Inventory for Children; Spielberger, 1973), Çocuk Davranışı Kontrol Listesi (Child Behavior Checklist; Achenbach ve Edelbrock, 1983), Kendini Tanımlama Anketi (Self-Description Questionnaire; Marsh, Relich ve Smith, 1983), Çocuk Davranışlarını Kontrol Listesi-Öğretmen Raporları (Child Behavior Checklist-Teacher's Report; Edelbrock ve Achenbach, 1984), Çocukların Kontrol Algısı Ölçeği (Children's Perception of Control Measure; Connell, 1985)*” gibi ölçeklerden yararlanılmıştır. Çocukların Ebeveyn Boşanmasına Yönelik İnançları Ölçeği ile Çocuklar İçin Sürekli Kaygı Envanteri arasındaki korelasyon katsayısı .50; Çocukların Kontrol Algısı Ölçeği arasındaki korelasyon katsayısı boyutlara göre -.15 ile .38; Kendini Tanımlama Anketi arasındaki korelasyon katsayısı boyutlara göre -.49 ile .09; Çocuk Davranışlarını Kontrol Listesi-Öğretmen Raporları arasındaki korelasyon katsayısı boyutlara göre -.15 ile .06; Çocuk Davranışı Kontrol Listesi arasındaki korelasyon katsayısı ise boyutlara göre -.03 ile .08 arasında değişkenlik göstermektedir. Ölçeğin güvenirlik çalışmalarına bakıldığında ise; tüm ölçekten elde edilen cronbach alfa güvenirliği .80; test tekrar test güvenirliği ise .65 olarak hesaplanmıştır (Kurdek ve Berg, 1987).

Boşanma sonrası ebeveyn çatışması ölçeği (The post-divorce parental conflict scale). Sonnenblick ve Schwarz (1992) tarafından ebeveynleri boşanmış üniversite öğrencilerinin, boşanmalarından sonra ebeveynleri arasındaki çatışmaları algılayış biçimlerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 78 maddeye sahiptir. Aynı sorular anne ve baba için ayrı ayrı yazılmıştır.

Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında yapılan, yapı geçerliğini belirlemeye yönelik açımlayıcı faktör analizinde, üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu boyutlar şu şekildedir: “*sözel düşmanlık (verbal hostility), dolaylı düşmanlık (indirect hostility), fiziksel düşmanlık (physical hostility).*” Benzer ölçekler geçerliği için ise “*Anne ve*

Baba ile İlişkiler Ölçeği (The Relationship with Mother and Father Scale; Schwarz, 1991) ve Boşanma İçin Suçlama Ölçeği'nden (The Blame for Divorce Scale; Welch, 1989) yararlanılmıştır. Boşanma Sonrası Ebeveyn Çatışması Ölçeği ile Anne ve Baba ile İlişkiler Ölçeği arasındaki korelasyon katsayısı boyutlar göre -.31 ile 38; Boşanma İçin Suçlama Ölçeği ile arasındaki korelasyon katsayısı ise boyutlar göre -.33 ile 39 arasında değişkenlik göstermektedir. Ölçeğin güvenirlik çalışmalarına bakıldığında ise; tüm ölçekten elde edilen cronbach alfa güvenirliği .93 olarak hesaplanmıştır (Sonnenblick ve Schwarz, 1992).

Yardımcı ebeveynlik davranışı anketi (The co-parenting behavior questionnaire). Mullett ve Stolberg (1999) tarafından, 18 yaşından önce ebeveynleri boşanmış, şu anda 18-36 yaş arasında olan bireyler üzerinde geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Üç boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; *“düşmanlık ölçeği (hostility scales), yardımcı ebeveynlik ölçeği (co-parenting scales), genel ebeveynlik ölçeği (general parenting scales)”* şeklindedir. Ölçek 11 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin her bir boyutuna ilişkin Cronbach alfa güvenirliği düşmanlık ölçeği için .87 ile .92; yardımcı ebeveynlik ölçeği için .83 ile .92; genel ebeveynlik ölçeği için ise .60 ile .91 arasında değişkenlik göstermektedir.

Macie ve Stolberg (2003) tarafından farklı bir örneklem grubu üzerinde psikometrik özellikleri yeniden incelenmiştir. Ölçeğin 10-17 yaş arasındaki boşanmış ebeveynlere sahip çocuklar üzerinde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçek toplamda 86 maddeye ve 12 alt boyuta sahiptir. Ölçeğin geçerlik çalışması kapsamında yapılan benzer ölçekler geçerliği için ise *“Davranış Sorunları Göstergesi Ölçeği (The Behavior Problems Index; Zill, 1990) ve Hare Benlik Saygısı Ölçeği'nden (The Hare Self-Esteem Scale; Hare, 1985)”* yararlanılmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları kapsamında ise; tüm ölçekten elde edilen cronbach alfa güvenirliği .78 iken; her bir boyutun cronbach alfa güvenirliği ise .81 ile .92 arasında değişkenlik göstermektedir.

Çocukların boşanmaya uyumu envanteri (The child divorce adjustment inventory). Portes, Lehman ve Brown (1999) tarafından 5-16 yaş arası çocukların boşanma karşısında verdiği tepkileri ve boşanma sonrasında ailenin rolünü çocuğun bakış açısıyla değerlendirerek çocuğun boşanmaya uyumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Toplamda 25 maddelik bir ölçektir. Ölçekten en fazla 125,

en az 25 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, ebeveynleri boşanmış çocukların boşanmaya uyumlarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında yapılan, yapı geçerliğini belirlemeye yönelik açımlayıcı faktör analizinde, ölçeğin dört boyuttan oluştuğu görülmektedir. Bunlar şu şekildedir: “*çocuğun çatışması/uyumsuzluğu (conflict/maladjustment of the child)*, *çocuğun depresyonu/kaygısı (depression/anxiety of the child)*, *çocuğun sosyal desteği (social support of the child)*, *çocuk tarafından boşanmanın çözülmesi (resolution of divorce by child)*.” Benzer ölçekler geçerliği için “*Çocuk Davranışı Kontrol Listesi (Child Behavior Checklist; Achenbach ve Edelbrock, 1983)*, *Çocuklar İçin Kendini Algılama Profili (The Self-Perception Profile for Children; Harter, 1985)* ve *Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (The Rosenberg Self-Esteem Scale; Rosenberg, 1965)*” gibi ölçeklerinden yararlanılmıştır. Çocukların Boşanmaya Uyumu Envanteri ile Çocuk Davranışı Kontrol Listesi arasındaki korelasyon katsayısı -0.37 ; Çocuklar İçin Kendini Algılama Profili ile arasında korelasyon katsayısı $.32$; Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile arasında korelasyon katsayısı ise $.34$ olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları için hesaplanan cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı tüm ölçek için $.73$ iken; her bir boyutun cronbach alfa güvenirlik katsayısı $.40$ ile $.79$ arasında değişkenlik göstermektedir (Portes vd., 1999).

Çocuklar için boşanmaya uyum envanteri. Portes, Lehman ve Brown tarafından 1999 yılında “*The Child Divorce Adjustment Inventory (Çocukların Boşanmaya Uyumu Envanteri)*” adıyla geliştirilmiş ölçeğin, Arifoğlu, Şanlı-Richard, Razi ve Öz tarafından 2010 yılında “*Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanteri*” adıyla Türkçe uyarlama çalışması yapılmıştır. Bu uyarlama çalışması ulusal literatürde ebeveynleri boşanmış çocuklar açısından hazırlanan ilk ölçme aracıdır. Toplamda 22 maddelik bir ölçektir. Ölçeğin 9-12 yaş arasındaki çocuklar üzerinde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğe geçerlik çalışmaları açısından bakılırsa, yapı geçerliğini belirlemek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizinde maddeler üç boyut altında toplanmıştır. Bunlar şu şekildedir: “*çatışma ve kötü uyum, depresyon ve anksiyete, sosyal destek.*” Benzer ölçekler geçerliği için “*Çocuklar için Benlik Algısı Ölçeği (Gabay 1996; İlkın 1994)* ve *Çocuklar için Sosyal Destek Ölçeği’nden (İlkin, 1994)*” yararlanılmıştır. Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri ile Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği arasındaki korelasyon katsayısı $.25$;

Çocuklar İçin Sosyal Destek Ölçeği arasındaki korelasyon katsayısı .37 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışmalarına bakıldığında ise; tüm ölçekten elde edilen cronbach alfa iç tutarlık güvenirliği .70; test tekrar test güvenirliği .66 olarak hesaplanmıştır (Arifoğlu vd., 2010).

Boşanmaya yönelik acı duygular ölçeği (Painful feelings about divorce scale). Shanholtz, Brown, Davidson ve Beck (2018) tarafından, boşanmış ebeveyne sahip, 18 yaş üzeri bireylerin boşanma karşısındaki olumsuz duygularını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğe geçerlik çalışmaları açısından bakılırsa, yapı geçerliği için yapılan açımlayıcı faktör analizinde altı boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Bunlar şu şekildedir: “*babayı suçlama (paternal blame), kayıp ve terk (loss and abandonment), boşanmanın filtrelenmesi (filter of divorce), anneyi suçlama (maternal blame), kendini suçlama (self-blame), boşanmayı kabullenme (acceptance of divorce).*” Benzer ölçekler geçerliği için ise “*Beck Depresyon Envanteri’nden (Beck Depression Inventory; Beck, Ward, Mendelson, Mock ve Erbaugh, 1961) ve Durumluluk-Süreklilik Kaygı Envanteri’nden (State-Trait Anxiety Inventory; Spielberger, 1983)*” yararlanılmıştır. Boşanmaya Yönelik Acı Duygular Ölçeği ile Beck Depresyon Envanteri arasındaki korelasyon katsayısı -.17 ile .37 arasında; Durumluluk-Süreklilik Kaygı Envanteri ile arasındaki korelasyon katsayısı ise -.19 ile .38 arasında değişkenlik göstermektedir. Ölçeğin güvenirlik çalışmalarına bakıldığında ise; tüm ölçeğin cronbach alfa güvenirliği .78 olarak hesaplanmıştır. Her bir boyutun cronbach alfa katsayısı ise .57 ile .86 arasında değişkenlik göstermektedir (Shanholtz vd., 2018).

Ergen boşanma sonrası yaşama uyum ölçeği. Şahin (2019) tarafından anne ve babası boşanmış ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrası yaşama uyum düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları 14-19 yaş arasındaki bireyler üzerinde yapılmıştır. Toplam 31 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en fazla puan 155 olup, yüksek uyum düzeyini göstermektedir. Ölçeğe geçerlik çalışmaları açısından bakılırsa, yapı geçerliği için yapılan açımlayıcı faktör analizinde, altı boyutlu bir yapı görülmüştür. Bunlar şu şekildedir: “*içselleştirme problemleri, dışsallaştırma problemleri, olumlu duygular, kabullenme, çatışma ve arkadaş ilişkileri.*” Ölçeğin güvenirlik çalışmaları için hesaplanan cronbach alfa güvenirliği .92 olarak bulunmuştur. Her bir boyutun

cronbach alfa katsayısı ise .63 ile .90 arasında değişkenlik göstermektedir (Şahin, 2019).

Literatürde ebeveynleri boşanmış çocuklara yönelik geliştirilen bazı ölçek geliştirme çalışmalarına tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3

Literatürde Ebeveynleri Boşanmış Çocuklara Yönelik Geliştirilen Bazı Ölçekler

ÖLÇEĞİ GELİŞTİREN/UYARLAYAN KİŞİ(LER)	YAŞ	ÖLÇEĞİN ADI	ÖLÇEĞİN BOYUTLARI
Kelly ve Berg (1978)	9-15 yaş	Aile Hikayesi Testi (Family Story Test)	- kendini suçlama (self-blame) - yeniden birleşme umudu (hopes of reunification) - anneyi suçlama (blaming mother) - babayı suçlama (blaming father) - terk edilme korkusu (fear of abandonment) - olgunluk hissetme (feelings of maturity) - aşığlayıcı baba (father degrading) - aşığlayıcı anne (mother degrading) - babanın kötü olarak görülmesi (father seen as bad) - annenin kötü olarak görülmesi (mother seen as bad) - başkalarının alay ettiğini hissetme (feelings of ridicule from others) - annenin bilgi almak için çocuğu kullanması (mother using child for information) - babanın bilgi almak için çocuğu kullanması (father using child for information)
Kurdek ve Berg (1987)	6-17 yaş	Çocukların Ebeveyn Boşanmasına Yönelik İnançları Ölçeği (Children's Beliefs About Parental Divorce Scale)	- babayı suçlama (paternal blame) - anneyi suçlama (maternal blame) - yeniden birleşme umudu (hope of reunification) - kendini suçlama (self-blame) - terk edilme korkusu (fear of abandonment) - akrarı alay etmesi ve kaçınma (peer ridicule and avoidance)
Sonnenblick ve Schwarz (1992)	Üniversite öğrencileri	Boşanma Sonrası Ebeveyn Çatışması Ölçeği (The Post-Divorce Parental Conflict Scale)	- sözel düşmanlık (verbal hostility) - dolaylı düşmanlık (indirect hostility) - fiziksel düşmanlık (physical hostility)
Mullett ve Stolberg (1999)	18-36 yaş	Yardımcı Ebeveynlik Davranışı Anketi (The Co-Parenting Behavior Questionnaire)	- hostility scales (düşmanlık ölçeği) - co-parenting scales (yardımcı ebeveynlik ölçeği) - general parenting scale (genel ebeveynlik ölçeği)
Portes vd., (1999)	5-16 yaş	Çocukların Boşanmaya Uyum Envanteri (The Child Divorce Adjustment Inventory)	- çocuğun çatışması / uyumsuzluğu (conflict / maladjustment of the child) - çocuğun depresyonu / kaygısı (depression / anxiety of the child) - çocuğun sosyal desteği (social support of the child) - çocuk tarafından boşanmanın çözülmesi (resolution of divorce by child)
Arifoğlu vd., (2010)	9-12 yaş	Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri	- çatışma ve kötü uyum - depresyon ve anksiyete - sosyal destek
Shanholtz vd., (2018)	18 yaş üzeri	Boşanma Yönelik Acı Duygular Ölçeği (Painful Feelings About Divorce Scale)	- babayı suçlama (paternal blame) - anneyi suçlama (maternal blame) - kayıp ve terk (loss and abandonment) - boşanmanın filtrelenmesi (filter of divorce) - boşanmanın kabulü (acceptance of divorce) - kendini suçlama (self-blame)
Şahin (2019)	14-19 yaş	Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği	- içselleştirme problemleri - dışsallaştırma problemleri - kullanma - çatışma - arkadaşlık ilişkileri

İlgili literatürde rastlanılan boşanmış ebeveyne sahip çocuklara yönelik yapılan ölçek geliştirme çalışmaları incelendiğinde, hem 15-18 yaş arasındaki ergenlere özgü çalışmaların hem güncel ölçek geliştirme çalışmalarının sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu nedenle, ihtiyaç olduğu düşünüldüğü için araştırmamızda ergenlere özgü, güncel bir ölçek geliştirme çalışmasının yapılması amaçlanmıştır.

İlgili Araştırmalar

Ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarını belirlemek ve bu yaşantıları; cinsiyet, algılanan aile gelir düzeyi, şu anda yaşadığı kişi, kardeş varlığı/sayısı, ebeveynlerin boşanması üzerinden geçen süre ve birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığı değişkenleri açısından incelemek araştırmanın genel amaçlarını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, ulusal ve uluslararası literatür de bu konuyla ilgili yapılmış çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

İlk olarak **cinsiyet** değişkeni açısından incelemek gerekirse; yapılan bazı araştırmalar ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarının cinsiyete göre değiştiğini göstermektedir. Kadınların erkeklere göre; depresyon ve kaygı (Kivimaki vd., 2014; Ormel, Veenstra, Winter ve Verhulst, 2008), babayla daha zor ilişki kurma (Levin ve Currie, 2010), somatik rahatsızlıklar, güvensiz bağlanma (Chung ve Emery, 2010) gibi yaşantılara daha fazla sahip oldukları görülmektedir. Erkeklerin ise kadınlara göre; daha fazla suça karıştıkları (Akduman vd., 2007), daha fazla arkadaş sahibi oldukları (Kivimaki vd., 2014) ve madde kullanımının daha fazla olduğu (ASAGEM, 2011b; Hemovich ve Crano, 2009) görülmektedir. Bunun aksine, bazı araştırmalar ise ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarının cinsiyete göre değişmediğini de göstermektedir. Boşanma ile birlikte görülen; ebeveynlik uygulamaları (destek, kontrol, cezalandırma) ve dışsallaştırma problemleri (Amato ve Fowler, 2002), kaygı ve depresyon (Altuntaş, 2012; Mahon, Yarcheski ve Yarcheski, 2003; Uzun, 2013), bazı aile işlevlerini (ilgi gösterme, iletişim, roller vb.) sağlıklı olarak algılama (Çakıcı, 2006; Hatun, 2013), öfke düzeyi (Fiyakalı, 2008), yalnızlık ve yaşam doyumu (Altundağ, 2013; Çivitçi, Çivitçi ve Fiyakalı, 2009), anne ile ilişki kurma zorluğu (Levin ve Currie, 2010), anne ve babayı suçlama, akranlardan kaçınma (Majzub ve Mansor, 2012), sigara ve alkol kullanımı (Kivimaki vd., 2014), öznel iyi oluş ve yalnızlık (Koçak ve Tatay, 2016) ve benlik saygısı

(Arslan, 2018) gibi yaşantılar cinsiyet açısından farklılık göstermemektedir. Görüldüğü üzere, literatürde ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarının cinsiyete göre değişip değişmediğini gösteren farklı bulgulara rastlanılmıştır.

Algılanan aile gelir düzeyi değişkenine göre, literatürde rastlanılan araştırma bulguları genel olarak ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarının değiştiği yönündedir. Yapılan bir araştırmaya göre aile gelir düzeyini yetersiz olarak algılayanların boşanma sonrasında iyilik hallerinde de bir düşüş gözlenmiştir (Amato ve Booth, 2001). Akduman, Akduman ve Cantürk (2007) tarafından yapılan bir araştırmada yetersiz aile gelirin ergenleri suça ve madde kullanmaya sürüklediği de görülmüştür. Bir başka araştırmada ise yeterli aile gelirin çocuğun okul terki olasılığını da düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır (Song vd., 2012). Gelir düzeyini kısmen yeterli ve yetersiz olarak görenler, yeterli olarak görenlere göre birtakım aile işlevlerini (iletişim, roller, ilgi gösterme, duygusal bağ, genel sorumluluklar vb.) daha sağlıklı algılamaktadır (Çakıcı, 2006; Hatun, 2013). Algılanan aile gelir düzeyi değişkeni ile ilgili rastlanılan araştırmalar gelir düzeyi yetersiz olanların boşanmadan daha olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra literatürde algılanan aile gelir düzeyinin boşanma sonrası yaşantıları değiştirmede yönündeki bulgulara da rastlanılamamıştır.

Şu anda birlikte yaşadığı kişi değişkenine göre, genel olarak ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrasındaki yaşantılarının değişkenlik gösterdiği araştırmalara rastlanılmıştır. Boşanmadan sonra annesiyle kalan bireylerin sıklıkla akrabalarıyla yaşadıkları (Köseoğlu ve Yıldız, 2018) ve akrabalarıyla yaşayan bireylerin birtakım aile işlevlerini (roller ve gereken ilgiyi gösterme) olumsuz olarak algıladıkları görülmektedir (Hatun, 2013). Aynı zamanda bu bireylerin korku, utanç, öfke gibi duyguları da sıklıkla yaşadıkları görülmüştür (Brown, 2003). Sadece annesiyle yaşayan bireylerin aile iletişimini olumlu olarak algıladıkları görülmektedir (Shin, Choi, Kim ve Kim, 2010). Bazı araştırmalarda ise ergenin birlikte yaşadığı kişiye göre; sosyal destek (Akdoğan, 2012), yalnızlık ve yaşam doyumu (Çivitçi vd., 2009), benlik saygısı (Karakaya, 2018) gibi yaşantılarında farklılıklar görülmemektedir.

Kardeş varlığı/sayısı değişkenine göre, araştırma sonuçları farklı bulgular göstermektedir. Akduman, Akduman ve Cantürk (2007) tarafından yapılan bir

araştırmada kardeş sayısı fazla olan ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrasında suça karışma ve madde kullanma düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Aynı zamanda üçten fazla kardeşe sahip olanların hiç kardeşi olmayanlara göre daha düşük akademik performans sergiledikleri de görülmüştür (Sun ve Li, 2009). Yapılan bir başka araştırma da, dört ve üstü sayıda kardeşi olan bireylerin, hiç kardeşi olmayan bireylere kıyasla kendilerini daha yalnız hissettikleri ve ebeveynlerinin ilgisinin bölündüğüne dair düşüncelere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Çivitçi vd., 2009). Kardeş varlığı/sayısı değişkeni ile ilgili rastlanılan araştırmalarda kardeş sayısının fazla olmasının çocukları boşanmadan sonra daha olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu araştırmaların aksine; sosyal destek (Akdoğan, 2012), anksiyete ve öfke (Altuntaş, 2012), psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu (Altundağ, 2013) gibi yaşantıların da kardeş varlığı/sayısı değişkenine göre değişmediği görülmüştür. Literatürde kardeş varlığı/sayısı değişkenine göre boşanma sonrası yaşantıların değişip değişmediğine yönelik farklı araştırma bulgularına rastlanılmıştır. Fakat literatürde yapılan araştırmaların genellikle kardeş sayısından ziyade ilişki kalitesine vurgu yaptığı görülmektedir.

Boşanmanın üzerinden geçen süre değişkenini ele alan literatürde çok fazla çalışmaya rastlanılamamıştır. Boşanmanın üzerinden geçen süre değişkenine göre; ergenlerin sosyal destek (Akdoğan, 2012) ile yalnızlık ve yaşam doyumu (Akyol, 2013) gibi yaşantıları açısından farklılıklar görülmemektedir. Bunun aksine, çocukların ebeveynlerinin boşanmasından sonraki ilk seneler; mutsuzluk, yalnızlık, öfke vb. gibi olumsuz duygular hissettikleri fakat ilerleyen süreçlerde çocukların bu duyguların yanı sıra mutluluk, kabullenme, olgunluk gibi olumlu duygular da hissettiklerine yönelik bir araştırma bulgusu da söz konusudur (ASAGEM, 2011). Boşanmanın üzerinden geçen süre değişkenini ele alan çok fazla araştırmaya rastlanılamaması bize kısıtlı bir bilgi sunmaktadır ve bu doğrultuda daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığı değişkeni incelendiğinde, ergenlerin genellikle birlikte yaşamadıkları ebeveynini çok az gördükleri ya da hiç görmedikleri görülmüştür (ASAGEM, 2014; Bauserman, 2002; Hatun, 2013; Köseoğlu ve Yıldız, 2018). Birlikte yaşamadığı ebeveynini hiç görmeyen çocuklar, haftada en az bir gün görenlere göre aile işlevlerini daha kötü algılamaktadır (Hatun, 2013). Yalnızlık, yaşam doyumu (Çivitçi vd., 2009), sosyal destek (Akdoğan, 2012),

benlik saygısı (Karakaya, 2018) gibi yaşantıları açısından farklılıklar görülmemektedir.

Literatürde yapılan araştırmalar incelendiğinde, ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarının; cinsiyete, algılanan aile gelir düzeyine, şu anda birlikte yaşadığı kişiye, kardeş varlığına/sayısına, boşanmanın üzerinden geçen süreye ve birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığı değişkenlerine göre değişip değişmediğini gösteren çeşitli bulgulara rastlanılmıştır. Fakat özellikle ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrasındaki yaşantılarını; algılanan aile gelir düzeyi, şu anda birlikte yaşadığı kişi, kardeş varlığı/sayısı, boşanmanın üzerinden geçen süre ve birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığı gibi değişkenler çerçevesinde ele alan araştırmaların çok sınırlı düzeyde olduğu görülmüştür. Bu nedenle, araştırmada ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrasındaki yaşantılarıyla ilgili olduğu düşünülen bu değişkenler ele alınmıştır. Bu açıdan bu araştırmanın ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bölüm 3

Yöntem

Bu bölüm; araştırma modeli, araştırma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ile verilerin analizine dair açıklamalardan oluşmaktadır.

Araştırma Modeli

Araştırma, boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarını belirlemeyi amaçlayan ampirik yolla oluşturulmuş bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Aynı zamanda boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarını çeşitli değişkenler açısından da incelemeyi amaçlayan tarama ve ilişkisel araştırma modellerinin kullanıldığı bir çalışmadır. İlişkisel araştırma; araştırmacının herhangi bir müdahalede bulunmadığı ve var olan iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkileri saptamayı amaçlayan; tarama araştırması ise bir grubun var olan özelliklerinden elde edilen verilerin, yüzdeler haline getirilerek tablolandığı ve rapor edildiği bir araştırma modelidir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012).

Araştırma Grubu

Araştırma kapsamında ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarını belirlemek ve bu yaşantıları çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla üç farklı araştırma grubu oluşturulmuştur. Bu bölümde araştırma kapsamında oluşturulan bu gruplara ilişkin bilgilere sırasıyla yer verilmiştir.

Araştırma grubu 1. Birinci araştırma grubunu; 2019-2020 akademik yılında, büyükşehir statüsünde olan bir ilin merkez ilçelerine bağlı 26 farklı devlet lisesinde öğrenimine devam eden, 15-18 yaş aralığında bulunan ve ebeveynleri resmi olarak boşanmış 329 ergen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan bu kişilerden elde edilen verilerle, araştırma kapsamında geliştirilen Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği'nin açıklayıcı faktör analizi çalışmaları yapılmıştır. Ölçeklerin 12'si eksik doldurulduğu için işleme alınmamış ve 317 kişinin yanıtları ile analize devam edilmiştir. Bu 317 kişinin 191'i (%60,3) kadın 126'sı (%39,7) erkektir.

Araştırma grubu 2. İkinci araştırma grubunu; 2019-2020 akademik yılında, büyükşehir statüsünde olan bir ilin merkez ilçelerine bağlı 21 farklı devlet lisesinde öğrenimine devam eden, 15-18 yaş aralığında bulunan ve ebeveynleri resmi olarak boşanmış 313 ergen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan bu kişilerden elde edilen verilerle, araştırma kapsamında geliştirilen Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği'nin doğrulayıcı faktör analizi çalışmaları yapılmıştır. Ölçeklerin 9'u eksik doldurulduğu için işleme alınmamış ve 304 kişinin yanıtları ile analizlere devam edilmiştir. Bu 304 kişinin 182'si (%59,9) kadın 122'si (%40,1) erkektir.

Araştırma grubu 3. Üçüncü araştırma grubunu; 2019-2020 akademik yılında, büyükşehir statüsünde olan bir ilin merkez ilçelerine bağlı altı farklı devlet lisesinde öğrenimine devam eden, 15-18 yaş aralığında bulunan ve ebeveynleri resmi olarak boşanmış 51 ergen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan bu kişilerden elde edilen verilerle, araştırma kapsamında geliştirilen Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği'nin test tekrar test güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Bu 51 kişinin 27'si (%52,9) kadın 24'ü (%47,1) erkektir.

Tablo 4' te araştırma grubu 1 ve 2' de bulunan katılımcıların bazı demografik değişkenlerine ilişkin toplam frekans ve yüzde dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4

Araştırma Gruplarının Bazı Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Değişken	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	373	60.1
	Erkek	248	39.9
Yaş	15	219	35.3
	16	178	28.7
	17	133	21.4
	18	91	14.7
Algılanan Aile Gelir Düzeyi	Yetersiz	90	104.5
	Kısmen Yeterli	248	39.9
	Yeterli	283	45.6
Şu anda Birlikte Yaşadığı Kişi	Anne	414	66.7
	Baba	129	20.8
	Akraba	78	12.6
Kardeş Varlığı/Sayısı	Yok	120	19.3
	1	195	31.4
	2	167	26.9
	3 +	139	22.4
Boşanma Üzerinden Geçen Süre	1 yıldan az	71	11.4
	1-5 yıl	194	31.2
	6-10 yıl	230	37.0
	11-15 yıl	126	20.3
Birlikte Yaşamadığı Ebeveyni Görme Sıklığı	Hiç Görmüyorum	141	22.7
	Yılda bir kaç kez görüyorum	114	18.4
	Ayda bir görüyorum	87	14.0
	İki haftada bir görüyorum	82	13.2
	Haftada bir kez görüyorum	109	17.6
	Her gün görüyorum	88	14.2
Toplam		621	100

Tablo 4 incelendiğinde, birinci ve ikinci araştırma grubunda toplam 621 katılımcının bulunduğu görülmektedir. Demografik değişkenler ile yapılan analizlerde bu veriler kullanılmıştır. Katılımcıların %60.1'i kadın, %39.9'u erkektir. Aynı zamanda; %45.6'sı aile gelir düzeyini yeterli, %39.9'u aile gelir düzeyini kısmen yeterli ve %14.5'i ise aile gelir düzeyini yetersiz olarak algılamaktadır. Ebeveynleri boşandıktan sonra ergenlerin büyük çoğunluğu anneleri ile yaşadıklarını belirtmişlerdir ve tüm grubun %66.7'sidir. Babaları ile yaşayanlar tüm grubun %20.8'i ve akrabası ile yaşayanlar ise tüm grubun %12.6'sıdır. Katılımcıların

%31.1'inin tek kardeşi, %26.9'unun iki kardeşi, %22.4'ünün üç ve daha fazla kardeşi vardır ve %19.3'ünün ise hiç kardeşi yoktur. Ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre dağılımı incelendiğinde; %37'si için 6-10 yıl, %31.2'si için 1-5 yıl, %20.3'ü için 11-15 yıl ve %11.4'ü için ise bir yıldan daha az bir süre geçtiği görülmektedir. Birlikte yaşamadığı ebeveyni görme sıklığına göre ise ebeveynini her gün ya da haftada bir kez görenler tüm grubun %31.8'ini hiç görmeyen ya da yılda bir kez gören ise tüm grubun %41.1'ini oluşturmaktadır. Yaşlara göre dağılım incelendiğinde katılımcıların %35.3'ü 15 yaşında, %28.7'si 16 yaşında, %21.4'ü 17 yaşında ve %14.7'si ise 18 yaşındadır. Bu dağılıma göre araştırma grubunu oluşturan ergenlerin yaşları arasında çok az fark olduğu görülmektedir. Bu çocuklar arasında gelişimsel farklılıkların olabileceği göz önünde tutulurken, literatürde bu çocukların ebeveynlerinin boşanması sonrası yaşantıları arasındaki farklılığı destekleyecek herhangi bir çalışmaya rastlanılmaması nedeniyle yaş değişkeni ilerleyen aşamalarda ele alınmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, katılımcılara ait çeşitli kişisel bilgileri edinmek amacıyla araştırmacının hazırlamış olduğu "Kişisel Bilgi Formu," boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarını belirlemek amacıyla yine araştırmacı tarafından çalışma kapsamında geliştirilmiş olan "Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği" kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu (KBF). Boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin kişisel bilgilerini elde etmek amacıyla, bu konuyla ilgili yapılan literatür taraması sonucunda ilişkili olduğu düşünülen çeşitli değişkenler belirlenerek bir kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Formda boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin; cinsiyeti, yaşı, algılanan aile gelir düzeyi, şu anda birlikte yaşadığı kişi, kardeş varlığı/sayısı, ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süre ve birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığı gibi sorular yer almaktadır. Bu araştırma için hazırlanan kişisel bilgi formuna EK-C' de yer verilmiştir.

Boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeği (BSEYÖ). Boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeği (BSEYÖ), bu araştırma kapsamında araştırmacı tarafından boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek; içselleştirme problemleri, dışsallaştırma

problemleri, ebeveyn ilişkileri-(anne), ebeveyn ilişkileri-(baba), akranlardan kaçınma ve boşanmaya olumlu bakış olmak üzere altı boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte toplam 45 madde vardır. Hiç katılmıyorum (1 puan) - Tamamen katılıyorum (5 puan) arasında değişen ifadelerin yer aldığı beşli likert tipi bir ölçektir. Sekiz ters puanlanan madde (1, 3, 7, 8, 13, 22, 25, 29) bulunmaktadır. Ölçekten elde edilen puan tüm maddelere verilen cevapların puanları toplanarak, boyut puanları ise boyutta yer alan maddelerin puanları toplanarak elde edilmiştir. Ölçekte 45 maddenin bulunması nedeniyle en düşük 45, en yüksek ise 225 puan alınabilmektedir. Ölçeğin kesme noktası bulunmamakla birlikte, ölçekten alınan yüksek puanlar ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasından sonra daha yüksek düzeyde olumsuz yaşantıya sahip olduğunu göstermektedir. BSEYÖ'nün maddelerinden bazıları EK-Ç'de örnek olarak sunulmuştur.

BSEYÖ'nün geliştirilme aşamalarına aşağıda sırasıyla yer verilmektedir.

Boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğinin geliştirilmesi. Ölçek geliştirme sürecinde ilk olarak, ölçmek istediğimiz yapıyı belirlemek ve bu yapıda bir ölçek geliştirmenin neden gerekli olduğunu değerlendirmek amacıyla literatür taraması yapılmalıdır (Heppner, Wampold ve Kivlighan, 2008). Bu doğrultuda araştırma sürecinde ilk olarak, boşanma konusuna ilişkin literatür incelenmiştir. Yapılan araştırmaların genel olarak boşanmış bireyleri ele aldığı ve boşanmış ebeveyne sahip çocuklar üzerine yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Yine aynı zamanda yapılan çalışmaların genel olarak nitel araştırma yöntemi ile yapıldığı, bu konuda yapılan ölçek geliştirme çalışmalarının sınırlı olduğu da görülmüştür. Bu nedenle literatür taraması yaparken boşanmış ebeveyne sahip çocuklar ve ölçek geliştirme çalışmaları üzerine odaklanılmıştır. Ulusal literatürde bu konuyla ilgili sadece, 9-12 yaş arası çocukları kapsayan, "Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri" (Arifoğlu vd., 2010) adında uyarlama bir ölçeğe rastlanılmıştır. Boşanma konusunda ve çeşitli yaş gruplarını baz alarak geliştirilmiş ölçek sayısının yetersiz olması nedeniyle Türkiye'de bu konuyla ilgili bir ölçek geliştirme çalışmasının yapılmasının gerekli olduğu düşünülmüştür. Yapılan literatür taraması doğrultusunda, boşanma sonrası yaşantılara odaklanılmış ve araştırma grubu ergenler olarak belirlenmiştir.

Asıl ölçmek istediğimiz yapıya karar verdikten sonra, bu yapı hakkında bilgi almak ve ölçeği var olan literatür bilgisine veya kuramlara dayandırabilmek amacıyla da literatür taraması yapılmalıdır (Heppner vd., 2008). Bu doğrultuda, asıl ölçmek istenen yapı ampirik olarak tanımlanıp belirlendikten sonra, boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarını belirlemek amacıyla tekrar kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Bu konuya ilişkin literatürde bulunan nitel ve nicel araştırmalar incelenmiştir. Özellikle boşanmış ebeveyne sahip çocuklara ilişkin yapılan kapsamlı meta-analiz çalışmaları da incelenmiştir (Amato ve Keith, 1991; Amato, 2001; Reifman vd., 2001). Aynı zamanda literatürde rastlanılan ebeveynleri boşanmış bireylerle ilgili yapılan; “Aile Hikayesi Testi (Family Story Test; Kelly ve Berg, 1978), Çocukların Ebeveyn Boşanmasına Yönelik İnançları Ölçeği (Children's Beliefs About Parental Divorce Scale; Kurdek ve Berg, 1987), Boşanma Sonrası Ebeveyn Çatışması Ölçeği (The Post-Divorce Parental Conflict Scale; Sonnenblick ve Schwarz, 1992), Yardımcı Ebeveynlik Davranışı Anketi (The Co-Parenting Behavior Questionnaire; Mullett ve Stolberg, 1999), Çocukların Boşanmaya Uyumu Envanteri (The Child Divorce Adjustment Inventory; Portes vd., 1999), Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri (Arifoğlu vd., 2010) ve Boşanmaya Yönelik Acı Duygular Ölçeği (Painful Feelings About Divorce Scale; Shanholtz vd., 2018)” gibi ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmaları da gözden geçirilmiştir. Boşanma konusunda araştırma yapmış öğretim üyeleri ve sahada boşanma üzerine çalışan uzmanların da bu konuda görüşleri alınmıştır. Ayrıca EK-A’ da örneği bulunan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmış ve ebeveynleri boşanmış ergenler ile bir aile danışma merkezinde gerekli görüşmeler yapılmıştır.

Yapılan literatür taraması, yarı yapılandırılmış görüşmeler, alan uzmanlardan alınan görüşler ve literatürde rastlanılan ölçekler temel alınarak ölçeğin maddeleri yazılmıştır. Ölçeğin iyi bir yapı geçerliğine sahip olması için, iyi ve dikkatli bir şekilde yazılmış maddelerin bulunduğu bir madde havuzunun hazırlanması gerekmektedir (Heppner vd., 2008). Bu doğrultuda boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin boşanma sonrası en sık geçirdikleri yaşantılar göz önüne alınarak 103 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Şu anda sadece araştırma kapsamında geliştirilen bu ölçeğin ileride bireysel normlarının yapılması ve ihtiyaç halinde revize edilmesiyle psikolojik yardım sürecinde de kullanılması düşünülmektedir. Hackney ve Cormier

(2008) psikolojik yardım sürecinde sorunun ögelerini; duygusal, davranışsal, bilişsel ve ilişkisel olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu doğrultuda, psikolojik yardım sürecinde de kullanılabileceği düşünülen bu ölçeğin maddeleri yazılırken ergenlerin yaşantıları duygusal, davranışsal, ilişkisel ve bilişsel çerçeveden ele alınarak yazılmıştır.

Ölçek maddelerinin uygunluğu ve anlaşılabilirliği açısından değerlendirilebilmesi için uzman görüşü gerekmektedir (Heppner vd., 2008). Bu doğrultuda ölçeğin deneme formu uygulanmadan önce maddeler, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünden iki öğretim üyesi tarafından, ölçek maddesi olarak ve dil bilgisi açısından uygunluğu, açıklık ve anlaşılabilirlik düzeyleri yönünden incelenmiştir. Öğretim üyeleri tarafından yapılan incelemeler sonucunda yedi madde ölçekten çıkarılmış, ayrıca gerekli düzenlemeler de yapılmıştır. Bu doğrultuda, 96 maddelik bir deneme formu oluşturulmuştur.

Maddelerin açıklık ve anlaşılabilirlik düzeylerini belirlemek için uzman görüşü almanın yanı sıra pilot uygulamanın da yapılması gerekmektedir (Heppner vd., 2008). Yapılan düzenlemeler sonucunda deneme formu ile 27 kişilik bir gruba pilot uygulama yapılmıştır. Ölçeğin uygulanması planlanan araştırma grubundan 10-15 kişiye uygulamanın yapılması pilot uygulama için yeterlidir (Erkuş, 2012). Bu uygulama sonucunda, anlaşılamayan ve okunamayan maddeler belirlenmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

BSEYÖ'nün uygulama formu oluşturulmadan önce boşanma konusu üzerine araştırma yapmış, sahada boşanma üzerine çalışan ve en az doktora düzeyinde bulunan altı uzmanın görüşleri alınmıştır. Ayrıca dil bilgisi açısından uygunluğunun değerlendirilmesi için bir dilbilimci tarafından da maddeler gözden geçirilmiştir. Araştırmacı tarafından uzman görüş formu hazırlanmıştır. Bu form aracılığıyla uzmanların maddelerin, ölçek maddesi ve dil bilgisi açısından ve ölçeğin başlık-içerik uyumu ve derecelendirme türü açısından da uygunluğunu değerlendirmeleri, ek görüş ile katkılarını da belirtmeleri istenmiştir. Alınan uzman görüşleri sonrasında ölçekten beş madde daha çıkarılmış ve bu doğrultuda gerekli düzenlemeler yapılarak ölçeğin 91 maddelik uygulama formu oluşturulmuştur.

Uygulama formu 2019-2020 akademik yılında, büyükşehir statüsünde olan bir ilin merkez ilçelerine bağlı 26 farklı devlet lisesinde öğrenimine devam eden,

birinci araştırma grubunu oluşturan 317 kişiye (birinci araştırma grubu) uygulanmıştır. Yapılan uygulamalar sonucunda, 317 ergenden toplanan veriler bilgisayara girilerek açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda 46 madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin altı boyuttan ve 45 maddeden oluşan nihai formu oluşturulmuştur. Daha sonra ölçeğin altı faktörlü yapısının doğrulanması amacıyla, 21 farklı devlet lisesinde öğrenimine devam eden 304 ergenden (ikinci araştırma grubu) elde edilen verilerle ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve ölçeğin altı boyutlu yapısı doğrulanmıştır.

Geliştirilmekte olan ölçeğin faktör analizi dışında diğer psikometrik özelliklerinin de belirlenmesi gerekmektedir. Ölçek geliştirme sürecinde psikometrik özelliklerin belirlenmesi için, geçerlik çalışması çerçevesinde kapsam ve yapı geçerliğinin belirlenmesinin yanı sıra ölçeğin güvenirlik çalışmaları için cronbach alfa güvenirliği ile test tekrar test güvenirliği gibi çalışmalarında yapılması gerekmektedir (Heppner vd., 2008). Bu doğrultuda ölçeğin cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve altı farklı lisede öğrenimine devam eden 51 ergenden (üçüncü araştırma grubu) elde edilen verilerle de ölçeğin test tekrar test güvenirlik çalışması yapılmıştır.

BSEYÖ'nün, güvenirlik ve geçerlik çalışmalarının sonuçlarına ayrıntılı bir şekilde bulgular kısmında yer verilmiştir.

Veri Toplama Süreci

“Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Boşanma Sonrası Ergenlerin Yaşam Deneyimleri” adlı araştırmanın yapılabilmesi için Hacettepe Etik Kurul Komisyonu'ndan gerekli izinler alınmıştır (EK-D). Büyükşehir statüsünde olana bir ilin merkez ilçelerine bağlı liselerde eğitimine devam eden, boşanmış ebeveyne sahip ergenlerden araştırma için gerekli olan verilerin toplanabilmesi adına Milli Eğitim Bakanlığı'ndan da gerekli izinler alınmıştır (EK-E).

Uygulama 2019-2020 akademik yılı güz döneminde, büyükşehir statüsünde olan bir ilin merkez ilçelerine bağlı 53 farklı devlet lisesinde yapılmıştır. Veriler yaklaşık üç-dört ay içerisinde toplanmıştır. Özel bir grup olmalarından dolayı, boşanmış ebeveyne sahip ergenlere, sınıf veya okul içerisindeki bir başka yerde toplu bir şekilde uygulama yapılmasının etik açıdan doğru olmayacağı düşünüldüğü için veriler, okul psikolojik danışmanları aracılığıyla, okul psikolojik danışma ve

rehberlik servislerinde toplanmıştır. Ölçekler uygulanmadan önce araştırmacı tarafından hazırlanan veli onay mektubu (EK-B) ile katılımcıların velilerinden de gerekli izinler alınmıştır. Okul psikolojik danışmanlarına ölçek ve ölçeğin uygulanmasıyla ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Katılımcılara uygulamayla ilgili gerekli yönergeler verilmiş ve uygulamaya başlamadan önce öğrenciler gönüllü katılım hakkında bilgilendirilmiştir. Uygulamaya katılmak istemeyenlerin katılmama ve uygulama sırasında rahatsızlık hissettikleri durumda araştırmadan çekilme hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Ölçeklerin samimi ve dürüst bir şekilde doldurulabilmesi için katılımcılara; araştırmanın amacına, ölçeklerin uygulanmasına, gizlilik ilkesine ve ölçeklerin toplu olarak değerlendirileceğine yönelik bilgilendirme sağlanmıştır. Kişisel bilgi formu ve BSEYÖ aracılığıyla toplanan veriler bilgisayara girilmiş ve istatistiksel analizler için hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Veri analizinde doğrulayıcı faktör analizi için Lisrel 8.0, diğer analizler için ise SPSS 20 paket programı kullanılmıştır. Veriler girildikten sonra analizlerden önce bir parametrik analizlerin sayıltılarının karşılanıp karşılanmadığı incelenmiştir. Analizlerin yapılabilmesi için veri, öncelikle uç değer ve kayıp veri açısından kontrol edilmiştir. Uç değer z standart dağılımı ile mahalobis uzaklıkları açısından incelenmiştir.

Öncelikle ölçek geliştirme süreci için yukarıda yer alan ölçek geliştirme aşamalarında da bahsedildiği gibi ölçeğin psikometrik özelliklerinin belirlenebilmesi ve bunun için de bazı analizlerin yapılması gerekmektedir. Ölçeğin geçerlik çalışması görünüş, kapsam ve yapı geçerliği çerçevesinde ele alınmıştır. Yapı geçerliğinin belirlenebilmesi amacıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi, ölçeğin faktör yapısını ortaya koymak amacıyla kullanılmaktadır (Büyüköztürk, Çokluk ve Şekercioğlu, 2010). Faktör yapısını belirlerken faktör çıkarma yöntemlerinden hangisinin kullanılacağı konusunda literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Psikometrik olarak daha sağlam ve matematiksel olarak da daha basit olması nedeniyle genel olarak temel bileşenler analizinin kullanılması tercih edilmektedir (Stevens, 1996). Bu doğrultuda; açımlayıcı faktör analizinde, varyansın en yüksek olmasını sağlayan temel

bileşenler analizi ve döndürme yöntemi olan varimaks döndürme yönteminden yararlanılmıştır. Aynı zamanda, değişkenlerin oluşturduğu yapı ile ilgili hipotezleri test etmek amacıyla da doğrulayıcı faktör analizi kullanılmaktadır (Balcı ve Ahi, 2017). Bu doğrultuda, ölçeğin belirlenen altı boyutlu yapısının doğrulanabilmesi için doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmış ve kestirim yöntemi olarak maksimum olabilirlik yöntemi tercih edilmiştir.

Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları kapsamında ise cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar test güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı, çoklu puanlanabilen maddelerden oluşan ölçekler için; test tekrar test güvenilirliği ise belirli bir zaman aralığı ile ölçeğin aynı gruba iki kez uygulanması sonucunda elde edilen veriler arasındaki korelasyonların zaman içerisindeki kararlılığını göstermek için kullanılmaktadır (Fraenkel vd., 2012).

Ölçek geliştirme çalışmaları dışında, demografik değişkenlere ilişkin frekans ve yüzde dağılımı ile ölçek puanları ve alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler de incelenmiştir. Öncelikle gruptaki veri sayısının büyüklüğüne ($n>30$) ve parametrik yöntemlerde önemli bir sayıltı olan normallik değerlerine bakılmıştır. Normallik için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Toplanan verilerin parametrik testlerin varsayımlarını karşılaması sonucunda şu yöntemler kullanılmıştır. Elde edilen verilerden hareketle, boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğinden elde edilen puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız gruplar t testi; algılanan aile gelir düzeyi, şu an da birlikte yaşadığı kişi, kardeş varlığı/sayısı, ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süre ve birlikte yaşamadığı ebeveyni görme sıklığı gibi değişkenlere göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniğinden yararlanılmıştır. Normal dağılım gösteren en az üç grubun puan ortalamalarının karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi (ANOVA); ilişkisiz iki grubun puan ortalamalarının karşılaştırılmasında ise bağımsız/ilişkisiz gruplar t testi analizinden yararlanılmaktadır (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2014). Araştırma bulgularında, gruplar arasında istatistiksel olarak elde edilen farklar için etki büyüklükleri eta kare değerleri ile incelenmiştir. Etki büyüklüğü (η^2), bağımsız değişken ya da faktörün bağımlı değişkendeki toplam varyansın ne kadarını açıkladığını belirtmektedir. η^2 değerleri 0.00 ile 1.00 arasında değişkenlik

göstermektedir ve .01, .06 ve .14 düzeyindeki değerler; sırasıyla “küçük”, “orta” ve “geniş” etki büyüklüğü düzeyi olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk, 2006).

Araştırma kapsamında yapılan tüm bu analizler sonucunda elde edilen bulgulara Bölüm 4’te yer verilmiştir.

Bölüm 4

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölüm; boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğinin geçerliğine ve güvenilirliğine yönelik bulgular ile demografik değişkenlere yönelik bulgular olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır.

Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeğinin Geçerliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğinin geçerlik çalışmaları, görünüş, kapsam ve yapı geçerliği çerçevesinde incelenmiştir. Aşağıda ölçeğin geçerliği ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Görünüş ve kapsam geçerliğine ilişkin bulgular ve yorumlar. BSEYÖ'nün geliştirilme aşamasında görünüş ve kapsam geçerliğini belirlemek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuş ve pilot uygulama yapılmıştır. Boşanma konusu üzerine araştırma yapmış, sahada boşanma üzerine çalışan ve en az doktora düzeyinde bulunan iki uzmanın deneme formu öncesinde, altı uzmanın ise uygulama formu öncesinde görüşlerine başvurulmuştur. Uzmanlar ölçekte madde sayısının fazla olduğunu ve bazı maddelerin benzer içerikte olduğunu belirtmişlerdir. Bu doğrultuda, toplamda 12 madde ölçekten çıkarılmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Uzmanlardan alınan görüşlerin yanı sıra, açıklık ve anlaşılabilirlik düzeyini belirlemek amacıyla deneme formu ile ebeveynleri boşanmış 27 kişilik bir gruba pilot uygulama yapılmıştır. Bu uygulama sonucunda katılımcılar tarafından anlaşılamayan ve okunamayan maddeler belirlenmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu işlemlerden sonra açımlayıcı faktör analizi için ölçeğin 91 maddelik uygulama formu oluşturulmuştur.

Yapı geçerliğine ilişkin bulgular ve yorumlar. BSEYÖ'nün yapı geçerliğini belirlemek adına açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Açımlayıcı faktör analizine ilişkin bulgular ve yorumlar. Açımlayıcı faktör analizi (AFA), kavramsal olarak anlamlı ve birbirleriyle ilişkili fazla sayıda değişkenden daha az sayıda yeni değişkene ulaşmayı amaçlayan istatistiksel bir yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2010). Analizlerden önce ilk olarak, uç değer ve kayıp

veriler açısından veri kontrolü yapılmıştır. Uç değerlerin kontrolü için hem z değerleri hem de mahalobis uzaklıkları incelenmiştir. Maddelerin her birinin z değer dönüşümleri yapılmış ve tüm z değerlerinin -3.29 ile +3.29 aralığında yer aldığı görülmüştür. Ayrıca bu ölçek için mahalobis uzaklıkları değerlerinden elde edilen standart normal dağılıma ilişkin olasılık değerlerinin hiçbiri 0.001'den küçük elde edilmemiştir. Dolayısıyla uç değere rastlanılamamıştır.

AFA'da birinci araştırma grubunu oluşturan 317 ergenden elde edilen veriler kullanılmıştır. Analize başlamadan önce ölçekte yer alan ters maddeler yeniden kodlanmıştır (3, 4, 7, 8, 13, 20, 21, 29, 31, 48, 55, 59, 64, 73, 79, 83). Faktör çıkartma yöntemi olarak; varyansın en yüksek olmasını sağlayan, temel bileşen analizi ve döndürme yöntemi olan varimaks döndürme yönteminden yararlanılmıştır. Karaman, Atar ve Aktan (2017) tarafından yapılan bir araştırmada faktör yüklerinin düşük olarak bulunduğu durumlar dışında faktör çıkarma yöntemlerinin çıkarılan faktör sayısı bakımından pek bir farklılık göstermediği ifade edilmiştir. Bu açıdan, bu araştırmada en sık kullanılan yöntem olduğu düşünülen temel bileşenler analizinin kullanılması tercih edilmiştir.

AFA sonucunda ilk olarak Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik testi değerleri incelenmiştir. KMO, faktör analizi için örneklem büyüklüğünün yeterliliğini; Bartlett küresellik testi ise faktör analizi için veri yapısının uygunluğunu göstermektedir. KMO oranının .60' tan büyük olması ve Bartlett testinin anlamlılık düzeyinin .01'den küçük olması veri yapısının faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2002; Thompson, 2004). Araştırmada, KMO değerinin .92 olduğu ve Bartlett küresellik testinin ise ($X^2 = 8596.994$, $sd=990$, $p=.000$) anlamlı olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, veri yapısı ve araştırma grubunun büyüklüğünün AFA için yeterince uygun olduğu söylenebilir.

AFA bir çeşit faktör indirgeme yöntemidir ve çıkarılan faktör sayısına karar verme aşamasında da belirli yöntemler bulunmaktadır. Özdeğerin 1'den büyük olması ve yamaç-birikinti grafiği çıkarılan faktör sayısını belirlememiz konusunda bize yardımcı olan temel yöntemlerdir (Büyüköztürk, 2002; Fabrigar, Wegener, Maccallum ve Strahan, 1999; Maccallum, Widaman, Zhang ve Hong 1999).

Tablo 5'de, BSEYÖ'den elde edilen özdeğerlere ve varyans değerlerine yer verilmiştir.

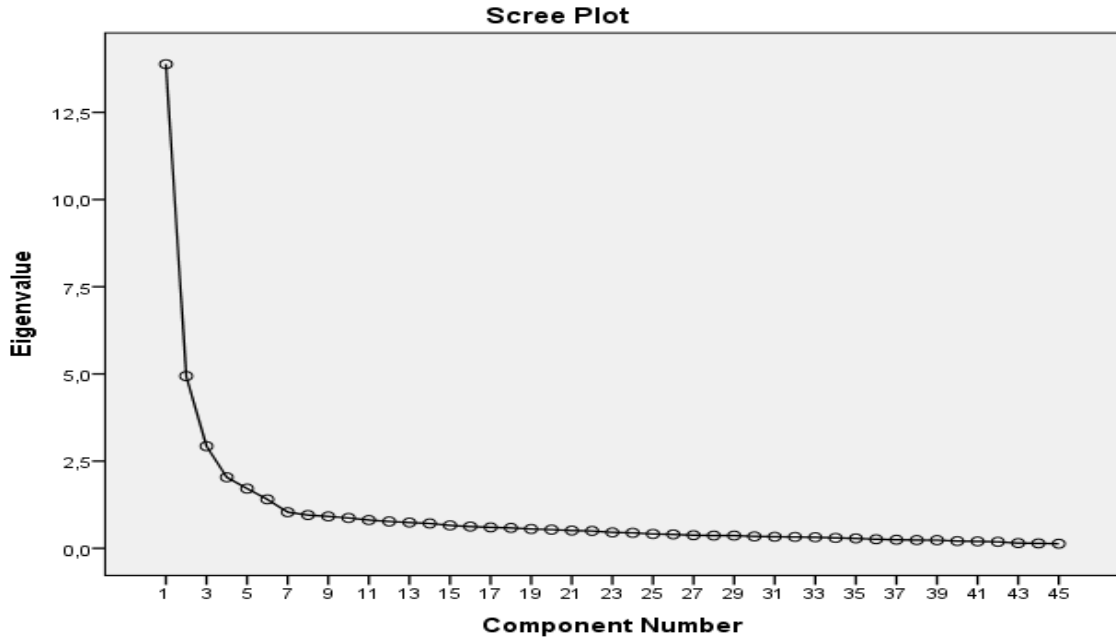
Tablo 5

BSEYÖ'den Elde Edilen Özdeğerler ve Varyans Değerleri

Boyut	Özdeğer	Açıklanan Varyans
1	7.583	16.852
2	4.170	9.267
3	4.111	9.135
4	4.031	8.957
5	3.708	8.239
6	3.300	7.333
Toplam		59.783

Tablo 5 incelendiğinde, altı boyutun özdeğeri'nin 1'den büyük olduğu görülmektedir. Ayrıca altı boyut toplam varyansın %60'ını açıklamaktadır. Büyüköztürk, Çokluk ve Şekercioğlu(2010) açıklanan varyansın %40-%60 arasında olmasının yeterli düzeyde olduğunu ifade etmektedir. Bu bakımdan boyutların açıkladıkları toplam varyansın sosyal bilimlerinde kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir.

Şekil 1'de faktör sayısını belirlemede kullanılan başlıca bir diğer yöntem olan yamaç-birikinti grafiği gösterilmiştir.

Şekil 1. Açımlyıcı faktör analizi yamaç-birikinti grafiği.

Şekil 1 incelendiğinde, altıncı noktadan sonra grafiğin düzleşmeye başladığı görülmektedir. Bu grafik korelasyon matrisindeki öz değerlerin hesaplanarak

artandan azalan değere doğru çizilmesiyle elde edilmektedir (Fabrigar vd., 1999). Yamaç-birikinti grafiklerinde bir kesme noktası (break point) bulunmakla birlikte bu noktadan sonra grafikte düşüş azalmakta ve grafik düzleşmeye başlamaktadır. Dolayısıyla özdeğerler ve yamaç birikinti grafiği incelendiğinde ölçeğin altı faktörlü bir yapıya sahip olduğu söylenebilmektedir.

Aynı zamanda, maddelerin faktörlere verdikleri faktör yüklerine ilişkin de belirli kriterler bulunmaktadır. Maddenin ilişkili olduğu düşünülen faktör altında toplanabilmesi için faktör yükünün en az .30 ve aynı zamanda bir madde birden fazla faktöre yer verdiğinde ise iki faktör arasındaki farkında en az .10 olması gerekmektedir (Stevens, 2002). Bunun yanı sıra, her bir faktör en az üç madde içermelidir çünkü bir faktörün altında en az 3 maddenin toplanması kararlı bir yapı haline getirmektedir (Maccallum vd.,1999). Tüm bu kriterler göz önüne alınarak, işlemler yapılmış ve negatif faktör yükü veren maddeler de ölçekten çıkarılmıştır. Daha sonra 91 madde ile AFA yapılmış, 46 madde ölçekten çıkarılmış ve 45 maddelik nihai ölçek formuna ulaşılmıştır.

Tablo 6'da ölçeğin maddeleri ve ilgili boyutlar arasındaki faktör yüklerine yer verilmiştir.

Tablo 6

Açımlayıcı Faktör Analizi Madde-Faktör Yükleri

	1	2	3	4	5	6
m44	.731					
m75	.707					
m52	.681					
m62	.661					
m40	.650					
m46	.647					
m45	.646					
m50	.644					
m25	.644					
m28	.629					
m10	.610					
m14	.577					
m88	.523					
m56	.518					
m11	.506					
m15	.496					
m24	.485					
m47		.837				
m30		.761				
m58		.745				
m83		.732				
m39		.688				
m23		.611				
m51			.849			
m79			.815			
m26			.712			
m43			.708			
m8			.652			
m54			.649			
m19			.591			
m64				.807		
m7				.784		
m13				.731		
m48				.724		
m3				.705		
m41					.697	
m53					.687	
m89					.683	
m61					.659	
m84					.644	
m65					.478	
m80						.768
m1						.745
m70						.700
m72						.486

Tablo 6 incelendiğinde, her bir boyut da en az üç maddenin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca her bir boyutta faktör yükü .30'dan büyüktür. Genel olarak faktör yüklerinin tüm boyutlarda yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 7'de BSEYÖ'nün alt boyutlarının adlarına ve bu alt boyutlara ilişkin maddelere yer verilmiştir.

Tablo 7

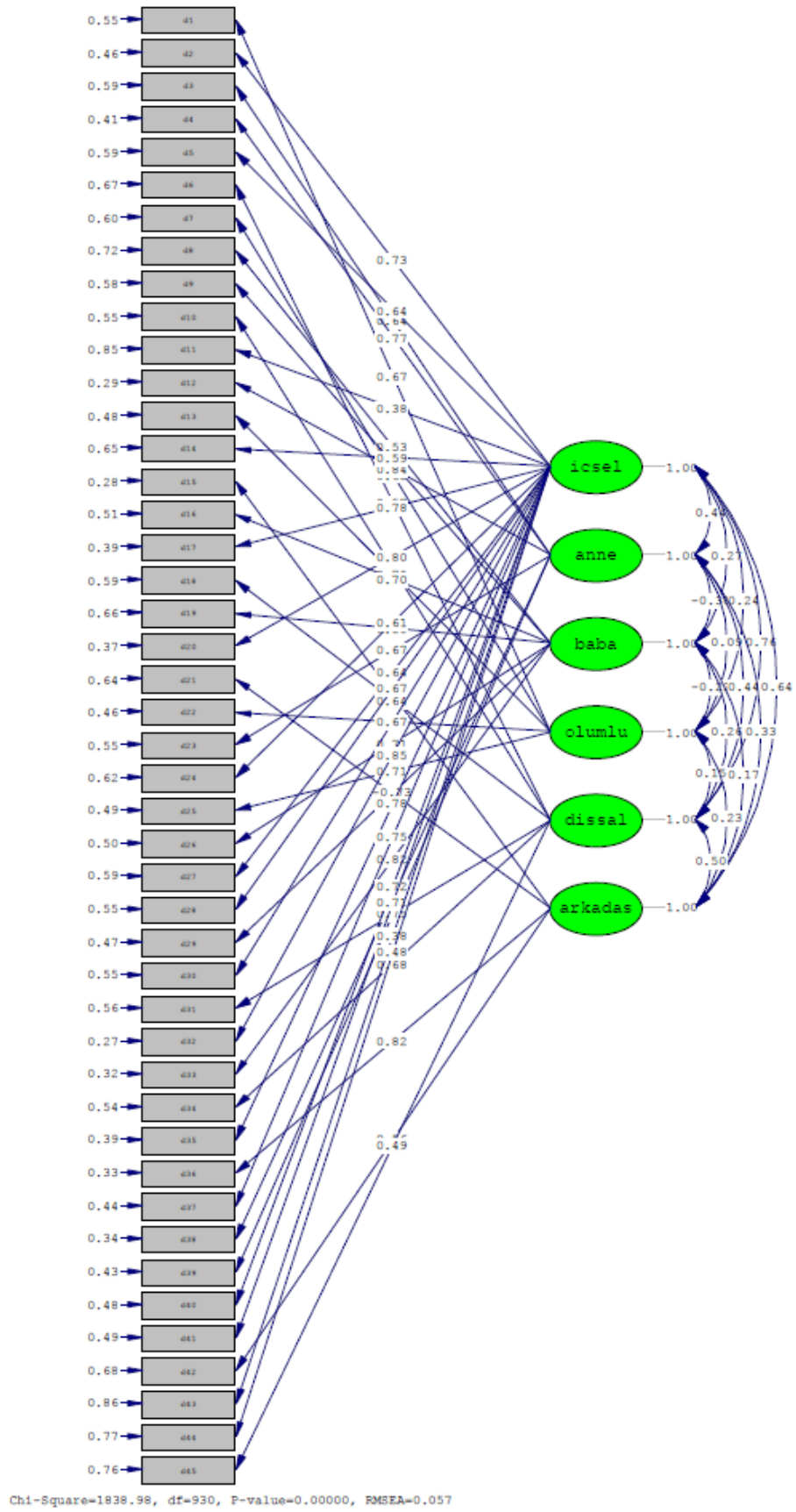
Boyutların Adlandırılması ve Boyutlara İlişkin Maddeler

Boyut	Boyut Adı	Maddeler
1	İçselleştirme Problemleri	10,11,14,15,24,25,28,40,44,45,46,50,52,56,62,75,88
2	Ebeveyn İlişkileri-(Anne)	23,30,39,47,58,83
3	Ebeveyn İlişkileri-(Baba)	8,19,26,43,51,54,79
4	Boşanmaya Olumlu Bakış	3,7,13,48,64
5	Dışsallaştırma Problemleri	41,53,61,65,84,89
6	Akranlardan Kaçınma	1,70,72,80

AFA ile birlikte, BSEYÖ'nün altı faktörlü bir yapıdan oluştuğu görülmektedir. Bu doğrultuda ölçeğin altı faktörlü yapısının doğrulanabilmesi için doğrulayıcı faktör analizi çalışmalarından da yararlanılmıştır.

Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin bulgular ve yorumlar. AFA sonucunda altı faktörlü ve 45 maddelik olarak elde edilen bu yapıyı doğrulamak amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi'nden (DFA) yararlanılmıştır. DFA'nın yapılabilmesi için ikinci araştırma grubunu oluşturan 304 kişiden oluşan farklı bir araştırma grubundan veri toplanmış ve veriler analiz için bilgisayara girilmiştir. DFA yapılmadan önce kayıp veri kontrolü ve uç değer analizleri yapılmıştır. Uç değer için -3.29 ile +3.29 değerleri dışında bir değer elde edilmemiş ve uç değere rastlanılmamıştır. DFA, Lisrel 8.0 programı kullanılarak yapılmıştır.

Şekil 2'de analiz sonucunda elde edilen DFA standart çözüm ekranı yer almaktadır.

Şekil 2. Doğrulayıcı faktör analizi modeli.

Şekil 2'deki modelde ilk olarak faktörlerden maddelere olan faktör yüklerine ilişkin *t* değerlerinin anlamlılığı kontrol edilmiştir. Tüm maddelere ilişkin *t* değerlerinin anlamlı olması kurulan maddenin o faktörle ilgili olduğunu gösterir. Eğer *t* değeri kırmızı renkte olursa ise o madde o faktör ile ilgili olmadığını göstermektedir ve modelin uyumunu düşürmektedir (Büyüköztürk vd., 2010). Yapılan DFA analizi sonucunda 45 maddeye ilişkin *t* değerinin, .05 anlamlılık düzeyindeki kritik *t* değeri olan 1.96 değerinden büyük ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Hata varyans değerleri incelendiğinde; içselleştirme problemleri alt boyutu için .27-.86, ebeveyn ilişkileri-(anne) alt boyutu için .29-.59, ebeveyn ilişkileri-(baba) alt boyutu için .32-.72, boşanmaya olumlu bakış alt boyutu için .46-.60, dışsallaştırma problemleri alt boyutu için .54-.76 ve son olarak akranlardan kaçınma alt boyutu için ise .28-.68 arasında değişkenlik göstermektedir. Aynı zamanda standartlaştırılmış regresyon katsayıları incelendiğinde ise içselleştirme problemleri alt boyutu için .38-.85, ebeveyn ilişkileri-(anne) alt boyutu için .64-.84, ebeveyn ilişkileri-(baba) alt boyutu için .53-.82, boşanmaya olumlu bakış alt boyutu için .63-.73, dışsallaştırma problemleri alt boyutu için .49-.68 ve akranlardan kaçınma alt boyutu için ise .56-.85 arasında değiştiği görülmektedir.

Aynı zamanda DFA'da birçok uyum indeksi bulunmaktadır. Tablo 8'de en sık kullanılan DFA model uyum indekslerine yer verilmiştir.

Tablo 8

Doğrulayıcı Faktör Analizi Model Uyum İndeksleri

İndeks	Mükemmel Uyum Ölçütü	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütü	Araştırma Bulgusu	Sonuç
χ^2/sd	0-3	3-5	1.9	Mükemmel Uyum
RMSEA	.00 ≤ RMSEA ≤ .05	.05 ≤ RMSEA ≤ .10	.05	İyi uyum
CFI	.95 ≤ CFI ≤ 1.00	.90 ≤ CFI ≤ .95	.96	Mükemmel Uyum
NNFI	.95 ≤ NNFI ≤ 1.00	.90 ≤ NNFI ≤ .95	.96	Mükemmel Uyum
NFI	.95 ≤ NFI ≤ 1.00	.90 ≤ NFI ≤ .95	.92	İyi uyum
SRMR	.00 ≤ SRMR ≤ .05	.05 ≤ SRMR ≤ .08	.07	İyi uyum

Kaynak: Schumacker ve Lomax, 1996

İlk olarak Ki-kare (χ^2) uyum istatistiği incelenmiştir. Ki-kare (χ^2) uyum indeksinin serbestlik derecesine olan oranı için altındaysa mükemmel uyumu, beşin altındaysa iyi uyumu göstermektedir (Kline1, 2005). Bu oran (1838.938/930) 1.977 olarak hesaplanmıştır. Model uyumu için tahmin hatalarının ortalamasının karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA), karşılaştırmalı

uyum indeksi (Comparative Fit Index, CFI), normlaştırılmış uyum indeksi (Normed Fit Index, NFI) ve standartlaştırılmış kök artık kareler ortalaması (SRMR) gibi istatistikler kullanılmıştır. Sonuç olarak elde edilen uyumluluk indekslerine göre modelin yapıya iyi uyum gösterdiği görülmektedir (RMSEA=.057, CFI=.96, NFI=.92, NNFI=.96, SRMR= .072). AFA ile elde edilen 45 maddelik ve altı faktörlü yapı DFA ile doğrulanmıştır. Boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeği 45 madde ve altı faktörden oluşmaktadır.

Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeğinin Güvenirliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

BSEYÖ'nün güvenirliliği iç tutarlılık katsayısı (cronbach α) ve test tekrar test güvenirliliği yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Aşağıda ölçeğin güvenirliliği ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

İç tutarlılık katsayılarına ilişkin bulgular ve yorumlar. BSEYÖ'nün iç tutarlılığı, cronbach alfa (cr α) katsayısı kullanılarak ölçeğin bütünü ve her bir alt boyutu için ayrı ayrı olarak belirlenmiştir ve değerlere tablo 9'da yer verilmiştir.

Tablo 9

BSEYÖ'nün Tümü ve Boyutlarına İlişkin Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları

Boyutlar	Cronbach Alfa (cr α)	Madde Sayısı (n)
1	.93	17
2	.87	6
3	.86	7
4	.86	5
5	.80	6
6	.82	4
Ölçek	.93	45

Tablo 9 incelendiğinde, ölçeğin tümünden elde edilen cr α güvenirlilik katsayısı .94 olarak bulunmuştur. Alt boyutlara ilişkin cr α güvenirliliği ise .80-.93 arasında değişkenlik göstermektedir. Cronbach alfa katsayısına bağlı olarak ölçeğin .60 - .80 arasında bir değere sahip olması güvenilir; .80'den büyük bir değere sahip olması ise yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2008). Bu doğrultuda, nihai ölçeğe ve tüm alt boyutlara ilişkin cr α güvenirliliğinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Test tekrar test güvenilirliğine ilişkin bulgular ve yorumlar. BSEYÖ, üçüncü araştırma grubunu oluşturan 51 kişilik bir gruba iki hafta arayla iki kez uygulanmış ve elde edilen ölçümler arasındaki test tekrar test korelasyonu incelenmiştir. Buna göre test tekrar test korelasyon katsayısı $r=.93$ olarak bulunmuştur. Her alt boyuta ilişkin test tekrar test korelasyon katsayısı da hesaplanmıştır. Ön ve son testler arasındaki alt boyutlar için güvenilirlik katsayıları; 'içselleştirme problemleri boyutu' için .92, 'ebeveynlerle ilişkiler-(anne)' boyutu için .93, 'ebeveynlerle ilişkiler-(baba)' boyutu için .91, 'boşanmaya olumlu bakış' boyutu için .91, 'dışsallaştırma problemleri' boyutu için .90 ve 'akranlardan kaçınma' boyutu için ise .89 olarak bulunmuştur.

Yapılan analizler sonucunda, BSEYÖ'nün geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmüştür. Boşanma sonrası yaşantıları çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla yapılan analiz sonuçlarına da aşağıda yer verilmiştir.

Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmada yer alan demografik değişkenlere ilişkin betimsel istatistik bulguları ve yorumları. BSEYÖ ve alt boyutlarına ilişkin ortalama, standart sapma, minimum-maksimum alınabilecek puanlar ve verinin dağılımını gösteren istatistiklerden çarpıklık ve basıklık katsayıları tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10

BSEYÖ'nün Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Değişken	n	En Küçük	En Büyük	$\bar{X}$	Ss	Çarpıklık	Basıklık
İçselleştirme Problemleri	621	17	85	45.35	16.71	0.358	-0.795
Ebeveyn İlişkileri-(Anne)	621	6	30	11.83	6.21	1.217	0.726
Ebeveyn İlişkileri-(Baba)	621	7	35	21.24	7.87	0.083	-1.062
Boşanmaya Olumlu Bakış	621	5	25	13.81	5.74	0.151	-0.940
Dışsallaştırma Problemleri	621	6	28	11.23	4.96	1.077	0.562
Akranlardan Kaçınma	621	4	20	7.73	3.90	1.030	0.394
Ölçek	621	55	210	111.19	30.60	0.570	-0.246

Tablo 10 incelendiğinde, ölçeğin tümünden elde edilen puan ortalamasının 111.9 ve standart sapmasının ise 30.68 olduğu görülmektedir. Yani katılımcıların ölçekten aldığı puanların %68'i yaklaşık olarak $(111.9-30.68)$ 80 ile $(111.9+30.68)$ 141 arasında değişmektedir. Çarpıklık ve basıklık değerleri veri dağılımının normalliği hakkında bilgi veren istatistiklerdir ve -2 ile +2 arasında olduğunda veri

dağılımının normal olduğu söylenebilir (George ve Mallery, 2010). Tüm değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde bu değerlerin -2 ile +2 arasında olduğu görülmektedir ve bu doğrultuda veri dağılımının normal olduğu söylenebilir.

Cinsiyete göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin bulgular ve yorumlar. Cinsiyete göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının anlamlı bir fark gösterip göstermediği bağımsız gruplar *t* testi ile incelenmiştir. Her bir grupta örneklem büyüklüğü yeterli büyüklüktedir ($n>30$). Ölçek puanları sürekli olduğu için iki gruba ilişkin puanların karşılaştırılmasında parametrik yöntemlerden olan bağımsız gruplar *t* testi analizinden yararlanılmıştır.

Ergenlerin cinsiyete göre BSEYÖ'den elde edilen puan ortalamalarına ilişkin *t* testi sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11

Ergenlerin Cinsiyete Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	Ss	<i>t</i>	Sd	<i>p</i>
Kadın	373	110.8	30.32	-0.386	619	.70
Erkek	248	111.7	31.25			

Tablo 11 incelendiğinde, kadınların boşanma sonrası yaşantı puan ortalamaları ($\bar{x}=110.8$) erkeklerin puan ortalamalarından ($\bar{x}=111.7$) düşük bulunmuştur. Cinsiyete göre BSEYÖ'den elde edilen puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($t(619)=-0.386$, $p=0.70$, $p>0.05$). Kadın ve erkeklerin ebeveynlerinin boşanması sonrasındaki yaşantılarının benzer düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Algılanan aile gelir düzeyine göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin bulgular ve yorumlar. Algılanan aile gelir düzeyine göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının anlamlı bir fark gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Bu analiz yöntemi kategori sayısı ikiden fazla ve her bir kategoride yeterli büyüklükte ($n>30$) veri olduğunda kullanılan parametrik bir yöntemdir.

Ergenlerin algılanan aile gelir düzeyine göre BSEYÖ'den elde edilen puan ortalamalarına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12

Ergenlerin Algılanan Aile Gelir Düzeyine Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Gelir Düzeyi	n	$\bar{X}$	Ss	F	p	η^2
Yetersiz	90	117.0	33.25			
Kısmen Yeterli	248	116.3	29.84	11.629	.000*	.03
Yeterli	283	104.8	29.41			

* $p < .05$

Tablo 12 incelendiğinde, algılanan aile gelir düzeyine göre BSEYÖ'den elde edilen puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($F(2,618)=11.629, p < .05$). Etki büyüklüğü .03 olup orta büyüklükte bir etkiye sahiptir. Algılanan aile gelir düzeyine göre hangi gruplar arasında fark olup olmadığı çoklu karşılaştırma (post-hoc) testleri ile incelenmiş ve en sık kullanılan testlerden biri olan LSD testi tercih edilmiştir. Algılanan aile gelir düzeyine göre çoklu karşılaştırma değerlerine tablo 13'de yer verilmiştir.

Tablo 13

Algılanan Aile Gelir Düzeyine Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri

(I) Grup	(J) Grup	p
Yetersiz	Kısmen Yeterli	.850
	Yeterli	.001*
Kısmen Yeterli	Yetersiz	.850
	Yeterli	.000*
Yeterli	Yetersiz	.001*
	Kısmen Yeterli	.000*

* $p < .05$

Tablo 13 incelendiğinde, çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre aile gelir düzeyini yeterli olarak algılayanlar ile kısmen yeterli ve yetersiz olarak algılayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). Aile gelir düzeyini yeterli olarak algılayanların ölçek puan ortalaması, kısmen yeterli ve yetersiz olarak algılayanların ölçek puan ortalamasından daha düşüktür. Yani aile

gelir düzeyini yeterli olarak algılayan ergenlerin, kısmen yeterli ve yetersiz olarak algılayan ergenlere göre ebeveynlerinin boşanmasından sonra daha az olumsuz yaşantıya sahip oldukları görülmüştür.

Şu anda birlikte yaşadığı kişiye göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin bulgular ve yorumlar. Şu anda birlikte yaşadığı kişiye göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının anlamlı bir fark gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Bu analiz yöntemi kategori sayısı ikiden fazla ve her bir kategoride yeterli büyüklükte ($n>30$) veri olduğunda kullanılan parametrik bir yöntemdir.

Ergenlerin şu anda birlikte yaşadıkları kişiye göre BSEYÖ'den elde edilen puan ortalamalarına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14

Ergenlerin Şu anda Birlikte Yaşadığı Kişiye Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Şu anda Yaşadığı Kişi	n	$\bar{X}$	Ss	F	p	η^2
Anne	414	108.9	30.07			
Baba	129	113.9	30.84	4.019	.018*	.01
Akraba	78	118.7	32.39			

* $p<.05$

Tablo 14 incelendiğinde, ergenlerin ebeveynleri boşandıktan sonra birlikte yaşadığı kişiye göre boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($F(2,618)=4.019$, $p=.018$, $p<.05$). Eta-kare .01 olup küçük bir etkiye sahiptir. Ergenlerin ebeveynleri boşandıktan sonra yaşadığı kişiye göre hangi gruplar arasında fark olup olmadığı çoklu karşılaştırma (post-hoc) testleri ile incelenmiş ve en sık kullanılan testlerden biri olan LSD testi tercih edilmiştir. Şu anda yaşadığı kişiye göre çoklu karşılaştırma değerlerine tablo 15'te yer verilmiştir.

Tablo 15

Şu Anda Birlikte Yaşadığı Kişiye Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri

(I) Grup	(J) Grup	p
Annemle	Babamla	.105
	Akrabalarım	.01*
Babamla	Annemle	.105
	Akrabalarım	.275
Akrabalarım	Annemle	.01*
	Babamla	.275

Tablo 15 incelendiğinde, çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre ebeveynleri boşandıktan sonra annesiyle yaşayanlar ile akrabasıyla yaşayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). Anneleri ile yaşayanların ölçek puanı ortalaması akrabası ile yaşayanların ölçek puanı ortalamasından daha düşüktür. Yani anneleri ile yaşayanlar, akrabayla yaşayanlara göre ebeveynlerinin boşanmasından sonra daha az olumsuz yaşantıya sahiptirler. Anneleriyle yaşayanlar ile babalarıyla yaşayanlar arasında ve babalarıyla yaşayanlar ile akrabaları ile yaşayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemektedir.

Kardeş varlığına/sayısına göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin bulgular ve yorumlar. Kardeş varlığına/sayısına göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının anlamlı bir fark gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Bu analiz yöntemi kategori sayısı ikiden fazla ve her bir kategoride yeterli büyüklükte veri olduğunda kullanılan parametrik bir yöntemdir.

Ergenlerin kardeş varlığına/sayısına göre BSEYÖ'den elde edilen puan ortalamalarına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16

Ergenlerin Kardeş Varlığına/Sayısına Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Kardeş Varlığı/Sayısı	n	$\bar{X}$	Ss	F	p	η^2
Yok	120	113.3	33.84			
1	195	105.7	27.98	7.833	.000*	.03
2	167	107.8	28.35			
3+	139	120.9	31.90			

* $p < .05$

Tablo 16 incelendiğinde, ergenlerin kardeş varlığı/sayısına göre BSEYÖ'den elde edilen puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($F(3,617)=7.833$, $p < .05$). Etki büyüklüğü .03 olup orta büyüklükte bir etkiye sahiptir. Kardeş varlığı/sayısına göre hangi gruplar arasında fark olup olmadığı çoklu karşılaştırma (post-hoc) testleri ile incelenmiş ve en sık kullanılan testlerden biri olan LSD testi tercih edilmiştir. Kardeş varlığı/sayısına göre çoklu karşılaştırma değerlerine tablo 17'de yer verilmiştir.

Tablo 17

Kardeş Varlığına/Sayısına Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri

(I) Grup	(J) Grup	p
Yok	1	.032*
	2	.128
	3+	.043*
1	Yok	.032*
	2	.520
	3+	.000*
2	Yok	.128
	1	.520
	3+	.000*
3+	Yok	.043*
	1	.000*
	2	.000*

Tablo 17 incelendiğinde, çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre üç veya daha fazla kardeşi olanlar ile diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). Üç ve daha fazla kardeşi olanların ölçek puan ortalaması diğer gruplardaki ergenlerin ortalamasından daha büyüktür. Yani üç ve

daha fazla kardeşi olanlar, diğer gruptakilere kıyasla ebeveynlerinin boşanmasından sonra daha fazla olumsuz yaşantıya sahiptirler. Hiç kardeşi olmayanlar ile 1 kardeşi olanlar arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$) ve kardeşi olmayanlar, tek kardeşi olanlara göre ebeveynlerinin boşanmasından sonra daha fazla olumsuz yaşantıya sahiptirler.

Ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin bulgular ve yorumlar. Ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının anlamlı bir fark gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Bu analiz yöntemi kategori sayısı ikiden fazla ve her bir kategoride yeterli büyüklükte ($n>30$) veri olduğunda kullanılan parametrik bir yöntemdir.

Ergenlerin ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğinden elde edilen puan ortalamalarına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18

Ergenlerin Ebeveynlerinin Boşanması Üzerinden Geçen Süreye Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Süre	n	$\bar{X}$	Ss	F	p
1 yıldan az	71	113.5	31.90		
1-5 yıl	194	113.6	30.66	1.404	.24
6-10 yıl	230	108	30.10		
11-15 yıl	126	111.9	30.79		

Tablo 18 incelendiğinde, ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre BSEYÖ’den elde edilen puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir ($F(3,617)=1.404$, $p=.24$, $p>.05$). Ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrası yaşantıları benzerlik göstermektedir.

Birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığına göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin bulgular ve yorumlar. Birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığına göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının anlamlı bir fark gösterip

göstermediği tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Bu analiz yöntemi kategori sayısı ikiden fazla ve her bir kategoride yeterli büyüklükte ($n>30$) veri olduğunda kullanılan parametrik bir yöntemdir.

Ergenlerin birlikte yaşamadığı ebeveynlerini görme sıklıklarına göre BSEYÖ'den elde edilen puan ortalamalarına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19

Ergenlerin Birlikte Yaşamadıkları Ebeveynlerini Görme Sıklığına Göre BSEYÖ Puan Ortalamalarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Görme Sıklığı	n	$\bar{X}$	Ss	F	p	η^2
Hiç Görmüyorum	141	115.8	30.51			
Yılda bir kaç kez	114	115.3	33.86			
Ayda bir görüyorum	87	115.3	29.84	4.122	0.001*	.03
İki haftada bir görüyorum	82	111.9	29.74			
Haftada bir kez görüyorum	109	103.5	29.30			
Her gün görüyorum	88	102.9	27.04			

* $p<.05$

Tablo 19 incelendiğinde, ergenlerin birlikte yaşamadıkları ebeveyni görme sıklıklarına göre BSEYÖ'den elde edilen puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($F(5,615)=4.122$, $p=.001$, $p<.05$). Etki büyüklüğü .03 olup orta büyüklükte bir etkiye sahiptir. Ergenlerin birlikte yaşamadıkları ebeveyni görme sıklıklarına göre hangi gruplar arasında fark olup olmadığı çoklu karşılaştırma (post-hoc) testleri ile incelenmiş ve en sık kullanılan testlerden biri olan LSD testi tercih edilmiştir. Birlikte yaşamadıkları ebeveyni görme sıklıklarına göre çoklu karşılaştırma değerlerine tablo 20'de yer verilmiştir.

Tablo 20

Birlikte Yaşamadığı Ebeveynini Görme Sıklığına Göre Çoklu Karşılaştırma Değerleri

(I) Grup	(J) Grup	p
Hiç Görmüyorum	Yılda bir kaç kez görüyorum	.891
	Ayda bir görüyorum	.892
	İki haftada bir görüyorum	.356
	Haftada bir kez görüyorum	.001*
	Her gün görüyorum	.002*
Yılda bir kaç kez	Hiç Görmüyorum	.891
	Ayda bir görüyorum	.993
	İki haftada bir görüyorum	.444
	Haftada bir kez görüyorum	.004*
	Her gün görüyorum	.004*
Ayda bir görüyorum	Hiç Görmüyorum	.892
	Yılda bir kaç kez görüyorum	.993
	İki haftada bir kez görüyorum	.476
	Haftada bir kez görüyorum	.007*
	Her gün görüyorum	.007*
İki haftada bir görüyorum	Hiç Görmüyorum	.356
	Yılda bir kaç kez görüyorum	.444
	Ayda bir görüyorum	.476
	Haftada bir kez görüyorum	.053
	Her gün görüyorum	.057
Haftada bir kez görüyorum	Hiç Görmüyorum	.001*
	Yılda bir kaç kez görüyorum	.004*
	Ayda bir görüyorum	.007*
	İki haftada bir görüyorum	.057
	Her gün görüyorum	.895
Her gün görüyorum	Hiç Görmüyorum	.002*
	Yılda birkaç kez görüyorum	.004*
	Ayda bir görüyorum	.007*
	İki haftada bir görüyorum	.053
	Haftada bir kez görüyorum	.895

* $p < .05$

Tablo 20'nin incelenmesinden anlaşılacağı üzere, ergenlerin birlikte yaşamadıkları ebeveyni görme sıklıklarına göre her gün görenler ile hiç görmeyenler, yılda birkaç kez görenler ve ayda bir görenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). Ergenlerin birlikte yaşamadıkları ebeveynlerini her gün görenlerin ölçek puan ortalaması hiç görmeyenlerin, yılda birkaç kez görenlerin ve ayda bir görenlerin ölçek puan ortalamasından daha düşüktür. Yani birlikte yaşamadığı ebeveynini her gün görenlerin, ebeveynlerinin boşanması sonrasında daha az olumsuz yaşantıya sahip

oldukları görülmüştür. Ergenlerin birlikte yaşamadıkları ebeveyni görme sıklıklarına göre haftada bir görenlerin ile hiç görmeyenler, yılda birkaç kez görenler ve ayda bir görenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Ergenlerin birlikte yaşamadıkları ebeveynlerini haftada bir görenlerin ölçek puan ortalaması hiç görmeyenlerin, yılda birkaç kez görenlerin ve ayda bir görenlerin ölçek puan ortalamasından daha düşüktür. Yani birlikte yaşamadığı ebeveynlerini haftada bir görenlerin, ebeveynlerinin boşanması sonrasında daha az olumsuz yaşantıya sahip oldukları görülmüştür.

Aşağıda araştırma bulgularının kısa bir özetine yer verilmiş, ilgili literatür ışığında bu bulgular tartışılmış ve gerekli öneriler sunulmuştur.

Bölüm 5

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölüm; araştırmadan elde edilen bulguların genel bir özetinden ve ilgili literatür çerçevesinde tartışma ve yorumundan oluşmaktadır. Ayrıca bu doğrultuda; araştırmacılara, psikolojik danışmanlara, politika yapıcılara ve ebeveynlere yönelik bir takım önerilerde sunulmuştur.

Sonuç

Bu araştırmada; boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeği geliştirmiş, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca boşanma sonrası yaşantıların ergenlerin cinsiyetine, algılanan aile gelir düzeyine, şu anda birlikte yaşadığı kişiye, kardeş varlığına/sayısına, ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye ve birlikte yaşamadığı ebeveyni görme sıklığına göre değişkenlik gösterip göstermediği de incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda ulaşılan araştırma sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

- Ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrasındaki yaşantılarını belirlemeyi amaçlayan ve altı boyut ile 45 maddeden oluşan bir ölçme aracı geliştirilmiştir.
- BSEYÖ'nün geçerliği ve güvenilirliği yüksek bir ölçek olduğu görülmüştür.
- Ebeveynleri boşanmış ergenlerin BSEYÖ'den aldıkları puan ortalamaları cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Yani kadın ve erkek olma durumuna göre ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrası yaşantılarından aldıkları puan düzeyleri benzerlik göstermiştir.
- Ebeveynleri boşanmış ergenlerin BSEYÖ'den aldıkları puan ortalamaları algıladıkları aile gelir düzeyine göre anlamlı bir fark göstermektedir. Aile gelir düzeyini yeterli olarak algılayan ergenlerin, kısmen yeterli ve yetersiz olarak algılayanlara göre ebeveynlerinin boşanmasından sonra daha az olumsuz yaşantıya sahip oldukları görülmüştür.
- Ebeveynleri boşanmış ergenlerin BSEYÖ'den aldıkları puan ortalamaları şu anda birlikte yaşadıkları kişiye göre anlamlı bir fark göstermektedir. Anneleri ile yaşayanların, akrabayla yaşayanlara göre ebeveynlerinin boşanmasından sonra daha az olumsuz yaşantıya sahip oldukları görülmüştür.

- Ebeveynleri boşanmış ergenlerin BSEYÖ'den aldıkları puan ortalamaları kardeş varlığına/sayısına göre anlamlı bir fark göstermektedir. Hiç kardeşi olmayan ve üç veya daha fazla kardeşi olan ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasından sonra daha fazla olumsuz yaşantıya sahip oldukları görülmüştür.
- Ebeveynleri boşanmış ergenlerin BSEYÖ'den aldıkları puan ortalamaları ebeveynlerinin boşanmaları üzerinden geçen süreye göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Yani ebeveynlerinin boşanmaları üzerinden geçen süreye göre ergenlerin boşanma sonrası yaşantılardan aldıkları puan düzeyleri benzerlik göstermiştir.
- Ebeveynleri boşanmış ergenlerin BSEYÖ'den aldıkları puan ortalamaları birlikte yaşamadıkları ebeveynini görme sıklığına göre anlamlı bir fark göstermektedir. Boşanma sonrasında birlikte yaşamadığı ebeveynini her gün ve haftada bir kez görenlerin ebeveynlerinin boşanmasından sonra daha az olumsuz yaşantıya sahip oldukları görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen bu sonuçlar ilgili literatür doğrultusunda aşağıda tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Tartışma

Boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğinin geçerliğine ve güvenilirliğine ilişkin bulguların tartışması. Araştırmanın birinci alt problemi boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğinin geçerliğine ilişkindir. Geçerlik çalışmaları çerçevesinde ele alınan görünüş ve kapsam geçerliği için sekiz uzmanın görüşüne başvurulmuş ve 27 kişilik bir gruba da pilot uygulama yapılmıştır. Bu doğrultuda 12 madde ölçekten çıkarılmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Yapı geçerliğini belirlemek için ise AFA ve DFA'dan yararlanılmıştır. İlk olarak yapılan AFA sonucunda ölçeğin 45 madde ve altı boyuttan oluştuğu görülmüştür. Bu altı boyut ölçeğin toplam varyansının %60'ını açıklamaktadır ve altı boyuttan elde edilen madde faktör yükleri .47 ile .85 arasında değişkenlik göstermektedir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen bu boyutlar incelendiğinde; birinci boyut depresyon, kaygı gibi içe yönelim problemlerinin yer aldığı maddelerden oluştuğu için '*içselleştirme problemleri*', ikinci boyutta anneyle olan ilişkileri ifade eden maddeler yer aldığı için '*ebeveyn ilişkileri-(anne)*', üçüncü boyutta babayla olan

ilişkileri ifade eden maddeler yer aldığı için 'ebeveyn ilişkileri-(baba)', dördüncü boyutta boşanmaya yönelik olumlu bir değerlendirme sağladığı için 'boşanmaya olumlu bakış', beşinci boyut madde kullanımı, saldırganlık gibi davranış problemlerinden oluştuğu için 'dışsallaştırma problemleri' ve son olarak altıncı boyutta ergenlerin akranlarıyla olan ilişkilerinde sosyal olarak geri çekilme yaşadığını gösteren maddeler yer aldığı için 'akranlardan kaçınma' şeklinde adlandırılmıştır. Ebeveynleri boşanmış çocuklarla ilgili literatür incelendiğinde; boşanmanın çocuklar için sonuçlarına vurgu yapan ve en kapsamlı meta-analiz çalışması olan, Amato ve Keith (1991) tarafından 92 araştırmanın incelenerek yapıldığı ve ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış çocukların karşılaştırıldığı bu çalışmada, annesi ve babası boşanmış çocukların boşanmamış çocuklara kıyasla daha fazla duygusal ve davranışsal problemler, sosyal geri çekilme, benlik saygısında düşüş yaşadıkları ve daha düşük anne-baba ile ilişki kalitesi ve temas sıklığı gibi sorunlarla karşılaştıkları görülmüştür. Literatürde bu bulguları destekleyen başka meta-analiz çalışmalarına da rastlanmaktadır (Amato, 2001; Reifman vd., 2001). Aynı zamanda boşanmanın çocuk için olumlu sonuçları olduğunu gösteren çalışmalar da görülmektedir (Amato, 2000; ASAGEM, 2011). Bu doğrultuda, literatürde rastlanılan ebeveynleri boşanmış çocuklar için geliştirilen ölçek geliştirme çalışmalarının, boşanma sonrasında çocukların yaşantılarının belirli alanlarına odaklandığı görülmektedir (Kelly ve Berg, 1978; Kurdek ve Berg, 1987; Mullet ve Stolberg, 1999; Shanholtz vd., 2018; Sonnenblick ve Schwarz, 1992). Bu doğrultuda, araştırma kapsamında geliştirdiğimiz ölçeğin faktör yapılarının, ilgili literatür çerçevesinde desteklendiği ve diğer ölçeklere göre daha geniş kapsamlı ele alındığı söylenebilir.

Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla yapılan AFA sonucunda ölçeğin altı boyuttan oluştuğu görülmüştür. Bu altı boyutlu yapının sınınanabilmesi adına ikinci araştırma grubunu oluşturan 304 kişiden oluşan farklı bir araştırma grubundan veri toplanmış ve DFA'dan yararlanılmıştır. Oluşturulan modelde öncelikle t- değerlerinin anlamlılık düzeyleri incelenmiştir ve 45 maddeye ilişkin t değerinin .05 anlamlılık düzeyindeki kritik t değeri olan 1.96 değerinden büyük ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Ayrıca uyumluluk indeksleri de incelenmiştir. İlk olarak, Ki-kare (X^2) uyum istatistiği incelenmiş ve bu oran (1838.938/930) 1.977 olarak bulunmuştur. X^2 değerinin serbestlik derecesine olan oranının 3'ün altında olması

mükemmel uyuma işaret ederken 5'in altında olması ise iyi uyumu göstermektedir (Kline, 2005). Diğer uyum indeksleri incelendiğinde ise; Schumacker ve Lomax (1996)'e göre, RMSEA ve SRMR değerlerinin en az .05, CFI, NNFI ve NFI değerlerinin ise en az .90 olması kabul edilebilir uyumu göstermektedir. Aynı zamanda RMSEA ve SRMR değerlerinin en az .00 ve CFI, NNFI ve NFI değerlerinin ise en az .95 olması da mükemmel uyumun göstergesidir. Analiz sonucunda elde edilen uyumluluk indekslerine göre, CFI=.96 ve NNFI=.96 değerlerinin mükemmel uyuma; RMSEA=.057, NFI=.92 ve SRMR= .072 değerlerinin ise iyi uyuma sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemi boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğinin güvenilirliğine ilişkindir. Güvenirlik çalışması, $cr \alpha$ ve test tekrar test güvenirliliği açısından değerlendirilmiştir. Tüm ölçekten elde edilen $cr \alpha$ katsayısı .94 olarak bulunmuştur. Ölçeğin her bir alt boyutu için ise $cr \alpha$ katsayıları .81 ile .94 arasında değişkenlik göstermektedir. Bir testin iç tutarlılık ($cr \alpha$) katsayısının .90 civarında olması mükemmel, .80 olması çok iyi ve .70 olması ise yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir (Kline, 2005). Bu doğrultuda BSEYÖ'nün tümünden elde edilen iç tutarlılık katsayısının mükemmel düzey de olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, BSEYÖ'nün üçüncü araştırma grubunu oluşturan 51 kişilik farklı bir gruba iki hafta arayla iki kez uygulanmasıyla test tekrar test güvenirlilik katsayısı da hesaplanmış ve bu katsayı .93 olarak bulunmuştur. Her alt boyuta ilişkin test tekrar test korelasyon katsayısı ise .89 ile .93 arasında değişkenlik göstermektedir. Bir testin test tekrar test güvenirliliğinin en az .80 olması istenmektedir (Şencan, 2005). BSEYÖ'nün tümünden elde edilen test tekrar test güvenirliliğinin de yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

BSEYÖ'nün psikometrik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan geçerlik ve güvenirlilik çalışmaları sonucunda elde edilen değerlerin oldukça yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, BSEYÖ'nün geçerliği ve güvenirliliği yüksek bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Demografik değişkenlere ilişkin tartışma.

Cinsiyete göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin tartışma. Araştırma sonucunda, ebeveynleri boşanmış ergenlerin cinsiyete göre boşanma sonrasındaki yaşantılarının anlamlı düzeyde bir

fark göstermediği görülmüştür. Bir başka deyişle, ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantıları kadın ve erkek olma durumuna göre değişmemektedir. Literatür incelendiğinde, araştırma bulgularına benzer sonuçlar yer almaktadır (Altuntaş, 2012; Amato ve Fowler, 2002; Arslan, 2018; Çivitçi vd., 2009; Fiyakalı, 2008; Hatun, 2013; Kivimaki vd., 2014; Koçak ve Tatay, 2016; Levin ve Currie, 2010; Mahon, Yarcheski ve Yarcheski, 2003; Majzub ve Mansor, 2012; Uzun, 2013). Ayrıca literatürde araştırmanın bulgularıyla örtüşmeyen, cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın görüldüğü çalışmalara da rastlamak mümkündür (Akduman vd., 2007; Chung ve Emery, 2010; Hemovich ve Crano, 2009; Kivimaki vd., 2014; Levin ve Currie, 2010; Ormel vd., 2008). Literatürde ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen araştırmalara bakıldığında farklı sonuçların bulunduğu görülmektedir.

Cinsiyet değişkeninin ebeveynleri boşanmış çocukların boşanma sonrası yaşantıları belirlemek için tek başına yeterli ve belirleyici bir değişken olmadığı düşünülmektedir. Ebeveynlerin eğitim düzeyi, sosyokültürel yapı, ebeveyn tutumları vb. gibi birçok karıştırıcı faktör etkili olabilmektedir. Çocuğun cinsiyet gibi boşanma sonrası yaşantılarını belirleyen birçok değişken olmasına rağmen bunlardan en önemlisinin de kişilik özellikleri olduğu düşünülmektedir (Öztürk, 2005). Özellikle sonradan etkileşim içerisinde olan çoğu şeyden de etkilenecek şekilde gelişen kişilik özellikleri açısından değerlendirildiğinde, kişilik özelliklerinin bireylerin yaşantıları arasındaki katı cinsiyet farklarının azalmasını ve kişilerin benzer davranışlar sergilemesini sağlayabilen bir durum olduğu görülmektedir (Aydın, 2008). Ergenlik döneminde bir durum karşısında yaşanan problem davranışların değerlendirilmesinde tek bir kişilik tipinden bahsedilmese de bu ergenlerin belirli kişilik özelliklerine sahip olduğu görülmektedir (Aysan, Siyez ve Uz-Baş, 2005). Bu sebeple, yapılan bu araştırma da ergenlerin ebeveynlerinin boşanması gibi bir durum karşısındaki yaşantıları içerisinde özellikle duygusal ve davranışsal problemlerin yer aldığı da düşünüldüğünde, ergenlerin özellikle kişilik özellikleri olmak üzere diğer birçok karıştırıcı faktör de göz önüne alınarak değerlendirilmesi yararlı olabilir.

Algılanan aile gelir düzeyine göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin tartışma. Araştırma sonucunda, ebeveynleri boşanmış ergenlerin algıladıkları aile gelir düzeyine göre boşanma

sonrası yaşantılarının değişkenlik gösterdiği bulunmuştur. Aile gelir düzeyini yeterli olarak algılayan ergenlerin, kısmen yeterli ve yetersiz olarak algılayanlara göre ebeveynlerinin boşanması sonrasında daha az olumsuz yaşantıya sahip oldukları görülmüştür. Literatür incelendiğinde, araştırma bulgularına benzer sonuçların yer aldığı araştırmalara rastlanılmıştır (Akduman vd., 2007; Amato ve Booth, 2001; Çakıcı, 2006; Hatun, 2013; Song vd., 2012). Fakat literatürde ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının algıladıkları aile gelir düzeyine göre değişmediğini gösteren çalışmalara rastlanılamamıştır.

Boşanma sonrasında velayet genel olarak anneye verilmektedir ve baba nafaka yardımıyla anneyi desteklemektedir (ASAGEM, 2014). Bu nedenle annelerin çalışması ve gelir düzeyinin yeterli olması ile babaların nafakalarını düzenli bir şekilde ödüyör olması çocukların refah düzeyi açısından önemlidir. Fakat Türkiye’de boşanma sonrasında çocukların genel olarak anneye yaşadıkları ve bu ailelerinde ekonomik durumlarının yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum çocuğun bakımını sağlayan annenin çocuğu bırakıp iş hayatına atılamaması ve babaların da düzenli olarak nafaka ödeyememesi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır (ASAGEM 2011a; ASAGEM, 2013a). Bu gibi nedenlerden dolayı, ister istemez maddi yetersizlik yaşayacak çocuğun yaşam standartları düşecek ve çocuk bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Maddi yetersizlik yaşayan çocuk; okul masraflarını karşılayamama, aileyle birlikte tatile gidememe ve sosyal etkinliklere katılamama (Amato ve Cheadle, 2005) gibi birçok ihtiyacını karşılayamayacak, beslenme ve sağlık sorunları yaşayabilecek (Erdur-Baker ve Doğan, 2018) ve hatta okulu bırakıp iş hayatına atılarak ailesine maddi destekte bulunmaya çalışmak zorunda kalabilecektir (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011). Görüldüğü üzere, boşanmayla birlikte ekonomik kaybında yaşanıyor olması ergenleri birçok olumsuz yaşantıya sürükleyecektir. Yapılan bu araştırmada, ebeveynleri boşanmış ergenlerin büyük çoğunluğunun annesiyle yaşadığı (% 67) göz önüne alındığında, gelir düzeyini yetersiz olarak algılayan ergenlerin daha fazla olumsuz yaşantıya sahip olmaları olasıdır. Ailenin aylık gelirin iyi düzeyde olması durumunda ergenlere sağlanan olanaklar, onların ebeveynlerinin boşanması sonrasında daha az olumsuz yaşantıya sahip olduklarını düşündürmektedir. Aynı zamanda ebeveynlerin eğitim düzeyinin ailenin sosyoekonomik düzeyini etkileyen bir değişken olduğu göz önüne alındığında sosyoekonomik düzeyi yüksek düzeyde olan ergenlerin ebeveynleri

yüksek eğitim düzeyine sahip olabilirler veya çocuklarına daha fazla psiko-sosyal destek sağlayabilirler. Ancak bu çalışmanın nedensel bir araştırma olmamasından kaynaklı ileride bu durumu inceleyen yeni araştırmalar yapılabilir.

Şu anda birlikte yaşadığı kişiye göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin tartışma. Araştırma sonucunda, ebeveynleri boşanmış ergenlerin şu anda birlikte yaşadıkları kişiye göre boşanma sonrasında yaşadıklarını değişkenlik gösterdiği bulunmuştur. Ebeveynlerinin boşanması sonrasında annesi ile yaşayanların akrabasıyla birlikte yaşayanlara göre boşanma sonrasında daha az zorlu yaşantılara sahip oldukları görülmüştür. Fakat araştırma sonucunda, anneleriyle yaşayanlar ile babalarıyla yaşayanlar arasında ve babalarıyla yaşayanlar ile akrabalarıyla yaşayanlar arasında boşanma sonrası yaşantılar açısından değişiklik olmadığı görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde, araştırma bulgularına benzer sonuçların olduğu araştırmalar bulunmaktadır (Brown, 2003; Hatun, 2013; Köseoğlu ve Yıldız, 2018; Shin vd., 2010). Ayrıca literatürde araştırmanın bulgularıyla örtüşmeyen, şu anda birlikte yaşadığı kişiye göre, ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının değişmediğini gösteren araştırmalara da rastlamak mümkündür (Akdoğan, 2012; Çivitçi vd., 2009; Karakaya, 2018). Literatürde ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının şu anda birlikte yaşadığı kişiye göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen araştırmalara bakıldığında farklı sonuçların bulunduğu görülmektedir.

Araştırma sonucunda da görüldüğü üzere, ebeveynleri boşanmış ergenlerin büyük çoğunluğunun annesiyle yaşamasının (% 67), bu zorlu süreçte anne-çocuk ilişkilerini daha da yakınlaştırdığını düşündürmektedir. Bu çalışmada olduğu gibi Türkiye'deki tek ebeveynli ailelerin yaklaşık % 90'ı anne ve çocuktan oluşmaktadır (ASAGEM, 2013a). Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri açısından değerlendirilebilir. Türkiye gibi geleneksel rollere sahip toplumlarda, çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi annenin sorumluluğu ve asli görevi olarak görülmektedir (ASAGEM, 2011a). Bu durum da annenin çocuğun hayatında daha fazla yer edinmesine neden olabilmektedir. Tek ebeveynli aileler araştırması'nda (ASAGEM, 2011b) genel olarak çocuklar da kendilerine en iyi bakabilecek ebeveynin anneleri olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, aynı evde yaşayan anne ve çocukların ilişkilerinin olumlu yönde ilerlemesinin ve boşanma sonrası süreci daha az zararlı atlatmalarının olası bir durum olduğu görülmektedir.

Boşanma sonrasında genellikle baba evden ayrılmakta ve çocuğun sorumluluklarıyla daha az ilgilenmektedir (ASAGEM, 2013a). Bu durum da toplumsal cinsiyet rolleri açısından açıklanabilir. Cinsiyetçi bakış açısıyla değerlendirilecek olursak, babaların çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusunda daha az istekli ve yetkin olmaları nedeniyle babaların bu konuda daha da zorlandığı görülmektedir (Downey, Ainsworth-Darnell ve Dufur, 1998). Çocuklar açısından bakıldığı zaman da, çocuklar babayı genel olarak bakımlarını ve sorumluluklarını alan bir ebeveyninden ziyade daha maddi ve eğlence ihtiyaçlarını karşılayan biri olarak değerlendirmektedir (ASAGEM, 2011b). Babanın boşanma sonrasında evden ayrılması ve çocukların bakımıyla daha az ilgilenmesi gibi nedenlerden dolayı çocuğun hayatından uzaklaşan baba çocuğun hayatında akrabaları gibi yabancı bir kişi rolüne bürünebilmektedir.

Boşanma sonrasında birçok nedenden dolayı bazı çocukların ebeveynleriyle birlikte akrabalarının yanına yerleştiği bazılarının ise ebeveynlerinden de ayrılarak akrabalarının yanında yaşamaya başladığı görülmektedir. Özellikle kadınların çoğunun maddi yetersizlik gibi konulardan dolayı çocuğunu alarak ailesinin yanına döndüğü görülmektedir (ASAGEM, 2014). Bu gibi durumlarda annesi ve akrabaları ile birlikte yaşayan çocukların evdeki dayı, dede vb. figürleri baba olarak gördükleri ve evin kalabalık olması gibi durumlardan dolayı evde kendilerini sığıntı gibi hissettiklerini ifade etmişlerdir (Demirci, 2016). Buna rağmen, tek ebeveynli aileler içerisinde akrabalarıyla yaşayan çocukların sayısı günden güne artmaktadır (ASAGEM, 2013a). Fakat çocuğun akrabalarıyla yaşaması çocuğun tam olarak anne ve baba desteğini alamamasına ve boşanmadan sonra zorlu yaşantılara sahip olmasına neden olabilecektir. Görüldüğü üzere ergenin boşanma sonrasında annesiyle birlikte yaşaması çocuk açısından bu sürecin daha az zararlı atlatılmasını sağlamakla birlikte akrabalarıyla yaşaması ergen açısından bu süreci daha da zorlaştıracağı; aynı zamanda çocuğun hayatından uzaklaşan ve çocukla ilgili daha az sorumluluk alan babanın çocuğun yaşamında da yabancı biri rolüne bürünebileceği de düşünülmektedir. Bu doğrultuda, literatürde yer alan çalışmaların bu araştırma bulgusunu destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Fakat araştırma sonucunda yer alan, anneleriyle yaşayan ergenler ile babalarıyla yaşayan ergenler arasında boşanma sonrası yaşantılar arasında farkın olmaması tahmin edilmeyen yönde olmuştur. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri

açısından da değerlendirildiğinde; çocuğun genellikle anne ile birlikte yaşaması ve annenin çocuğun sorumluluğunu daha fazla alması ile babanın çocuğun hayatından daha da uzaklaşmış olması, ergenin boşanma sonrasındaki yaşantılarını değiştirmesi beklenmektedir. Fakat cinsiyetçi bakış açısının anneye ve babaya yüklediği rollerin zaman içerisinde değişmeye başladığı düşünülmektedir. Özellikle boşanmadan sonra çocuğun hayatından uzaklaşan babalar yerine çocuğuyla ilgilenen ve sorumluluklarını daha fazla alan babaların sayısının günden güne arttığı görülmektedir (Amato vd., 2009). Aynı zamanda boşanma algısının değişmesiyle birlikte bu süreci bilinçli olarak yürüten ebeveynlerin sayısının da artmış olması (Amato, 2001) çocuklar açısından kiminle yaşadığından ziyade her iki ebeveyni ile de birlikte geçirdiği ilişkinin ve zamanın kalitesinin de önemli olduğunu düşündürmektedir. Çünkü boşanma sonrasında her iki ebeveyni ile de kaliteli, düzenli ve sık zaman geçiren çocukların refah düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Stewart, 2003). Bu açıdan değerlendirildiğinde ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının anne ve babası ile yaşaması açısından benzerlik göstereceği düşünülmektedir. Çocuğun anne veya baba ile kalmasından ziyade ihtiyaçlarının nasıl ve ne düzeyde karşılanacağı ve ebeveyniyle kurduğu ilişkinin niteliğinin daha belirleyici bir faktör olabileceği düşünülebilir. Ancak bu konuda kesin bir görüşe varılabilmesi için nedensel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kardeş varlığına/sayısına göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin tartışma. Araştırma sonucunda, ebeveynleri boşanmış ergenlerin kardeş varlığına/sayısına göre boşanma sonrası yaşantılarının değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Bir başka deyişle; üç veya daha fazla kardeşi olan ile hiç kardeşi olmayan ergenlerin, ebeveynlerinin boşanması sonrasında daha fazla olumsuz yaşantıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. İlgili literatür incelendiğinde, kardeş sayısı değişkenini ele alan az sayıda çalışmaya rastlanıldığı ve genel olarak çalışmaların kardeşler arasındaki ilişkinin kalitesine odaklandığı görülmektedir. Kardeşin varlığı/sayısı değişkenine göre yapılan çalışmalar incelendiğine; Akduman, Akduman ve Cantürk (2007) tarafından yapılan bir araştırmada kardeş sayısı fazla olan ergenlerin ebeveynlerinin boşanmasından sonra madde kullanımı ve suça karışma düzeylerinde artış gerçekleştiği görülmüştür. Aynı zamanda, Sun ve Li (2009) tarafından yapılan bir başka araştırmada da yine kardeş sayısı fazla olan ergenlerin ebeveynlerinin

boşanmasından sonra akademik olarak düşüş sergiledikleri görülmüştür. Çivitçi, Çivitçi ve Fiyakalı'nın (2009) yaptığı bir başka araştırma da ise ebeveynlerin boşanması sonrasında kardeş sayısı fazla olan ergenler arasında rekabetin arttığı ve kendilerini daha fazla yalnız hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda literatürde hiç kardeşi olmayan bireylerin kardeşi olan bireylere göre, ebeveynlerinin boşanması sonrasında daha da zorlandıklarını gösteren araştırmalarda bulunmaktadır. Bush ve Ehrenberg (2003) tarafından yapılan bir araştırmada, çocukların boşanma sürecini ve boşanmanın getirdiği durumları sadece kendilerinin yaşamadığını görmeleri ve hemen hemen benzer yaşantılara sahip olmaları nedeniyle kardeş varlığından olumlu etkilendikleri görülmüştür. Aynı zamanda, kardeşlerin bu süreçte birbirlerine duygusal açıdan destekte buldukları, birbirleriyle daha fazla zaman geçirdikleri, dertleştikleri, yemek hazırlama ve ödev yapma vb. gibi günlük konularda birbirlerine yardımcı oldukları da görülmüştür (Jacobs and Sillars, 2012; Kunz, 2001). Görüldüğü üzere çok fazla sayıda kardeşin olması boşanma sonrasında ergenleri olumsuz etkilese de bu süreçte hiç kardeşi olmayanlar da ebeveynlerinin boşanmasından kardeşi olanlara göre daha olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Tüm bunların aksine, literatürde araştırmanın bulgularıyla örtüşmeyen, kardeş varlığına/sayısına göre ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının değişmediğini gösteren araştırmalara da rastlamak mümkündür (Akdoğan, 2012; Altundağ, 2013; Altuntaş, 2012). Literatürde ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının kardeş varlığına/sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen araştırmalara bakıldığında, farklı sonuçların bulunduğu görülmekle birlikte genel olarak kardeş varlığının/sayısının ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrasında yaşadıkları ile ilişkili olduğu görülmektedir.

İncelenen literatür doğrultusunda; kardeşin varlığı ebeveynlerinin boşanması sonrasında çocuklar için sosyal destek kaynağı olabildiği gibi fazla sayıda kardeşin olması ise daha fazla olumsuz yaşantıyı beraberinde getirebilmektedir. Dolayısıyla; kardeşin varlığının, boşanmayla birlikte azalabilecek olan ebeveyn desteğinin tam anlamıyla olmasa da yerini tutabileceği ve ebeveynlerinin boşanması sonrasında benzer deneyimler yaşayabilecek olan ergenler için önemli bir destek kaynağı olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, fazla sayıda kardeşin olması boşanmayla birlikte azalabilecek olan ebeveyn desteğinin ve ekonomik gelirin daha fazla

bölünebilmesine neden olabileceği için çocukların ebeveynlerinin boşanması sonrasında daha fazla olumsuz yaşantıya sahip oldukları da düşünülmektedir. Williams, Conger ve Blozis (2007) tarafından yapılan bir araştırmada, yetersiz ekonomik gelirin ve ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkilerin, kardeşler arasındaki ilişkileri olumsuz etkilediğini göstermesi de bu görüşümüzü destekler niteliktedir.

Ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin tartışma. Araştırma sonucunda ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarının anlamlı düzeyde bir fark göstermediği görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde, araştırma bulgularına benzer sonuçların olduğu araştırmalar bulunmaktadır. Akdoğan (2012) tarafından yapılan bir çalışmada boşanmayla birlikte geçen süre değişkenine göre ergenlerin sosyal destek düzeylerinin değişmediği görülmüştür. Yine aynı şekilde, Akyol (2013) tarafından yapılan bir araştırmada da ergenlerin ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre yalnızlık ve yaşam doyumu düzeylerinde farklılıklar görülmemiştir. Bu araştırmaların aksine literatürde ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarının değişkenlik gösterdiği bir çalışmaya rastlanılmıştır. ASAGEM'in (2011a)'in yaptığı bu araştırmada; çocukların ebeveynlerinin boşanmasından sonraki ilk seneler; mutsuzluk, yalnızlık, öfke vb. gibi olumsuz duygular hissettikleri fakat ilerleyen süreçlerde çocukların bu duyguların yanı sıra mutluluk, kabullenme, olgunluk gibi olumlu duygular da hissettikleri de görülmüştür. Literatürde ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süreye göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen araştırmalara bakıldığında farklı sonuçların bulunduğu görülmektedir. Fakat bu değişkeni ele alan çalışmaların çok az sayıda olması bize yeterli bilgi sunma açısından bir sınırlılık oluşturmaktadır. Bu nedenle, bu değişkeni ele alan daha farklı çalışmaların yapılması yararlı olacaktır.

Birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığına göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarına ilişkin tartışma. Araştırma sonucunda, ebeveynleri boşanmış ergenlerin birlikte yaşamadıkları ebeveynlerini görme sıklıklarının boşanma sonrasındaki yaşantılarını anlamlı düzeyde etkilediği bulunmuştur. Bir başka deyişle; birlikte yaşamadıkları ebeveynlerini her gün ve

haftada bir görenlerin, ebeveynlerinin boşanmasından sonra daha az zorlu yaşantılara sahip oldukları görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde, araştırma bulgularına benzer sonuçların olduğu araştırmalar bulunmaktadır (ASAGEM, 2014; Bauserman, 2002; Hatun, 2013; Köseoğlu ve Yıldız, 2018). Ayrıca literatürde araştırmanın bulgularıyla örtüşmeyen, boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin birlikte yaşamadıkları ebeveynlerini görme sıklıklarına göre ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının değişmediğini gösteren araştırmalara da rastlamak mümkündür (Akdoğan, 2012; Çivitçi vd., 2009; Karakaya, 2018). Literatürde ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarının birlikte yaşamadıkları ebeveynlerini görme sıklıklarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen araştırmalara bakıldığında farklı sonuçların bulunduğu görülmektedir.

Çocuğun yararı ilkesinin gözetilmesi doğrultusunda, yasal olarak boşanma sonrasında çocuğun velayetinin bir ebeveyne verildiği, velayeti alamayan ebeveynle ise görüşme günlerinin düzenlendiği görülmektedir (TMK, 2001). Bu şekilde velayeti alamayan yani çocukla birlikte yaşamayan ebeveynin sınırlı bir şekilde görüşerek etkili ebeveynlik yapması beklenmektedir. Fakat boşanma sonrasında genellikle evden ayrılan ebeveynler ya çocuklarıyla sınırlı bir ilişki kurmakta ya da çocuklarını hiç görememektedir (Bauserman, 2002). Hatun (2013) tarafından yapılan bir araştırma da, ebeveynlerinin boşanması sonrasında birlikte yaşamadığı ebeveynini hiç görmeyen ergenlerin, haftada en az birkaç gün görenlere kıyasla aile işlevlerini daha sağlıklı algıladıkları görülmüştür. Yapılan başka bir araştırmada da her iki ebeveyniyle de düzenli ve sık zaman geçiren çocukların refah düzeylerinin daha iyi olduğu görülmüştür (Stewart, 2003). Dolayısıyla; çocuklarıyla daha sık ve düzenli görüşen ebeveynlerin görüşmeyenlere kıyasla daha yetkin ebeveynlik yaptığı ve daha pozitif ebeveyn-çocuk ilişkisi kurdukları ve bu doğrultuda ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrasında daha az olumsuz yaşantıya sahip olmalarının olası olduğu düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bu sonuçların alandaki yeni araştırmalara yol gösterebileceği düşünülmektedir. Bu açıdan aşağıda bazı öneriler sunulmuştur.

Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçları doğrultusunda; araştırmacılara, psikolojik danışmanlara, politika yapıcılara ve ebeveynlere yönelik bazı öneriler sunulmuştur.

Araştırmacılara yönelik neriler.

- Araştırma için gerekli olan verilerin toplanma sürecinde, boşanmanın hassas bir konu olması ve bazı okul müdürlerinin ve okul psikolojik danışmanlarının çocuklardan veri toplamanın damgalayıcı olduğunu düşünmesi veri toplama sürecini sınırlandırmıştır. Bu gibi örnekleme ulaşmayı zorlaştıran durumlar nedeniyle Türkiye’de boşanma üzerine yapılan çalışmaları genellikle nitel çalışmaların oluşturduğu görülmektedir. Fakat bu konuyla ilgili nicel çalışmaların ve özellikle sınırlı düzeyde olan ölçek geliştirme çalışmalarının arttırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Ebeveynlerinin boşanması sonrasında ergenlerin yaşantılarını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışma nicel veriler elde edilerek yapılmıştır. Karma desenli ve boylamsal araştırma türlerinde de çalışmaların yapılması ergenlerin bu yaşantılarını daha iyi bir şekilde anlamamız açısından faydalı olabilir.
- Ebeveynlerinin boşanmasından sonra çocuklara uygun psikolojik müdahalelerin yapılabilmesi adına bu çocukların boşanma sonrası yaşantılarının bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle, araştırma kapsamında 15-18 yaş arası ergenler için geliştirilen boşanma sonrası ergen yaşantıları leği, farklı yaş grupları içinde uyarlanmalıdır. Bu yaşantılar göz önüne alınarak hem ergenler hem de diğer yaş grubu çocuklar için uygun müdahale programlarının geliştirileceği çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır.
- Bu araştırmada yer alan demografik değişkenler; cinsiyet, yaş, algılanan aile gelir düzey, şu anda birlikte yaşadığı kişi, kardeş varlığı/sayısı, ebeveynlerinin boşanması üzerinden geçen süre ve birlikte yaşamadığı ebeveynini görme sıklığı değişkenleri ile sınırlandırılmıştır. Kişisel bilgi formunda ebeveynler arası çatışma, kardeş ilişkilerinin kalitesi, çocuğun boşanmanın gerçekleştiği zamanki yaşi vb. durumlarını belirlemeye yönelik soruların yer aldığı çalışmaların yapılması da faydalı olabilir.
- Çocuğun, ebeveynlerinin boşanması sonrasındaki durumunun belirleyicilerinden biri de boşanma öncesindeki aile ilişkilerinin kalitesi ve aile ortamıdır (Emery ve Peris, 2004). Bu boşanmanın her zaman için kötü bir durum olmayacağını da göstermektedir. Bu nedenle, boşanma sonrası

yaşantıları ve boşanma öncesi ebeveynler ile olan ilişkilerini birlikte ele alan çalışmaların yapılması, ergenlerin ebeveynlerinin boşanması sonrası yaşantıları hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmemizi sağlayabilir.

- Boşanma sonrası yaşantıları anlamak için sadece ebeveynler ile olan ilişkiler değil, aynı zamanda kardeş ilişkileri de göz önüne alınmalıdır (Jacobs ve Sillars, 2012). Bu araştırmada sadece kardeşin varlığı/sayısı ele alınmıştır. Boşanma sonrası yaşantıları anlayabilmek adına boşanma öncesi ve sonrasını kapsayacak şekilde kardeş ilişkilerinin kalitesini belirleyen çalışmalar da yapılabilir.
- Yapılan bazı çalışmalar genellikle annenin boşanmadan daha fazla mağdur olduğu ve babanın da bu süreçte çocuğun hayatından uzaklaştığı gibi geleneksel fikirlerle temellenerek yapılmaktadır. Fakat geçmiş yıllardan bu yana çocuklarıyla ilişkilerinin niteliğini ve niceliğini iyi bir şekilde ayarlayabilen babaların sayısında artış görülmektedir (Marsiglio vd., 2000). Bu yüzden daha objektif bir bakışla baba-çocuk ilişkilerini ele alan çalışmaların sayısının da artırılması yararlı olacaktır.

Psikolojik danışmanlara yönelik öneriler.

- Sahada çalışan psikolojik danışmanlar için BSEYÖ'nün, ebeveynleri boşanmış ergenlere yapılabilecek müdahaleleri belirlemede kullanışlı bir ölçme aracı olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple bu kişilere uygun, doğru müdahalelerin belirlenebilmesi adına bu ölçeğin kullanılması önerilmektedir.
- Yapılan bu araştırmada da görüldüğü üzere ergenler bu süreçte genellikle akranlarından uzaklaşmakta ve sosyal açıdan içe çekilmektedir. Ergenlik dönemi akran gruplarına en fazla zamanın harcandığı dönem olduğu için bu süreçte en büyük sosyal destek kaynağını da oluşturabilirler. Bu nedenle ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarını aktarabilecekleri paylaşım grupları oluşturulabilir ve akranlar ilişkilerine yönelik becerilerini arttırmaya yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Türkiye Ergen Profili Araştırması (ASAGEM, 2013b)'na göre; boşanmış aile çocuklarının okul rehberlik servisiyle en çok akademik ve ailevi sorunları konuştukları görülmüştür. Okulda çalışan psikolojik danışmanlar; boşanma gibi bir duruma tanıklık eden bu çocukları risk haritaları aracılığıyla belirlemeli

ve daha sonra gerekli kurumlarla birlikte önleyici-koruyucu çalışmaların yapılmasına aracı olmalıdır. Ayrıca okul psikolojik danışmanları; çocukların boşanma sonrasındaki yaşantılarını belirleyerek, hem bunlara uygun hem de bu çocukların okula uyumlarının ve akademik başarılarının artırılması gibi konularda bireysel, grup çalışmaları yürütebilirler ve seminerler verebilirler. Çocuklar okulda bu durumun ortaya çıkmasından oldukça rahatsız olmaktadır ve öğretmenlerde bu endişeyi arttırıcı tutumlar içerisine girebilmektedir (ASAGEM, 2011b). Bu sebeple, okul içerisinde özellikle öğretmenlerle yapılacak çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

- Araştırma bulguları doğrultusunda; hiç kardeşi olmayan, üç veya daha fazla sayıda olan kardeşi olan, akrabaları ile yaşayan, aile gelir düzeyi yetersiz olarak algılayan ve birlikte yaşamadığı ebeveynini hiç görmeyen ve daha az gören ergenlerin boşanma sonrasında daha fazla olumsuz yaşantıya sahip oldukları görülmüştür. Bu açıdan bu gruplara öncelik verilerek ihtiyaçları doğrultusunda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri sunulabilir.

Politika yapıcılara yönelik öneriler.

- Standart aile tipinden ziyade çeşitli aile türlerinin de olduğu göz önüne alınarak, bu ailedeki çocukların sağlığı adına çeşitli sosyal politikalar geliştirilmelidir. Bunun için öncelikle boşanma gibi zorlu bir süreçten geçen ebeveynlerin bu süreci çocuklara daha uygun bir şekilde yansıtabilmeleri ve bu süreci daha iyi yönetebilmeleri adına ebeveynlere yönelik; boşanma süreciyle daha iyi başa çıkabilmeleri adına da çocuklara yönelik eğitim programları verilebilir. Mahkeme sonrasında ücretsiz olarak verilmek üzere bu programlar devlet aracılığıyla oluşturulabilir. Bu özellikle, özel olarak profesyonel yardım alamayacak, maddi açıdan kötü durumda olan ailelerin faydalanabilmesi adına oldukça yararlı olacaktır.
- Araştırma sonucunda da görüldüğü gibi, maddi durumları yetersiz olan çocuklar boşanma sürecinde daha zorlanmaktadırlar. Bu sebeple, devlet tarafından boşanma durumunda ebeveynlere meslek edindirme ve maddi destek sağlama gibi politikaların geliştirilmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Ebeveynlere yapılan maddi yardımların yanı sıra, bu

çocuklara sosyal ortamlarda destek sağlama amacıyla gerekli düzenlemelerde yapılabilir.

- Araştırma bulgusu doğrultusunda, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile sık görüşen ergenlerin boşanma sonrasında daha az olumsuz yaşantıya sahip oldukları görülmüştür. Bu açıdan velayete ilişkin düzenlemelerin çocuğun daha fazla yararına olacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Velayet davalarında çocuğun tek ebeveyne bırakılmasından ziyade ortak velayet kavramının daha fazla yaygınlaştırılması çocuk açısından daha yararlı olabilir. Ortak velayet ile çocukların annesine ve babasına eşit bir şekilde ulaşabilmesini sağlar. Fakat ebeveynler arasında çatışma devam ediyor ise bu çocuk için yıpratıcı olabilmektedir (Bauserman, 2002). Bu nedenle, uygun aile ilişkileri ve aile ortamının varlığının anlaşılması durumunda ortak velayetin yaygınlaştırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.
- Bu araştırma; büyükşehir statüsünde olan bir ilin merkez ilçelerinde yer alan ve seçkisiz olarak belirlenen devlet liselerinde, öğrenim gören 15-18 yaş arası öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Bu tür çalışmaların ilgili kurumların desteği ile ulusal düzeyde gerçekleştirilmesi yararlı olabilir.

Ebeveynlere yönelik öneriler.

- Araştırmada ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşantılarını ölçmek amacıyla geliştirilmiş bu ölçeğin iki boyutunu anne ve baba ile olan ilişkiler oluşturmaktadır. Boşanma sonrasında ebeveynler ile olan ilişkilerin çocuğun yaşamında büyük önem taşıması nedeniyle, boşanmış ebeveynlerin bundan sonraki süreci doğru bir şekilde yönetebilmeleri, pozitif ebeveyn-çocuk ilişkileri geliştirebilmeleri ve uygun ebeveynlik becerilerine sahip olabilmeleri adına gerekli psikolojik yardım hizmetleri almaları ve özellikle aile danışma hizmetlerinden yararlanmaları önerilmektedir.
- Yapılan bu araştırmada, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile sık görüşen ergenlerin boşanma sonrasında daha az olumsuz yaşantıya sahip oldukları görülmüştür. Bu doğrultuda, velayeti alamayan ebeveynin çocuk ile daha sık ve düzenli görüşmesi ve bu süreçte kaliteli vakit geçirilmesi çocuk açısından faydalı olacaktır.

Kaynaklar

- Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun (2003, 18 Ocak). Resmi Gazete (Sayı:24997). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/01/20030118.htm> adresinden erişilmiştir.
- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2001). Manual for the ASEBA School-Age Forms Profiles. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth Families.
- Akdoğan, S. D. (2012). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış ergenlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akduman, G. G., Akduman, B. ve Cantürk, G. (2007). Ergen suçluluğunda bazı kişisel ve ailesel özelliklerin incelenmesi. *Türk Pediatri Arşivi*, 42(4), 156-161.
- Akyol, S. U. (2013). *Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin yalnızlık, yaşam doyumu, sosyal destek ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Alkış, L. (2016). *Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerde denetim odağı ve öfke ifade tarzlarının karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Altundağ, Y. (2013). *Anne-babası boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde yordayıcı değişkenler olarak yaşam doyumu ve yalnızlık*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Altuntaş, G. (2012). *Boşanmış ebeveynler ile boşanmamış ebeveynlerin lise birinci, ikinci, üçüncü sınıflarında okuyan çocuklarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzı, benlik saygısı ve anksiyete düzeylerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Atindanbila, S., & Winifred, A. D. (2012). The effects of parenting on the self-esteem of adolescents: A study at labadi presbyterian secondary school (Ghana). *Research on Humanities and Social Sciences*, 2(11).
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26-46.

- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage the Family*, 62, 1269-1288.
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15(3), 355-370.
- Amato, P. R., & Booth, A. (2001). Parental predivorce relations and offspring post-divorce well-being. *Journal of Marriage and Family*, 63, 197–212.
- Amato, P. R., & Fowler, F. (2002). Parenting practices, child adjustment and family diversity. *Journal of Marriage and Family*, 64, 703–716.
- Amato, P. R., & Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, and adjustment. *Journal of Family Issues*, 24(5), 602-626.
- Amato, P. R., & Cheadle, J. (2005). The long reach of divorce: Divorce and child well-being across three generations. *Journal of Marriage and Family*, 67, 191–206.
- Amato, P. R., Meyers, C.E., & Emery, R.E. (2009). Changes in nonresident father-child contact from 1976 to 2002. *Family Relations*, 58, 41–53.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72, 650 – 666.
- Amato, P. R., Kane, J. B., & James, S. (2011). Reconsidering the “good divorce”. *Family Relations*, 60, 511–524.
- Arifoğlu, B., Richard, N. Ő., Razi, G. ve Öz, F. (2010). ocuklar için boşanmaya uyum envanteri geçerlik ve güvenirlik alıŐması. *ocuk ve Genlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 121-127.
- Arkes, J. (2013). The temporal effects of parental divorce on youth substance use. *Substance Use and Misuse*, 48, 3, 290-297.
- Arpacı, F., Tokyürek, Ő. ve Şanlı, N.(2013). BoŐanmaların azaltılması ve ailenin korunmasına yönelik görüşler. *Uluslararası Aile ocuk ve Eğitim Dergisi*, 1(2), 35-55.

- Arslan, S. (2018). *Boşanmanın lise öğrencileri üzerindeki etkisinin okul sosyal hizmeti bakış açısıyla incelenmesi: Sincan ilçesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Avrupa Birliği İstatistik Kurumu (EUROSTAT, 2018). *Boşanma İstatistikleri*. <https://ec.europa.eu/eurostat/> adresinden erişilmiştir.
- Aydın, H. (2008). *Ergenlerin kişilik özelliklerinin stresle başa çıkma ve bazı özlük niteliklerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Aydın, O. ve Baran, G. (2010). Toplumsal değişme sürecinde evlenme ve boşanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 117-126.
- Aylaz, R. ve Sağlam, M. (2017). Çeşitli değişkenler açısından boşanmış bireylerin özellikleri. *Journal of International Social Research*, 10 (51), 584-590.
- Aysan, F., Siyez, D.,M. ve Uz-Baş, A. (2005). Lise öğrencilerinde görülen duygusal ve davranışsal problemler ile denetim odağı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21, 43-58.
- Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analytic review. *Journal of Family Psychology*, 16 (1), 91–102.
- Breivik, K., & Olweus, D. (2006). Adolescent's adjustment in four postdivorce family structures. *Journal of Divorce and Remarriage*, 44 (3-4), 99-124.
- Brown, T. (2003). Fathers and child abuse allegations in the context of parental separation and divorce. *Family Court Review*, 41 (3), 367-380.
- Bush, J. E., & Ehrenberg, M. F. (2003). Young persons' perspectives on the influence of family transitions on sibling relationships: A qualitative exploration. *Journal of Divorce and Remarriage*, 39 (3-4), 1-35.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, 470-483.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Şekerci, G. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Köklü, N. (2014). *Sosyal bilimler için istatistik* (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyükşahin, G. (2009). *Boşanmış ve boşanmamış (tam) ailelerden gelen 11-13 yaş arası çocukların anne baba tutumlarını algılama biçimlerinin sosyal uyum düzeyleri ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Cerit, T. (2007). *Ergenlerin aile ilişkilerini algılamalarının bazı değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Chung, Y., & Lee, M. K. (2006). Parental attitudes and fear of abandonment as stress buffering moderators on children of divorce. *The Korean Journal of Health Psychology, 77*(4), 689-708.
- Chung, Y., & Emery, R. (2010). Early adolescents and divorce in South Korea: Risk, resilience and pain. *Journal of Comparative Family Studies, 41*(5), 855-870.
- Cohen, O., & Finzi-Dottan, R. (2012). Reasons for divorce and mental health following the breakup. *Journal of Divorce and Remarriage, 53* (8), 581-601.
- Cox, M. J., Paley, B., & Harter, K. (2001). *Interparental conflict and parent-child relationships*. New York: Cambridge University Press.
- Çakıcı, S. (2006). *Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin, anne-ergen ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-ergen ilişkilerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çelebi, G., Ş. ve Demir, A. S. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: Nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(13),111-128.
- Çelikel, S. (2012). *Boşanmanın çocuklara ilişkin hukuki sonuçları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Çivitçi, N., Çivitçi, A. ve Fiyakalı, N. C. (2009). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerde yalnızlık ve yaşam doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9* (2), 493-525.

- Çoklar, I. ve Polat, D.(2006). Aile mahkemelerindeki psikologların görev alanı: Uygulama, eksiklikler ve öneriler. *Türk Psikoloji Bülteni*, 12 (39), 48-51.
- Demirci, E. (2016). *Anne babası boşanmış çocukların gözünden yaşadığı güçlükler: Fenomenolojik bir çalışma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Dennison, R. P., & Koerner, S. S. (2006). Post-divorce interparental conflict and adolescents' attitudes about marriage: The influence of maternal disclosures and adolescent gender. *Journal of Divorce and Remarriage*, 45 (1-2), 31-49.
- Dmitrieva, J., Chen, C., Greenberger, E., & Gilrivas, V. (2004). Family relationships and adolescent psychosocial outcomes: Converging findings from eastern and western cultures. *Journal of Research on Adolescence*, 14(4), 425-447.
- Doğan, Ş. (2016). Boşanma nedenlerine yönelik tutumlar: Boşanmayı artırıcı veya engelleyici faktörlere yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (4), 991-1011.
- Downey, D. B., Ainsworth-Darnell, J. D., & Dufur, M. J. (1998). Sex of parent and children's well-being in single-parent households. *Journal of Marriage and Family*, 60 (4), 878-893.
- East, P. L. (2009). *Handbook of of adolescent psychology*. Lerner, R. M. & Steinberg, L. (Ed.). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Emery, R. E., & Peris, T. S. (2004). A prospective study of the consequences of marital disruption for adolescents: Predisruption family Dynamics and postdisruption adolescent adjustment. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 4(33), 694-704.
- Emery, R. E. (2013). *Cultural sociology of divorce: An encyclopedia*. USA: SAGE Publications.
- Erdur-Baker, Ö. ve Doğan, T. (2018). *Kriz danışmanlığı* (ikinci baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Erkuş, A. (2012). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-I* (birinci baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Fabrigar, L. R., Wegener, D. T., MacCallum, R., & Strahan, E. J. (1999). Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research. *Psychological Methods*, 4(3), 272-299.
- Fagan, P. F., & Churchill, A. (2012). The effects of divorce on children. *Marriage and Religion Research Institute*.
- Feyzioğlu, S. ve Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Aile ve Toplum*, 7 (26).
- Filiz, O. (2011). Türkiye’de aile mahkemeleri uygulaması ve uygulamanın değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 25 (25), 73-96.
- Fiyakalı, N. C. (2008). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H.H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (eighth edition). New York: McGraw-Hill.
- Gladding, S. T. (2012). *Aile terapisi tarihi, kuram ve uygulamaları*. (İ. Yıldırım ve İ. Keklik, Çev.). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference* (tenth edition). Boston: Pearson.
- Geldard, K., & Geldard, D. (2013). *Ergenler ve gençlerle psikolojik danışma*. (M. Pişkin, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gençtanırım-Kuru, D. (2010). *Ergenlerde riskli davranışların yordanması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Girase, R., D., Haralkar, S., J., Mulaje, S., M., & Mangulikar, S.,K. (2016). A study of socio-demographic factors leading to divorce – a social problem. *National Journal of Community Medicine*, 7(2), 116-120.
- Güler, F. (2014). *Boşanma sürecinde çocukların benlik saygısı depresyon ve kabul-red algısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Gültekin, A. G. (2007). *Suçta karışan 12-15 yaş grubundaki çocuklarda akran istismarı ve kendilik algısının karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gunnoe, M. L., & Hetherington, E. M. (2004). Step children's perceptions of noncustodial mothers and noncustodial fathers: Differences in socioemotional involvement and associations with adolescent adjustment problems. *Journal of Family Psychology, 18* (4), 555-563.
- Hackney, H., & Cormier, S. (2008). Psikolojik danışma ilke ve teknikleri: Psikolojik yardım süreci el kitabı. (T. Ergene ve S. Sevim, Çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Hatun, O. (2013). Ebeveyni boşanmış ergenlerin aile işlevlerinin incelenmesi. *II. Türkiye lisanüstü çalışmaları kongresi - bildiriler kitabı V.*
- Hawkins, A. J., Amato, P. R., & King, V. (2007). Nonresident father involvement and adolescent well-being: Father effects or child effects? *American Sociological Review, 72*, 990-1010.
- Hawkins, A. J., Willoughby, B. J., & Doherty, W. J. (2012). Reasons for divorce and openness to marital reconciliation. *Journal of Divorce and Remarriage, 53* (6), 453-463.
- Hemovich, V., & Crano, W., D. (2009). Family structure and adolescent drug use: An exploration of single-parent families. *Substance Use and Misuse, 44*(14), 2099-2113.
- Heppner, P. P., Wampold, E. B., & Kivlighan, M. D. (2008). *Research design in counseling* (third edition). USA: Thomson Brooks/Cole.
- Hetherington, E. M. (2003). Social support and the adjustment of children in divorced and remarried families. *Childhood: A Global Journal of Child Research, 10*(2), 217-236.
- Jacobs, K., & Sillars, A. (2012). Sibling support during post-divorce adjustment: An idiographic analysis of support forms, functions, and relationship types. *Journal of Family Communication, 2*(12), 167-187.
- Jennings, M., & Howe, N. (2001). Siblings' perceptions of their parents' divorce. *Journal of Divorce and Remarriage, 35* (1-2), 91-106.

- Kabaoğlu, F. (2011). *Anne-babası evli ve boşanmakta olan çocuk ve ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları kabul veya red düzeyleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kahraman, S. (2016). Boşanma sonrasında genç-ebeveyn ilişkilerinin sürdürülmesi ve öğrencinin akademik başarısına etkisi (Afyon ili örneği) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kalmijn, M., & Monden, C. (2006). Are the negative effects of divorce on well-being dependent on marital quality. *Journal of Marriage and Family*, 68 (1), 1197-1213.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* (üçüncü basım). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karakaya, Ş. (2018). *Boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisi: Denizli örneğinde karşılaştırmalı bir çalışma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karaman, H., Atar, B.G. ve Aktan, D.Ç. (2017). Açıklayıcı faktör analizinde kullanılan faktör çıkartma yöntemlerinin karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(3), 1173-1193.
- Kayma-Güneş, D. (2007). *Boşanma sürecindeki eşlerin aile içi ilişkileri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kelly, R., & Berg, B. (1978). Measuring children's reactions to divorce. *Journal of Clinical Psychology*, 1 (94).
- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39, (8), 963-973.
- Kelly, J. B. (2007). Children's living arrangements following separation and divorce: Insights from empirical and clinical research. *Family Process*, 46 (1), 35–52.
- Kenyon, D., & Koerner, S. S. (2008). Post-divorce maternal disclosure and the father adolescent relationship: Adolescent emotional autonomy and inter-reactivity as moderators. *Journal of Child and Family Study*, 17, 791-808.

- Keskin, G. S. (2013). *Travmatik bir yaşantı olarak boşanma: Aile içi şiddet, travmatik stres ve sosyal desteğin travma sonrası büyüme ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kline, R. B. (2005). *Principle and practice of structural equation modelling*. (second edition). New York: The Guilford Press.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (36), 381-404.
- Kim, K. L., Jackson, Y., Conrad, S. M., & Hunter, H. L. (2008). Adolescent report of interparental conflict: The role of threat and self-blame appraisal on adaptive outcome. *Journal of Child and Family Studies*, 17, 735–751.
- Kivimaki, P., Kekkonen, V., Valtonen, H., Tolmunen, T., Honkalam, K., Tacke, U., Hintikka, J., Lehto, S., M., & Laukkanen, E. (2014). Alcohol use among adolescents, aggressive behavior, and internalizing problems. *Journal of Adolescence*, 37 (6), 945-951.
- Koçak, R. ve Tatay, E. (2016). Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin akademik başarı, öznel iyi oluş ve yalnızlık düzeylerinin karşılaştırılması. *International Journal of Social Science*, 46, 1-12.
- Koerner, S. S, Wallace, J. S., Lehman, S., & Raymond, M. (2002). Mother-to-daughter disclosure after divorce: Are there costs and benefits? *Journal of Child and Family Studies*, 11(4), 469-483.
- Korkut, G. (2019). *Boşanmada psikolojik ilk yardım* (birinci baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Köseoğlu, S. A. ve Yıldız, Y.(2018). Tek ebeveynli çocukların boşanma deneyimleri. *HAYEF: Journal of Education*, 15(2), 80–98.
- Krider, D. (2002). Self-esteem in young adults: The effects of parental divorce in childhood. *IU South Bend Undergraduate Research Journal*, 5, 52-56.
- Kunz, J. (2001). Parental divorce and children's interpersonal relationships: A meta-analysis. *Journal of Divorce and Remarriage*, 34, 3-4, 19-4.

- Kurdek, L. A., & Berg, B. (1987). Children's beliefs about parental divorce scale: Psychometric characteristics and concurrent validity. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 55* (5), 712-718.
- Laumann-Billings, L., & Emery, R. E. (2000). Boşanmış ailelerden gelen genç yetişkinler arasındaki sıkıntı. *Aile Psikolojisi Dergisi, 14* (4), 671-687.
- Lee, J.Y., & Choi, M.S. (2007). The adjusting effect of social support perception in relation to the behavioral problems of the children raised by grandparents and the children raised by parents. *Korean Journal of Child Studies 28*, 205–216.
- Levin, K. A., & Currie, C. (2010). Family structure, mother-child communication, father-child communication, and adolescent life satisfaction. *Health Education, 110* (3), 152-168.
- Maccallum, R. C., Widaman, K. F., Zhang, S., & Hong, S. (1999). Sample size in factor analysis. *Psychological Methods, 4*, 84-99.
- Mahon, N.E., Yarcheski, A., & Yarcheski, T.J. (2003). Anger, anxiety, and depression in early adolescents from intact and divorced families. *Journal of Pediatric Nursing, 18*(4), 267-73.
- Majzub, M.R., & Mansor, S. (2012). Perception and adjustment of adolescent towards divorce. *Procedia Social and Behavioral Sciences, 46*, 3530-3534.
- Marsiglio, W., Amato, P., Day, R. D., & Lamb, M. E. (2000). Scholarship on fatherhood in the 1990s and beyond. *Journal of Marriage and the Family, 62*, 1173-1191.
- Menning, C.,L., & Stewart, S.,D. (2008). Nonresident father involvement, social class, and adolescent weight. *Journal of Family Issues, 29* (12),1673-1700.
- Meriç, B. (2007). *Boşanmış ailelerdeki ergenlerin uyum düzeylerini ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik bir grup rehberliği çalışmasının sınanması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Metin-Aslan, Ö. (2016). Davranışsal ketlenme, sosyal içedönüklük, utangaçlık ve sosyal ilgisizlik üzerine bir derleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15* (57), 487-511.

- Mullett, E. K., & Stolberg, A. (1999). The development of the co-parenting behaviors questionnaire. *Journal of Divorce and Remarriage*, 31(3-4), 115-137.
- Nazlı, S. (2001). *Aile danışmanlığı* (ikinci baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Onur, B. (2000). *Gelişim psikolojisi: Yetişkinlik-yaşlılık-ölüm* (beşinci baskı). Ankara: İmge Yayınları.
- Ormel, J., Veenstra, R., Winter, A. F., Hartman, A. C., & Oldehinkel, A. J. (2008). Temperament profiles associated with internalizing and externalizing problems in preadolescence. *Development and Psychopathology*, 16(2), 421-440.
- Özgüven, İ., E. (2017). *Evlilik ve aile terapisi* (dördüncü baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Pedro-Carroll, J. L. (2005). Fostering resilience in the aftermath of divorce: The role of evidence-based programs for children. *Family Court Review*, 43(1), 52-64.
- Pleck, J.H., & Masciadrelli, B.P. (2004). *The role of the father in child development*. John Wiley & Sons Inc.
- Portes, P.R., Lehman, A. J., & Brown, J. H. (1999). The child adjustment inventory: Assessing transition in child divorce adjustment. *Journal of Divorce and Remarriage*, 30 (1-2), 37- 45.
- Rebellon, C. J. (2002). Reconsidering the broken homes/delinquency relationship and exploring its mediating mechanism(s). *Criminology*, 40 (1), 103-136.
- Reifman, A., Villa, L. C., Amans, J. A., Rethinam, V., & Telesca, T.Y. (2001). Children of divorce in the 1990s: A meta-analysis. *Journal of Divorce and Remarriage*, 36 (1-2) 27-36.
- Rogers, K. N. (2004). A theoretical review of risk and protective factors related to post-divorce adjustment in young children. *Journal of Divorce and Remarriage*, 40, 135-147.
- Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

- Santrock, J.W. (2012a). *Yaşam boyu gelişim: gelişim psikolojisi* (13.baskı). (Çev. Ed. Galip Yüksel). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Santrock, J.W. (2012b). *Ergenlik* (14.baskı). (Çev. Ed. Didem Müge Siyez). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sayan-Karahan, A. (2012). *Boşanma sonrası yaşama uyum* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sebastian, C. Burnett, S., & Blakemore, S. J. (2010). Development of the self-concept during adolescence. *Trends in Cognitive Sciences*, 12(11), 441-448.
- Schumacker, R.E., & Lomax, R.G. (1996). *A beginner's guide to structural equation modeling*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Siyez, M. D. (2006). *15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışların koruyucu ve risk faktörleri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Shanholtz, C. E., Brown, S. D., Davidson, R. D., & Beck, C.J. (2018). Distress in emerging adults: Further evaluation of the painful feelings about divorce scale. *Journal of Divorce and Remarriage*, 60 (2),141-151.
- Shin, S. H, Choi, H. Kim, Y. H., & Kim, M. J. (2010). Comparing adolescents' adjustment and family resilience in divorced families depending on the types of primary caregiver. *Journal of Clinical Nursing*, 19, 1695–1706.
- Sonnenblick, R., & Schwarz, J. C. (1992). *The development of the post-divorce parental conflict scale*. Poster session presented at the annual meeting of the American Psychological Association, Washington, DC.
- Song, C., Benin, M., & Glick, J. (2012) Dropping out of high school: The effects of family structure and family transitions. *Journal of Divorce and Remarriage*, 53(1), 18-33.
- Stacks, A. M., & Goff, J. Family correlates of internalizing and externalizing behavior among boys and girls enrolled in Head Start. *Journal Early Child Development and Care*, 176 (1), 67-85.
- Stevens, J. P. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences* (fourth edition). New Jersey: Lawrence Erlbaum Association, Inc.

- Stewart, S. D. (2003). Nonresident parenting and adolescent adjustment: The quality of nonresident father-child interaction. *Journal of Family Issues*, 24, 217-244.
- Sun, Y. (2001). Family environment and adolescents' well-being before and after parents' marital disruption: A longitude in alanalysis. *Journal of Marriage and Family*, 63, 697 – 713.
- Sun, Y., & Li, Y. (2001). Marital disruption, parental investment, and children's academic achievement: A prospective analysis. *Journal of Family Issues*, 22, 27 – 62.
- Sun, Y., & Li, Y. (2009). Parental divorce, sibship size, family resources, and children's academic performance. *Social Science Research*, 38, (3) 622–634.
- Şahin, R. (2019). *Ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şen, B. (2015). *Boşanma arabuluculuğu* (birinci baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler (Malatya uygulaması)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Şentürk-Dızman, Z. (2019). *Denetimli serbestlik altındaki gençlerin aile yapıları ve suça yönelimleri konusunda nitel bir araştırma: "İstanbul, Hasanpaşa örneği"* (Yayımlanmamış doktora tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Tabachnick, G. B., & Fidell, S. L. (2013). *Using multivariate statistics* (sixth edition). USA: Person.
- T.C. Adalet Bakanlığı. (2001). *Türk Medeni Kanunu*. <http://www.yayin.adalet.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM, 2009). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması*. <https://ailetoplum.aile.gov.tr> adresinden erişilmiştir.

- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM, 2011a). *Türkiye’de aile yapısı araştırması*. <https://ailevecalisma.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM, 2011b). *Tek ebeveynli aileler araştırması*. <https://ailevecalisma.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM, 2013a). *Türkiye’de aile yapısı araştırması*. <https://ailevecalisma.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM, 2013b). *Türkiye ergen profili araştırması*. <https://ailevecalisma.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM, 2014). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması*. <https://ailetoplum.aile.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden erişilmiştir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2014). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Özel İhtisas Raporları-Çocuk Çalışma Grubu Raporu*. <http://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisy-onuraporlari/> adresinden erişilmiştir.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and confirmatory factor analysis: Understanding concepts and applications* (first edition). Washington: American Psychological Association.
- Türk Dil Kurumu (2019). *Güncel Türkçe sözlük*. 2019. <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK, 2018). *TÜBİTAK-ARDEB Aile Çağrı Programı (1003-SBB-AILE-2018-1)-Boşanma Çağrı Metni*. <https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/281/1003-sbb-aile-2018-1.pdf> adresinden erişilmiştir.

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2009-2019). *Evlenme ve boşanma istatistikleri*.
<http://www.tuik.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2015, 2018). *İstatistiklerle Aile*.
<http://www.tuik.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Türkarşlan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla başetme yolları. *Aile ve Toplum*, 3(11).
- Uçar, O. (2011). *İzmir aile mahkemelerinde boşanma davası görülen kadınların eş şiddetine maruz kalma durumu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- UNICEF (1989). *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*.
<https://www.unicef.org/turkey/> adresinden erişilmiştir.
- Uzun, Ç. (2013). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda depresyon ve sosyal becerilerin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Valenzuela, S., Halpern, D., & Katz, J. E. (2014). Social network sites, marriage well-being and divorce: Survey and state-level evidence from the United States. *Computers in Human Behavior*, 36, 94-101.
- Wallerstein, J. S., & Lewis, J. M. (2004). The unexpected legacy of divorce: Report of a 25-year study. *Psychoanalytic Psychology*, 21(3), 353-370.
- Williams, S., T., Conger, K., J., & Blozis, S., A. (2007). The development of interpersonal aggression during adolescence: The importance of parents, siblings, and family economics. *Child Development*, 78(5), 1526-1542.
- Wolf, A.E. (2002). *Boşanmanız şart mıydı?* (E. Aksay, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Xing, X.,Y., Tao, F., B., Wan, Y., H., Xing, C., Qi, X.,Y., Su, P., Y, Pan, H., W., & Huang, L. (2009). Family Factors Associated With Suicide Attempts Among Chinese Adolescent Students: A National Cross-Sectional Survey. *Journal of Adolescent Health*, 46(6), 592-599.
- Yavuzer, H. (2006). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yee, S.Y. (2002). A study on determinants of psychosocial adjustment in adolescents from divorced families. *Adolescent Studies*, 1, 403-423.
- Yörükoğlu, A. (2006). *Çocuk ruh sağlığı, çocuğun kişilik gelişimi, eğitimi ve ruhsal sorunları*. İstanbul: Özgür Yayınları.

EK-A: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Boşanmaya ilişkin yapılacak olan bu görüşme, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans Programı çerçevesinde hazırlanacak olan tez çalışması gereğince oluşturulmuştur. Bu görüşmenin amacı ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarını belirleme konusunda kapsamlı görüş almaktır. Aşağıda bu amaçla hazırlanan sorular yer almaktadır.

Hacettepe Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
03122978550

Deniz BETTEMİR
Psikolojik Danışman

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Cinsiyetiniz nedir?

- Kadın
 Erkek

Kardeş sayınız nedir?

- Yok 2
 1 3 veya daha fazla

Yaşınız nedir?

- 15 17
 16 18

Anne babanız boşanalı ne kadar oldu?

- 1 yıldan az
 1-5 yıl
 6-10 yıl

Ailenizin gelir düzeyi ne derece yeterlidir?

- Yetersiz
 Kısmen yeterli
 Yeterli

11-15 yıl

Daha fazla(.....)

Şu anda kiminle yaşıyorsunuz?

- Annemle
 Babamla
 Akrabalarımle
 Yuvada
 Diğer

Birlikte yaşamadığınız ebeveyninizi ne kadar sıklıkla görüyorsunuz?

- Hiç görmüyorum
 Yılda birkaç kez görüyorum
 Ayda bir görüyorum
 İki haftada bir görüyorum
 Haftada bir kez görüyorum
 Her gün görüyorum

SORULAR

1. Anne ve babanızın boşanması sizin için ne anlam ifade ediyor?
2. Boşanmadan sonra hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu?
3. Boşanma size ne gibi avantajlar/dezavantajlar sağladı?
4. Boşanma sonrasında yaşadığınız temel duyguları belirtiniz?

☐ Mutluluk	☐ Üzüntü
☐ Duygusuzluk	☐ Kızgınlık
☐ Utanma	☐ Korku
☐ Karamsarlık	☐ Kırgınlık
☐ Suçluluk	☐ Çekingenlik
☐ Rahatlama	☐ Çaresizlik
☐ Öfke	☐ Diğer

5. Boşanma sonrasında zihninizi en çok meşgul eden düşünceler nelerdi?
6. Boşanma sonrasında en çok tekrarlanan davranışlarınız nelerdi?
7. Boşanma sonrası arkadaşlık ilişkilerinizde bir değişim oldu mu?
8. Boşanmada annenizin bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?
9. Boşanmada babanızın bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?
10. Boşanma kararında sizin bir etkiniz oldu mu?
11. Anne ve babanız sizin hakkınızda ne düşünüyor?
12. Boşanma sonrası annenizle olan ilişkilerinizde bir değişim oldu mu?
13. Boşanma sonrası babanızla olan ilişkilerinizde bir değişim oldu mu?
14. Boşanma sonrası (varsa) kardeş ilişkilerinizde bir değişim oldu mu ?
15. Boşanma sonrası diğer insanlarla olan ilişkilerinizde bir değişim oldu mu ?
16. Boşanmadan sonra anne ve babanızın kendilerine yeni bir hayat kurmaları ya da kurmak istemeleri sizin için ne anlam ifade ediyor?
17. Ebeveynlerinizin boşanması geleceğe bakışınızı etkiledi mi?
18. Ebeveynlerinizin boşanması kendinize bakışınızı etkiledi mi?

EK-B: Veli Onay Mektubu

Sayın Veli,

Bu araştırma; Hacettepe Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi Deniz BETTEMİR tarafından bölüm öğretim üyelerinden Prof. Dr. Tuncay ERGENE'nin danışmanlığında, boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin boşanma sonrasındaki yaşantılarını belirlemek amacıyla yürütülmektedir. Bu amaçla öncelikle Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmanın yürütülebilmesi için çocuklarınızın bazı ölçekleri doldurmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuklarınıza verilen ölçekler içerisinde öncelikle kendilerine ve ebeveynlerine yönelik demografik bilgilerin yer aldığı sorular; ardından çocuğun ebeveynlerinin boşanması sonrasındaki yaşantılarını içeren bir takım sorular yer almaktadır. Çocuğunuzun adı ve kimlik bilgileri hiçbir şekilde istenmemektedir. Katılmasına izin verdiğiniz takdirde çocuğunuz ölçeği rehberlik servisinde dolduracaktır. Sizden çocuğunuzun katılımcı olmasıyla ilgili izin istediğimiz gibi, çalışmaya başlamadan önce çocuğunuzdan da bu onay mutlaka alınacaktır. Çocuğunuzun dolduracağı ölçeklerde cevapları kesinlikle gizli tutulacak ve bu cevaplar sadece bu bilimsel araştırma kapsamında kullanılacaktır. Araştırmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına bağlıdır. Bu formu imzaladıktan sonra herhangi bir nedenden dolayı çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplamayı yarıda bırakma ve araştırmacıdan destek talep etme hakkına sahiptir.

Araştırma sırasında soracağınız tüm sorular dürüstlikle cevaplanacaktır. Eğer araştırmayla ilgili herhangi bir sorunuz olursa ve araştırma hakkında daha fazla bilgi almak isterseniz aşağıda belirtilen iletişim adreslerinden araştırmacıya ulaşabilirsiniz.

Katılımınız ve duyarlılığınız için teşekkür ederim.

Katılımcının Beyanı :

Tarih:

Çocuğumun bu araştırmaya katılmasına izin veriyorum. Çalışmayı istediği zaman yarıda kesip bırakabileceğini biliyorum ve verdiği bilgilerin bilimsel amaçlı olarak kullanılmasını kabul ediyorum.

Araştırmacının;

Velinin;

Adı-Soyadı : Deniz Bettemir

Adı-Soyadı :

Adresi : Hacettepe Üniversitesi Eğitim

Adresi :

Fakültesi RPD Anabilim Dalı

Telefonu : 03122978550

Telefonu :

İmzası :

İmzası:

EK-C: Kişisel Bilgi Formu

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda Kişisel Bilgi Formu ve Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği yer almaktadır. Aşağıda verilen maddeleri lütfen dikkatlice okuyunuz. Okuduğunuz maddelerin sizi ne derece yansıttığına karar veriniz ve sizin için en uygun olan ifadeye (x) işareti koyarak tüm maddeleri yanıtlayınız. Lütfen boş madde bırakmayınız. Adınızı, soyadınızı ve adresinizi yazmanıza gerek yoktur. Ölçekteki verdiğiniz yanıtlar kesinlikle gizli tutulacaktır. Katılımınız ve gösterdiğiniz duyarlılık için teşekkür ederim.

Hacettepe Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı
03122978550

Deniz BETTEMİR
Psikolojik Danışman

Cinsiyetiniz nedir?

- ( ) Kadın
( ) Erkek

Kardeş sayınız nedir?

- ( ) Yok ( ) 2
( ) 1 ( ) 3 veya daha fazla

Yaşınız nedir?

- ( ) 15 ( ) 17
( ) 16 ( ) 18

Anne babanız boşanalı ne kadar oldu?

- ( ) 1 yıldan az
( ) 1-5 yıl
( ) 6-10 yıl

Ailenizin gelir düzeyi ne derece yeterlidir?

- ( ) Yetersiz
( ) Kısmen yeterli
( ) Yeterli

( ) 11-15 yıl

( ) Daha fazla(.....)

Şu anda kiminle yaşıyorsunuz?

- ( ) Annemle
( ) Babamla
( ) Akrabalarımle
( ) Yuvada
( ) Diğer

Birlikte yaşamadığınız ebeveyninizi ne kadar sıklıkla görüyorsunuz?

- ( ) Hiç görmüyorum
( ) Yılda birkaç kez görüyorum
( ) Ayda bir görüyorum
( ) İki haftada bir görüyorum
( ) Haftada bir kez görüyorum
( ) Her gün görüyorum

EK-Ç: Boşanma Sonrası Ergen Yaşantıları Ölçeği

Örnek Maddeler

Bu ölçek, ebeveynlerinizin boşanması sonrasında sizin ne gibi yaşantılar geçirdiğinizi belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Ölçekte **45 madde** yer almaktadır. Aşağıda verilen her maddenin başında **“anne ve babam boşandığından beri”** ibaresi olduğunu düşünerek, lütfen maddeleri dikkatlice okuyunuz. Okuduğunuz maddelerin sizi ne derece yansıttığına karar veriniz ve sizin için en uygun olan seçeneğe **(x)** işareti koyarak tüm maddeleri yanıtlayınız. Lütfen boş madde bırakmayınız. Katılımınız ve gösterdiğiniz duyarlılık için teşekkür ederim.

MADDELER	Hiç		Kısmen		Tamamen
	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum	
<u>Anne ve babam boşandığından beri;</u>					
1.Boşanmanın ailem için doğru bir karar olduğunu düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
17.Sanki bir daha mutlu olamayacakmışım gibi geliyor.	( )	( )	( )	( )	( )
20.Kendimi yalnız hissediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )

EK-D: Etik Komisyonu Onay Bildirimi

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 12.04.2019 17:57
Sayı: 35853172-300-E.00000542685

E.00000542685

Sayı : 35853172-300
Konu : Deniz BETTEMİR Hk.

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 18.03.2019 tarihli ve 51944218-300/00000511687 sayılı yazı.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencilerinden **Deniz BETTEMİR**'in **Prof. Dr. Tuncay ERGENE** danışmanlığında yürüttüğü “**Ebeveynlerin Boşanmalarına Yönelik Ergenlerin İnançları ve Riskli Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**” başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **02 Nisan 2019** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup,etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden a79a0057-ede2-4f53-95d3-e6f0ae7b8ab7 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Duygu Didem İLFRİ

EK-E: Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.8597929
Konu : Araştırma izni

30.04.2019

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2017/25 nolu Genelgesi.
b) 17.04.2019 tarihli ve 556082 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Deniz BETTEMİR' in "Ebeveynlerinin boşanmalarına yönelik ergenlerin inançları ve riskli davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi" konulu tezi kapsamında uygulama yapma talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve uygulamanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Uygulama formunun (4 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Şubesine gönderilmesini rica ederim.

Turan AKPINAR
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

Adres: Emniyet Mah. Alparslan Türkeş Cad. 4/A Yenimahalle

Bilgi için: Emine KONUK

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu ile değiştirilmiştir. Bu belgeyi elektronik imza ile imzalamış ve onaylamış olanın sorumluluğu kendisine aittir. Bu belgeyi elektronik imza ile imzalamış ve onaylamış olanın sorumluluğu kendisine aittir.

e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Tel: 0 (312) 212 36 00

Faks: 0 (312) 212 36 00

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 5929-d67b-3853-b9f2-9764 kodu ile teyit edilebilir.